

T.C.
ANAkkALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR ANABİLİM DALI
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI

JÜPİTER FÜZELERİNİN TÜRKİYE'YE YERLEŞTİRİLMESİ
VE OLUŞTURDUĞU ETKİLER

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Raşıit KIYAK

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Filiz ÇOBAN ORAN

anakkale-2017

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Jüpiter Füzelerinin Türkiye’ye Yerleştirilmesi ve Oluşturduğu Etkiler**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

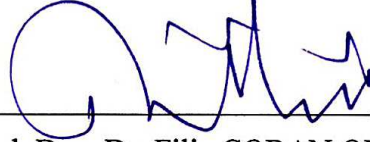
Tarih

17/07/2017

Raşit KIYAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Raşit KIYAK'a ait "Jüpiter Füzelerinin Türkiye'ye Yerleştirilmesi ve Oluşturduğu Etkiler" adlı çalışma, jürimiz tarafından Bölgesel Araştırmalar Ortadoğu Araştırmaları YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Yrd. Doç. Dr. Filiz ÇOBAN ORAN

(Danışman)

Üye Prof. Dr. M. Bülent ULUDAĞ

Üye Yrd. Doç. Dr. Cemre PEKCAN

Tez No : 10156376

Tez Savunma Tarihi : 19.06.2017

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ

Enstitü Müdürü

18./07/2017

ÖZET

JÜPİTER FÜZELERİNİN TÜRKİYE'YE YERLEŞTİRİLMESİ VE OLUŞTURDUĞU ETKİLER

II. Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni askeri ve siyasi yönde baskılamaya çalışan ABD, Sputnik sonrası beliren Sovyet teknolojik üstünlüğüne cevap vermek için orta menzilli balistik füzelere ev sahipliği yapılması yönünde NATO üyesi ülkelere teklif sunmuştur. Türkiye, bu teklifi gerek güvenlik endişeleri gerekse ABD kaynaklı ekonomik yardımların artmasını sağlamak maksadıyla kabul etmiştir. Jüpiter orta menzilli balistik füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi Küba Füze Krizi'ni tetiklemiş ve krizin çözülmesi sürecinde bu füzeler ABD ve Sovyetler Birliği arasında gizli olarak pazarlık konusu edilmiştir. Jüpiter füzeleri ile Sovyetler'in nükleer hedefi haline gelen Türkiye, füzelerin kaldırılması yönündeki Sovyet ultimatoomunu reddetmiştir. ABD tarafından Türkiye'ye F-104 G uçaklarının teslimatının hızlandırılması ve Akdeniz'de görev alacak Polaris denizaltıları ile sağlanacak nükleer koruma karşılığında modası geçmiş Jüpiter füzeleri kaldırılmıştır.

Bu bağlamda çalışmada krizin Türkiye boyutuna odaklanılarak, etkileri üç aşamada incelenmiştir. Öncelikle Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi, ardından füzelerin ABD-SSCB arasında pazarlık konusu olması ve son olarak Türkiye'deki Jüpiterlerin kaldırılma aşaması araştırılmıştır. Araştırmada, kriz sürecinin Türkiye'ye önemli etkileri olduğu saptanmıştır. Türkiye, Soğuk Savaş dönemindeki dış politika eğilimini değiştirerek bloklar arası yumuşama döneminde NATO ittifakında kalmakla birlikte çok yönlü dış politika izlemeye yönelik adımlar atmıştır.

Anahtar Kelimeler; Jüpiter Orta Menzilli Balistik Füzeleri, Soğuk Savaş, NATO, Sputnik, Küba Füze Krizi.

ABSTRACT

**THE DEPLOYMENT OF THE JUPITER MISSILES TO TURKEY
AND THEIR EFFECTS**

The USA, which had been trying to suppress the Soviet Union in the military and political arena during the Cold War period that began after the World War II, proposed member states of NATO to host intermediate range ballistic missiles in order to respond to the Soviet technological superiority. Turkey has accepted this proposal with the purpose of ensuring security concerns and to make an increase in the US economic aids. The deployment of the Jupiter intermediate range ballistic missiles to Turkey triggered the Cuban Missile Crisis and these missiles became secretly a matter of negotiation between the USA and the Soviet Union during the crisis resolution process. The obsolete Jupiter missiles were removed in exchange for speeding up the USA's process of delivering the F-104 G aircraft to Turkey and providing the nuclear security with the Polaris submarines, which will be assigned in the Mediterranean.

In this regard, this study focuses on the Turkey's part in the crisis and examines its effect in three stages. First, the deployment of Jupiter missiles to Turkey, next, the missiles as a matter of negotiation between the USA and the USSR and lastly, the removal stage of the Jupiters in Turkey are investigated. This research has detected that the crisis period has led to significant effects in Turkey. Although Turkey has stayed in the NATO alliance during the inter-bloc detente period, it took steps towards following multi-dimensional foreign policy.

Keywords; Jupiter Intermediate Range Ballistic Missiles, Cold War, NATO, Sputnik, Cuban Missile Crisis.

ÖNSÖZ

Sputnik hadisesi sonrasında Sovyetler Birliği'nin beliren teknolojik üstünlüğüne cevap vermek isteyen ABD, orta menzilli balistik füzelere ev sahipliği yapacak NATO üyesi ülke arayışına girmiştir. Aralık 1957'deki NATO zirvesinde ABD, NATO üyesi ülkelere orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesini teklif etmiştir. Zirveye katılan Türk yetkililer orta menzilli balistik füzelerin uluslararası prestij getireceğini, Sovyet balistik füzelerine karşılık vereceğini, Türkiye'nin artık daha fazla askeri hedef olmayıp güvenliğinin artacağını düşünerek Jüpiter füzelerinin ülkeye yerleştirilmesini kabul etmişlerdir. Buna karşılık, SSCB'nin Küba topraklarına orta menzilli nükleer başlık taşıyan füzeler yerleştirildiğinin ABD tarafından saptanmasıyla 1962'de Küba Füze Krizi patlak vermiştir. Küba Füze Krizi, iki taraf arasındaki güç mücadelesini nükleer savaşın eşiğine getirmesi ve uluslararası politikada “dehşet dengesini” gözler önüne sermesi bakımından Soğuk Savaşın en önemli olaylarından biri olarak değerlendirilmektedir. Kriz, silahlanma yarışında tansiyonu en yüksek seviyeye getirmiş, taraflar “karşılıklı mahvolma” yerine “yumuşama” politikalarını tercih etmiştir. Kennedy-Kruşçev arasındaki gizli pazarlık sonucu Küba ve Türkiye'deki füzelerin kaldırılmasıyla süreç sonlanmıştır.

Bu çerçevede bu çalışma, sorunun Türkiye boyutuna odaklanarak Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesiyle ortaya çıkan ve sökülmesiyle sona eren kriz sürecini derinlemesine inceleyerek, Türkiye'ye oluşturduğu etkileri ortaya koymaktadır. Çalışmamın, konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunarak, konu ile ilgilenen akademisyen ve öğrencilere yararlı olacağını ümit ediyorum.

Son olarak, tez çalışmamın planlanması ve yürütülmesi sürecinde bana desteğini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Filiz ÇOBAN ORAN'a, manevi desteğinden dolayı ailem ve iş arkadaşlarıma ve en önemlisi her daim fikir teatisinde bulunduğum değerli hocalarıma teşekkürlerimi borç bilirim. Çalışmamın zenginleştirilmesi için yaptığım araştırmalarda bana imkanlarından faydalanma olanağı sunan Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi yönetici ve görevlilerine teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Raşit KIYAK

2017/ÇANAKKALE

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

JÜPİTER FÜZELERİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE TÜRKİYE'YE YERLEŞTİRİLMESİ SÜRECİ

1. II. Dünya Savaşı Sonrası Genel Durum	3
2. Balistik Füzelere Geliştirilmesi	9
2.1. Jüpiter ve Thor Füzelere Geliştirilmesi.....	12
3. Sputnik'in Uzaya Fırlatılması ve Batı'daki Etkileri.....	15
4. Thor Orta Menzilli Balistik Füzelere Geliştirilmesi ve Britanya'ya Yerleştirilmesi	17
5. NATO Zirvesi (16-19 Aralık 1957).....	19
6. Jüpiter Füzelere Geliştirilmesi ve Türkiye'ye Yerleştirilmesi Süreci	22
6.1. Orta Menzilli balistik Füzelere Yerleştirileceği NATO Üyesi Ülke Arayışı.....	22
6.2. Türkiye'nin Jüpiter Füzelere Geliştirilmesi Kabulü Antlaşmasının İmzalaması.....	26
6.3. Jüpiter Füzelere Geliştirilmesi İtalya ve Türkiye'ye Konuşlandırılmaları	28
7. Sonuç.....	32

BÖLÜM II

KÜBA FÜZE KRİZİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DEKİ JÜPİTER FÜZELERİNİN ABD VE SOVYETLER BİRLİĞİ ARASINDA PAZARLIK KONUSU EDİLMESİ

1. Domuzlar Körfezi Çıkarması, ABD'nin Castro'yu Devirme Çabaları ve Küba-Sovyet Yakınlaşması	35
2. Sovyetler Birliği'nin Küba'ya Askeri Sevkiyatı	36
3. Küba'ya Yerleştirilen Sovyet Füzelерinin Tespit Edilmesi	38
3.1. Ulusal Güvenlik Konseyi (ExComm) Toplantıları.....	38
3.1.1.ExComm Toplantılarında Türkiye-Küba Benzerliğinin Gündeme Gelmesi.....	39
3.1.2.ExComm Toplantılarında Alınan Kararlar ve Ablukanın İlan Edilmesi.....	42
3.2. ExComm Kararları Sonrasındaki Gelişmeler.....	45
4. Ablukanın Başlatılması ve Türkiye'deki Jüpiter Füzelерinin ABD ve Sovyetler Birliği Arasında Pazarlık Konusu Olması	49
5. Sonuç	59

BÖLÜM III

JÜPİTER FÜZELERİNİN TÜRKİYE'DEN SÖKÜLMESİ

1. F-104 G Uçaklarının Tesliminin Hızlandırılması Karşılığında Türk Hükümeti Tarafından Jüpiter Füzelерinin Sökülmesinin Prensipde Kabul Edilmesine Kadar Olan Süreç	63
2. Jüpiter Füzelерinin Sökülmesiyle Oluşacak Boşluğun Akdeniz'de Görev Alacak Polaris Füzelі Denizaltılarla Doldurulması	70
3. Jüpiter Füzelерinin Hizmetten Çekilmesi ve USS Sam Houston Denizaltısının İzmir'e Liman Ziyaretinde Bulunması	74
4. Küba Füze Krizi Sonrası Türk Dış Politikası	76
5. Sonuç	78
SONUÇ	80

KAYNAKÇA

EKLER

NATO Ülkelerine Yerleştirilen Orta Menzilli Balistik Füzelер, 1959-1963	EK-1
Türkiye'deki Jüpiter Füzesi, 1963	EK-2

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANZUS	: Avustralya, Yeni Zellanda ve Birleşik Devletler Güvenlik Antlaşması
AP	: Adalet Partisi
ASP	: Avrupa Savunma Planı
A-2/-4	: Aggregate-2/-4
BM	: Birleşmiş Milletler
Böl.	: Bölüm
c.	: Cilt
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi
COMINFORM	: Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu
CONAD	: ABD Kıtasal Hava Savunma Komutanlığı
çev.	: Çeviren
D.	: Dergi(si)
DEFCON	: Defense Condition
der.	: Derleyen
DEW	: Distant Early Warning
ed.	: Editör
ExComm	: Ulusal Güvenlik Konseyi İcra Komitesi
FRUS	: Foreign Relations of the United States

Gzt.	: Gazete(si)
GALCIT	: Guggenheim Aeronautical Laboratory at Caltech
ICBM	: Kıtalararası Balistik Füze
Inc.	: Anonim Şirket
IRBM	: Orta menzilli Balistik Füze
JPS	: Jet Propulsion Laboratory
KGB	: SSCB Devlet Güvenlik Komitesi
MIT	: Massachusetts Teknoloji Enstitüsü
mm.	: Milimetre
MRBM	: Orta Menzilli Balistik Füze
NASA	: Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
No.	: Numero/Numara
Nu.	: Number
OAS	: Amerikan Devletleri Örgütü
P.	: Part
s.	: Sayfa
SAC	: Stratejik Hava Komutanlığı
SACEUR	: NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı
SAM	: Satıhtan Havaya Fırlatılan Füze
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü
SLBM	: Denizaltıdan Fırlatılan Balistik Füze
SRBM	: Kısa Menzilli Balistik Füze
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

USS : United States Ship
V-1/-2 : Vergeltungswaffe-1/-2
Vol. : Volume
Yay. : Yayın(ları), Yayıncılık, Yayınevi
YTP : Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Türkiye, kuruluşundan itibaren modernleşme projesinin bir parçası olarak içerde ve dışarıda Batı yanlısı politika izlemiştir. Bu politika ekonomik, güvenlik ve stratejik kaygılarla devam ettirilmiştir. Bu bağlamda Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Batı bloğundaki ülkelerin yanında yer alarak 1952'de Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütüne (NATO) üye olmuş ve topraklarında askeri üsler kurulmuştur. Türk dış politikası literatüründe Soğuk Savaş dönemindeki Batı yanlısı politikaların Kıbrıs sorunuyla beraber tek taraflılıktan çok taraflılığa evrildiği ile ilgili genel bir kabul vardır. Genel kabul gören bu argümana karşılık, bu tezin hipotezi, Türk dış politikasının tek taraflılıktan çok taraflılığa geçişinin Küba Füze Krizi ya da diğer adıyla Ekim Krizi sonrasında başladığıdır. Bu hipotezi sınamak için de bu tez, Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi ve sökülmesi sürecinin Türkiye'ye etkilerine odaklanarak Türkiye'ye yansımalarına açıklık getirmektedir.

Jüpiter füzeleri ilk nesil orta menzilli balistik füzelerden olup yerleştirildiği bölgede politik ve askeri dengeleri değiştirecek etkiye sahip silahlardır. Türkiye'deki Jüpiterler, Sovyet füzelerinin Küba'ya gizlice yerleştirilmesine sebep olan önemli bir etkidir. Küba'daki Sovyet füzelerinin tespit edilmesi ile patlak veren Küba Füze Krizi, Kennedy ve Kruşçev arasında yapılan gizli füze pazarlığı ile atlatılmış ve soğuk savaşın zirve yaptığı bu dönemde bloklar arası nükleer bir savaşın eşiğinden dönülmüştür. Füzelerin karşılıklı sökülmesiyle bloklar arası sürekli tırmanan gerilim yerini yumuşama dönemine bırakmıştır. Dünya konjonktüründeki bu değişim Türk dış politikasını tek taraflılıktan çok taraflılığa geçmesi yönünde etkilemiştir.

II. Dünya Savaşı süresince başarılı bir denge politikası izleyerek savaş dışında kalmayı bilen Türkiye, realizmin hakim olduğu iki kutuplu soğuk savaş dönemi dünya politikalarında güvenlik endişesi ile Batı bloğuna yakınlaşmış ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) eksenli tek taraflı bir dış politika izlemiştir. Bahsedildiği gibi, Küba Füze Krizi Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemindeki tek taraflı politikasında değişime neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında balistik füze teknolojisindeki hızlı gelişmeler neticesinde bloklar arası güç dengesinin kurulduğu böyle bir ortamda Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi ve sökülmesi sürecinin Türkiye'ye etkileri anlaşılmadan Soğuk

Savaş dönemi Türk dış politikasındaki değişim de anlaşılamayacaktır. Dolayısıyla, bu çalışma kriz sürecinin Türkiye boyutuna odaklanıp kapsamlı ve derinlikli bir araştırmasını yaparak literatüre önemli bir katkıda bulunacaktır.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, II. Dünya Savaşı sonrasında balistik füze teknolojisindeki gelişmelerden bahsedilerek ABD'nin orta menzilli balistik füzeleri NATO üyesi ülkelere yerleştirme teklifinin nedenleri araştırılmıştır. Türkiye'nin bu teklife Sovyetler'e karşı duyduğu güvenlik endişesi, ABD yardımlarının devamlılığının sağlanması ve son teknolojiye sahip bu silahlara biran önce sahip olma arzusu gerekçeleriyle büyük bir isteklilikle cevap vermesi, Thor füzelerinin Britanya'ya, Jüpiter füzelerinin İtalya ve Türkiye'ye yerleştirilmesi süreci ele alınmıştır.

İkinci bölümde Küba Füze Krizi'nin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Sovyetler'in Küba'ya gizlice yapmış olduğu nükleer silah sevkiyatının sebepleri, bu silahların ABD'ye ait U-2 casus uçakları tarafından tespit edilmesi sonrasında patlak veren Küba Füze Krizi, ExComm toplantılarında Küba-Türkiye benzerliğinin gündeme gelmesi, dünyanın nükleer savaş eşiğine geldiği noktada krizi sonlandıran Kennedy-Kruşçev gizli pazarlığı araştırılmıştır.

Üçüncü bölümde Türk siyaseti ve basınındaki sorgulamalar ortaya konularak F-104 G uçaklarının tesliminin hızlandırılması ve Akdeniz'de yer alacak polaris füzeli denizaltılar ile sağlanacak nükleer koruma karşılığında işlevsiz olduğu bilinen Jüpiter füzelerinin Türkiye'den sökülmesi süreci ele alınmıştır.

Çalışmamızın sonuç bölümünde ise II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile başlayan soğuk savaş döneminden Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi ve sökülmesine kadar olan tarihsel sürecin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Sürecin Türkiye'ye yansımalarının değerlendirmesinde, Küba Füze Krizi ile Türkiye'nin, tek taraflı dış politika izlemenin risklerinin sorgulandığı ve NATO ittifakı içerisinde kalmaya devam ederek terk ettiği denge politikasına yeniden dönmenin arayışına girdiği saptanmıştır. Bu çalışma, sadece basit bir neden-sonuç ilişkisi kurmayıp Küba Füze Krizi sürecinin kendisine açıklık getirerek medya ve iç siyasetteki yansımaları ortaya koyarak aydınlatmaktadır.

BÖLÜM I

JÜPİTER FÜZELERİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE TÜRKİYE'YE YERLEŞTİRİLMESİ SÜRECİ

Bu bölümde ilk olarak II. Dünya Savaşı sonrası bloklaşan dünyanın genel durumundan bahsedilerek balistik füzelerin tarihsel gelişimi, Sputnik'in uzaya fırlatılması, sonrasında gerçekleştirilen NATO zirvesi ve orta menzilli balistik füzelerin NATO üyesi ülkelere yerleştirilmesi süreci araştırılmıştır.

1. II. Dünya Savaşı Sonrası Genel Durum

II. Dünya Savaşı'ndan önce dünya siyasetinde söz sahibi olan devletler, savaştan sonra oluşan yeni dünya düzeninde eski güçlerinden oldukça uzaktaydılar. Japonya, Almanya ve İtalya büyük savaşta yenilgiye uğramış, Fransa ve İngiltere galip devletler olmalarına rağmen savaşın ağır yükü altında ezilmişlerdir. II. Dünya Savaşı'nın sonunu getiren ABD ve Sovyetler Birliği, yeni dünya düzeninde iki ayrı süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Savaş zamanındaki ABD-Sovyet işbirliği, barış zamanında geliştirilememekle birlikte yerini karşılıklı güvensizlik ve rekabet ortamına bırakmıştır.¹ ABD, savaştan sonra Monroe Doktrini'ni² terk ederek dünya siyasetinde aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Sovyet Rusya çarlık rejiminde olduğu gibi yayılmacı politikasını II. Dünya Savaşı'ndan sonra da devam ettirmiştir. Savaştan sonra Lübeck-Trieste hattına ulaşan Sovyetler Birliği, işgal ettiği yerlerde kendine bağlı uydu devletler kurmuştur. Sovyetler'in 1945'te Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nı feshetmesiyle birlikte Türkiye'den Kars, Ardahan ve boğazlarda üs talep etmesi, Türkiye'yi olası bir Sovyet işgaline karşı ABD koruması altına

¹ Frank R. Douglas, *The United States, NATO, and a New Multilateral Relationship*, Greenwood Publishing Group, Westport Connecticut 2008, s. 7

² Avrupalı güçlerin İspanyol Amerikası'nda yeni bağımsızlığını kazanmış devletleri yeniden kolonileştirme hareketinin ABD'yi tehlikeye atabilecek olması sebebiyle ABD Başkanı James Monroe'nun 2 Aralık 1823'te kongreye gönderdiği mesaj daha sonra Monroe Doktrini olarak anılmaya başlanmıştır. Mesajda Amerikan dış politikasının temel ilkeleri olarak belirtilen iki temel husus şu şekildedir: 1) ABD, bağımsızlığını almış olan Amerika kıtalarının Avrupa devletleri tarafından sömürgecilik konusu yapılmasına ve bu devletler tarafından herhangi bir şekilde kontrol altına alınmasına izin veremez ve bu hususta yapılacak herhangi bir teşebbüsü gayri dostane bir hareket olarak karşılar. 2) Birleşik Amerika'nın, Avrupa devletlerinin sorunları ile hiçbir ilgisi yoktur ve bu sorunlara karışmayacaktır. Fakat buna karşılık, Avrupa devletleri de Amerika Kıtalarının sorunlarına karışamaz. Avrupa devletlerinin kendi sistemlerini Amerikan yarımküresine sokmak için yapacakları her teşebbüsü Amerika, kendi barış ve güvenliğine yöneltmiş bir hareket sayacaktır. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 712.

girmeye zorlamıştır. Aynı zamanda Yunan hükümetinin komünist gerillalarca tehdit edilmesi, ABD'nin Truman Doktrini'ni ilan ederek Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım yapmasına sebep olmuştur. ABD, Truman Doktrini ile kısa vadede, Yunanistan ve Türkiye'yi Sovyet tehdidine karşı askeri ve ekonomik olarak güçlendirmek, uzun vadede ise Sovyet genişlemesini, dünyanın neresinde olursa olsun engellemek ve Amerikan ekonomik ve siyasal anlayışının, yani kapitalizmin ve siyasal liberalizmin yayılmasını sağlamak istemiştir.³ Ayrıca ABD, savaş sonrası Avrupa'yı ayağa kaldırmak için Marshall yardımlarını başlatmıştır. Çünkü ekonomilerini harekete geçirecek kaynak bulamayan Batı Avrupa devletleri, Sovyetler'in yoğun propagandasına maruz kalmış ve fakirliğin müsait zemininde bu propagandalar oldukça etkileyici olmuştur.⁴ Marshall Planı ve Truman Doktrini'ne karşılık Sovyetler de, uyduları ile arasındaki ekonomik, askeri ve ideolojik işbirliğini sağlamak amacıyla Molotov Planı adını verdikleri ikili ticaret sistemini ve Komünist ve İşçi Partileri Enformasyon Bürosu'nu (COMINFORM) kurmuşlardır. Sonrasında Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi (COMECON) ile birlikte Doğu bloğunu oluşturarak kendileri için bir güvenlik kuşağı tesis etmişlerdir.⁵

Amerikalı diplomat George Kennan ile ortaya atılan ABD'nin çevreleme politikası, bir güvenlik kuşağı sisteminin tesis edilerek Sovyet nüfuzunun dünya genelinde sınırlandırılmasını öngörmüştür. Çevreleme ilk olarak Avrupa'da uygulanmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da işgal ettiği ülkelerdeki ordularını sefer kadrosu düzeyinde tutması ve bunu Avrupa üzerinde politik baskı aracı olarak kullanması,⁶ savaş yaralarını sarmakta olan Batı Avrupa devletlerini siyasi, ekonomik ve müşterek savunma konularında örgütlenmeye zorlamıştır. Şubat 1948'deki Prag Darbesi sonrasında 17 Mart 1948'de Britanya, Fransa ve Benelüks ülkelerinin katılımlarıyla ekonomik, sosyal, kültürel işbirliği ve müşterek savunma alanında Brüksel Antlaşması imzalanmıştır. Brüksel Antlaşması, NATO'nun oluşturulması yolundaki ilk somut adımdır.⁷ Daha sonra Brüksel Antlaşmasına taraf olan

³ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", (der. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, (içinde) 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2014, s. 531.

⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, 19. Baskı, Timaş Yay., İstanbul, 2014, s. 398.

⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2014, s. 483.

⁶ Samir Jafarov, *Dünden Bugüne Rusya-Nato İlişkileri*, Ezgi kitabevi, Bursa 2007, s. 21-22.

⁷ Brian J. Collins, *NATO: A Guide to the Issues*, Praeger/ABC-CLIO, Santa Barbara Calif. 2011, s. 14

devletler Batı Birliği Savunma Örgütü'nü kurmuşlardır.⁸ 1948'de Berlin'in Sovyetler Birliği tarafından ablukaya alınması, ABD'ye dünyada yeni bir barış ortamının tesis edilmesinde Sovyetler Birliği ile işbirliği yapılabilme imkanının olamayacağını göstermiştir.⁹ ABD'ye göre dünya barışını tehlikeye atan unsur Nazi Almanyası yerine artık Sovyet tehdidi olmuştur.¹⁰ ABD Senatosu, Vanderberg Kararı ile dönemin ABD hükümetine, Amerika kıtası dışındaki devletler ile askeri ittifak antlaşmaları imzalama yetkisi vermiştir.¹¹ 4 Nisan 1949'da Brüksel Antlaşması'na taraf olan devletler ile birlikte Kanada, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç, Portekiz ve ABD arasında NATO Antlaşması imzalanmıştır.¹² NATO Konseyi 17 Ekim 1951'de Londra'da imzalanan protokol ile Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmalarını kabul etmiş, 19 Şubat 1952'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Türkiye'nin NATO'ya katılmasına karar vermiştir.¹³ Batı Avrupa devletlerinin yanı sıra Türkiye ve Yunanistan, NATO ile güvenliklerini ABD garantörlüğü altına almışlardır. ABD'nin sahip olduğu nükleer bomba taşıma kapasitesine sahip uçaklar, olası Sovyet saldırısına karşı caydırıcı niteliğe sahip yegane silahlardı. Bu uçakların konuşlandırılabilmesi için ABD'nin Batı Avrupa'da üslere ihtiyacı olmuştur. NATO da ABD'nin Batı Avrupa'da hava üsleri kurmasına olanak sağlamıştır.¹⁴ NATO'nun kuruluşu ile Sovyetler'in Avrupa'daki yayılmasının önüne geçilmiştir.¹⁵

1950 tarihli, 68 numaralı Ulusal Güvenlik Konseyi dökümanı (NSC-68) ile komünizm, ABD ve batı toplumu için tehdit olarak adlandırılmış ve Sovyet sisteminin nasıl baskılanacağı belirtilmiştir.¹⁶ Bu sebeple tehdidin lokasyon ve karakteri açıklanarak ulusal güvenlik gereksinimlerinden bahsedilmiştir. Buna göre makul olan, özgürlükçü, demokratik ve liberal ekonomiye sahip Amerikan toplumu karşısında Sovyet sisteminin olumsuzluğuna dikkat çekilmiş ve daha yüksek değerlikli Amerikan toplumunun korunması kararlaştırılmıştır.

⁸ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla ... s. 543.

⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl ... s. 402.*

¹⁰ Frank R. Douglas, *The United States, NATO...s. 7.*

¹¹ Samir Jafarov, *Dünden Bugüne Rusya-... s. 23.*

¹² Brian J. Collins, *NATO: A Guide ... s. 18*

¹³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl ... s. 469.*

¹⁴ Frank R. Douglas, *The United States, NATO... s. 11.*

¹⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl ... s. 404.*

¹⁶ Natalie Bormann, *Missile Defence and the Politics of US Identity: A Poststructural Critique*, Manchester University Press, Manchester 2008, s. 19.

Çin yönetiminin komünistlerce ele geçirilmesi ve Kore Savaşı örneğinde olduğu gibi soğuk savaşın sıcak çatışmaya dönüştüğü durumlarda komünizmin yayılma tehlikesine karşı ABD, liderliğini üstlendiği bir dizi askeri paktla çevrelemeyi dünyanın bütün bölgelerine yaymıştır. Güneydoğu Pasifik ve Avustralya bölgesinde Avustralya, Yeni Zelanda ve Birleşik Devletler Güvenlik Antlaşması (ANZUS), Ortadoğu'da Bağdat Paktı (daha sonra Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) olarak değişecek), Güneydoğu Asya'da Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) oluşturulmuştur.¹⁷

Çevreleme, dünyanın neresinde olursa olsun politik ve askeri meydan okumaları algılama ve cevap verme kapasitesine duyulan gereksinim sonucu nitelikli ve sayısal askeri gücün oluşturulması amacı ile daimi askeri hazırlık durumunda olunmasıdır. Jeopolitik seviyede bu strateji, Sovyetler'in Avrasya kıtası ve açık denizlere egemen olmasının önlenmesi ve dünya ticaretinin ABD tarafından tayin edilmesine gereksinim duymuştur. Bu analiz realizm savı ile desteklenmiştir. Realistlere göre ülkeler uluslararası sistemin en önemli ögesidir. Devletler doğal olarak askeri ve ekonomik yönden güçlerini maksimize etmek istemektedirler. Ulus-devlet sistemi temel olarak savaş sistemidir. Kenneth Waltz'a göre egemen ülkeler tutku ve şikayetlerini hukuk sistemine göre değil, kendi sebep ve isteklerine göre, kriz veya savaş çıkararak gerçekleştirirler. Bu yüzden anarşi uluslararası sistemin değişmez bir parçasıdır. Askeri gücün hakem olduğu ortamda diplomasiye güvenilmemekle birlikte ancak askeri güç ile desteklendiği takdirde etkili olabilmektedir.¹⁸

Bu bağlamda Sovyet yayılmacılığını engellemek isteyen ABD, uyguladığı çevreleme politikası ile müttefik ülkelerde üsler kurmuştur. Bu ülkelerde kurulan deniz, hava, radar ve füze üsleri Sovyetler'in baskılanması amacıyla çevreleme politikasının uygulanmasına yönelik atılan adımlar olmuştur.

II. Dünya Savaşı, Nazi Almanyası'nın kullandığı V-2 balistik füzeleri¹⁹ gibi uzun menzilli silahların da artık savaşlarda kullanılabileceğini göstermiştir. Dünya nükleer

¹⁷ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye-A.B.D. İlişkilerinin Politikası*, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yay., Ankara 2008, s. 278.

¹⁸ Reuben Steff, *Strategic Thinking, Deterrence and the US Ballistic Missile Defense Project: From Truman to Obama*, Ashgate Publishing, Farnham Surrey 2013, s. 8-9.

¹⁹ Balistik füzeler, fırlatma noktasında önceden belirlenmiş bir hedefe silah yükünü balistik yörünge izleyerek ulaştıran roket tahrikli, kendinden güdümlü stratejik silah sistemleridir. <https://www.britannica.com/technology/ballistic-missile> (22.06.2017). Seyir füzeleri ise alçak uçuş yaparak hedeflerine ulaşan düşük radar kesit alanına sahip stratejik güdümlü mermilerdir. <https://www.britannica.com/technology/cruise-missile> (22.06.2017).

silahlarla yine bu savaşın sonunda tanışmıştır. ABD uçakları tarafından Hiroşima'ya atılan uranyum ve Nagasaki'ye atılan plütonyum bombaları Japonya'nın teslim olmasına sebep olmakla birlikte II. Dünya Savaşı'nın da sonunu getirmiştir. Başta Dwight D. Eisenhower olmak üzere ABD'li yetkililer, nükleer başlık taşıyabilen uzun menzilli sevk sistemlerinin geliştirilmesi yönündeki önemin farkına varmışlardır. Araştırmalar Nazi Almanyası tarafından New-York'a kıtalar arası balistik füze saldırısı planlandığını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda savaşın bitiminden önce Amerikalı yetkililer silah teknolojisinin geliştirilmesi önceliğinin barış zamanında da savunma politikasının ana hedefi haline almasında hemfikirdiler. Bu da silah teknolojisindeki araştırma ve geliştirilme faaliyetlerinin devam ettirilebilirliğini sağlayan önemli bir faktördür. Bu bağlamda 1946'da Stratejik Hava Komutanlığı (SAC) kurularak stratejik bombardıman unsurlarının yönetimi de bu birime verilmiştir.²⁰

II. Dünya Savaşı sonu itibari ile ABD, nükleer silah tekeli elinde bulunduran yegane ülke konumunda olmuştur. Bloklaşan dünyada nükleer gücü elinde bulunduran tarafın ezici stratejik üstünlük kurması kaçınılmaz bir durumdur. Buna karşın Sovyetler Birliği de 1949'da ilk plütonyum bombası denemesini başarıyla gerçekleştirerek nükleer yarıştaki yerini almıştır. ABD hidrojen bombasını 1952'de, Sovyetler Birliği de 1953'te elde etmiştir. Sovyetler Birliği ilk atom bombasını yapıncaya kadar ABD'nin elinde oldukça önemli sayıda stok oluşsa da klasik silahlara sahip kara orduları arasında bir mukayese yapıldığında Sovyetler Birliği'nin bariz üstünlüğü vardır.²¹ Sovyetler Birliği'nin artan askeri tehdidine karşı Ekim 1953'te Eisenhower, Ulusal Güvenlik Konseyi dökümanı NSC 162/2 ile Yeni Bakış Politikası'nı (New Look Policy) onaylamıştır. Buna göre hava kuvvetlerinin ve stratejik nükleer silahların geliştirilmesine öncelik verilmiştir. Stratejik Hava Komutanlığı'nın Sovyetler Birliği üzerindeki nükleer yıkım kapasitesi caydırıcılıktaki anahtar rolü üstlenmiştir.²² Batı Bloğu'nun Avrupa'daki askeri varlığının sayısal olarak Doğu Bloğu karşısında yeterli olmayışı, sayısal dengeyi oluşturacak askeri varlığı tesis etmenin ABD için oldukça pahalıya mal olması ve Sovyetler Birliği'nin nükleer silah kapasitesi dolayısıyla NATO, 1954'te Kitleli Karşılık Stratejisini kabul

²⁰ Reuben Steff, *Strategic Thinking, Deterrence...*, s. 37.

²¹ Ayhan Kamel, *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, İnkılap Kitabevi Yay., İstanbul 2014, s. 94.

²² William S. Borgiasz, *Strategic Air Command: Evolution&Consolidation of Nuclear Forces 1945-1955*, Greenwood Press, Westport Connecticut 1996, s. 47-48.

etmiştir. Buna göre, Doğu Bloğu'ndan gelecek konvansiyonel ya da nükleer bir saldırıya, nükleer silahlarla karşılık verilecektir.²³ Dolayısıyla 1954'ten itibaren ABD Avrupa'ya Honest John kısa menzilli roketleri ve Corporal güdümlü mermilerini konuşlandırmaya başlamıştır.²⁴

Kore Savaşı, Eisenhower'a Sovyetler Birliği ve Çin'in, etki alanlarını Asya ve tüm dünyaya yaymak için güç kullanmaya niyetli olduklarını göstermiştir. Bloklar arasında yaşanacak konvansiyonel bir savaş, her an nükleer savaşa dönüşebilme potansiyeli de taşımıştır. Geliştirilen termonükleer bombalar yıkıcı etkileri kıyaslandığında atom bombalarından defalarca daha güçlü niteliktedir. Ocak 1954'te Eisenhower, kurmaylarını olası bir nükleer savaşın birkaç günde sona ermeyeceği ve devam edecek bir savaşta ilk vuruş üstünlüğünün ne kadar önemli olduğu konusunda uyarmıştır.²⁵ İlk vuruş sonrasında düşman tarafından yapılacak misillemeye yönelik nükleer bir saldırının en hayati hedeflere karşı olması kaçınılmaz bir durumdur. Olası ABD nükleer silolarına²⁶ karşı yapılacak nükleer saldırı ikinci vuruş gücünün etkisini azaltacak, belki de tamamen ortadan kaldıracaktır. Bu düşünce, yapılacak topyekün bir saldırı ile düşman direncinin olabildiğince kırılmasını zorunlu kılmıştır. U-2 uçuşları ile toplanan istihbarat, düşman hedeflerine karşı yapılacak nükleer taarruzun hassasiyetini arttırmıştır. Hedefte ilk olarak düşman nükleer siloları, endüstriyel alanlar, askeri tesisler ve havaalanları gibi düşmanın karşı koyma gücünü doğrudan yok edecek veya en aza indirecek noktalar olmuştur.

1958'de ABD Savunma Bakanlığı daha sonradan "The Emergency Plans Book (Acil Durum Planları Kitabı)" başlığı altında yayımlanan bir çalışma başlatmıştır.²⁷ Buna göre olası Sovyet nükleer saldırısı başlıca denizaltıdan fırlatılan balistik füzeler ve kıtalararası balistik füzelerle gerçekleşecektir. İlk saldırıdan yedi gün sonra 25 milyon Amerikalı blast ve radyasyon etkisi ile ölecek veya ölümcül şekilde yaralanmış olacaktır. 25 milyon yaralı da tedaviye ihtiyaç duyacaktır. Her 5 Amerikalı'dan 1'i ölecektir. Hükümetin öncelikli

²³ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", (der. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, (içinde) 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2014, s. 572.

²⁴ Michelangelo De Maria, and Lucia Orlando, *Italy in Space: in Search of A Strategy, 1957-1976*, Beauchesne, Paris 2008, s. 35.

²⁵ Brian Madison Jones, *Abolishing the Taboo: Dwight D. Eisenhower and American Nuclear Doctrine, 1945-1961*, Helion Company, Solihull England 2011, s. 62.

²⁶ Silo, füzeyi nükleer saldırıdan korumaya yarayan sertleştirilmiş beton koruyucu yapıdır. Gretchen Heefner, *The Missile Next Door: The Minuteman in the American Heartland*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2012, s. 1.

²⁷ Ibid, s. 65.

hedefi kalan nüfusun radyasyon kalıntısından etkilenmesini önlemek olacaktır. Sağlık hizmetlerinin sağlanamadığı, yiyecek kaynaklarının, parasal sistemin, iletişim ve ulaşım araçlarının yok olduğu bir ortamda bunu sağlamak oldukça güç olacaktır. Devlet kontrolünün yitirildiği ortamda normal düzenin yakın zamanda tekrar geri kazandırılabilmesinin olanağı yoktur.

ABD, Sovyet yayılcılığını engellemek amacıyla çevreleme politikasını uygulamasıyla birlikte müttefik ülke topraklarında askeri üsler kurmaya başlamıştır. 1954'ten itibaren Avrupa'ya ABD tarafından kısa menzilli füzeler yerleştirilmeye başlanmıştır. Düşman topraklarının derinliklerini nükleer yıkıma uğratacak stratejik hava komutanlığındaki uzun menzilli bombardıman uçakları caydırıcılığın ana unsurunu oluşturmuşlardır. Ayrıca orta menzilli ve kıtalar arası balistik füzelerin geliştirilmesine de başlanmıştır.

2. Balistik Füzelerin Geliştirilmesi

II. Dünya Savaşı'nın bitiminde ABD ve Sovyetler Birliği, Alman bilim adamlarının roket teknolojisindeki tecrübelerinden faydalanmışlardır. Ayrıca ele geçirilen V-2 roketlerine ait parça ve dokümanlar, bu iki ülke tarafından üretilecek roketler için model teşkil etmiştir. V-2'ler ABD ve Sovyetler Birliği için balistik füzelerin ve uzaya fırlatılan roketlerin geliştirilmesinde kilometre taşı niteliğindedir.

Modern güdümlü mermilerin ilk örneği Nazi Almanyası tarafından II. Dünya Savaşı'nda kullanılan V-1 "Vergeltungswaffe ein" ve V-2 "Vergeltungswaffe Zwei" füzeleridir. İntikam silahı veya misilleme silahı anlamına gelen bu isim Hamburg, Köln, Frankfurt, Nuremberg, Dresden, Darmstadt, Bremen, Hannover, Bonn, Stuttgart, Düsseldorf, Münih ve Berlin şehirlerinin de aralarında bulunduğu Alman ana vatanına yönelik müttefik bombardıman saldırılarının intikamı için Nazi Almanyası Propaganda Bakanı Joseph Goebels tarafından verilmiştir.²⁸

V-1 füzeleri, ufki uçuş yapabilen kanatlı bombalar olup modern seyir füzelerinin selefidirler. Resmi adı Fieseler Fi 103/FZG-76 olan V-1'ler müttefikler tarafından "vızıltı

²⁸ Bob Ward, *Dr.Space: The Life of Wernher von Braun*, Naval Institute Press, Maryland 2009, s. 43.

bombası” veya “uçan bomba” olarak adlandırılmışlardır.²⁹ 8.2 metre uzunluğa ve yaklaşık 900 kg’lık yüksek patlayıcı harp başlığına sahip bu füzeler, hidrojen peroksit ile çalışan fırlatma mançınıklı özel bir rampa marifetiyle fırlatılarak ilk olarak 320 km/saat hıza kadar ulaştırılıp, bu süratte pulse-jet motorunun devreye girmesiyle 560 km/saat hızla 320 km’lik mesafeye erişmekteydiler.³⁰ V-1’ler Haziran 1944 ve Mart 1945 tarihleri arasında Güneydoğu İngiltere ve Belçika’daki hedeflere, özellikle Londra ve Antwerp şehirlerine fırlatılmışlardır.³¹

Teknik adı A-4 (Aggregate-4) olan V-2’ler balistik füzelerdir ve uzaya gönderilen roketlerin öncülleridir. 1919 Versailles antlaşması gereği silah üretimine sınırlandırma getirilen ve bu kısıtlamayı atlamayı yollarını arayan Almanya, roketlerin savaş silahı olarak kullanılmasına yönelik araştırmaları 1932’de başlatmışlardır.³² Von Braun’un da dahil olduğu ekip tarafından 1934’te yakıt olarak sıvı oksijen ve etanolün kullanıldığı A-2 roketleri geliştirilmiş, sonrasında 1942 itibariyle tam boyutlu bir roket olan A-4’ler operasyonel hale getirilmişlerdir.³³ 1000 kg.’lık harp başlığına sahip 14 metre uzunluğundaki A-4’ler fırlatılıp roket motorunun çalışmayı sona erdirmesi sonrasında balistik yörünge dahilinde 80 km irtifada 260 km.’yi aşan bir mesafeye ulaşarak hedefine 800 m/sn.’lik süpersonik bir hızla çarpmaktadır.³⁴ V-1’lerin atmosfer dahilinde hava emişli jet motoruyla subsonik hızla yatay bir uçuş gerçekleştirmeleri sebebiyle yaklaşan füzenin sesi uzak mesafelerden duyulabilmesi mümkün olmuştur. Bu sebeple V-1’ler avcı uçaklar ve hava savunma silahları tarafından etkisiz hale getirilebilmişlerdir. V-2’ler hedeflerine çok yüksek irtifada balistik bir yörünge izleyerek süpersonik hızla ulaşmaları sebebiyle o zamanki teknoloji ile tespit edilebilmeleri ve savunma silahları tarafından önlenmeleri neredeyse imkansız olmuştur. Nazi Almanyası tarafından Eylül 1944’ten Mart 1945’e kadar olan süre zarfında kullanılan V-2’lerden yaklaşık 6250 adet üretilmiş olup Londra ve

²⁹ Alan Axelrod and Jack A. Kingston (ed.), *Encyclopedia of World War II*, I, Facts on File, New York 2007, s. 856.

³⁰ Mike Gruntman, *Blazing the Trail: The Early History of Spacecraft and Rocketry*, American Institute of Aeronautics and Astronautics, Reston, Virginia 2004, s. 147.

³¹ Alan Axelrod and Jack A. Kingston (ed.), *Encyclopedia of World...*, s. 855.

³² John Becklake, “The V-2 Rocket (c. 1945)”, *Milestones of Science and Technology: Making the Modern World*, ed. Peter Morris, James C. Hart, Lesley Henderson, KWS Publishers, Chicago 2013, s. 190.

³³ Alan Axelrod and Jack A. Kingston (ed.), *Encyclopedia of World...*, s. 856.

³⁴ Mike Gruntman, *Blazing the Trail...*, s. 143-146.

Antwerp gibi Britanya ve Kıta Avrupası'ndaki hedeflere karşı kullanılmışlardır.³⁵ V-1 ve V-2'ler içerisinde cayroskop olan atalet güdüm sisteminin ilk örneğini oluşturan füzelerdir ve hedef hassasiyetleri oldukça düşüktür. Bu sebeple yerleşim yerleri gibi geniş ölçekli hedeflere karşı kullanılmalarına rağmen savaş sırasında beklenen etkiyi gösterememişlerdir. Bazı V-2'ler uçuşlarındaki dirisa (yanal) kontrolü yer radyo bimi tarafından sağlanan bime bindirmeli güdüm sistemi ile kontrol edilmiştir ve İngiltere'ye fırlatılan roketlerin yaklaşık 5'te 1'i bu tipteki füzelerden oluşmuştur.³⁶

II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra ABD, Nazi Almanyası'nın V-2 programında çalışan roket uzmanlarını "Paperclip Projesi" ile kendi ülkesine getirmiştir.³⁷ ABD tarafından ilk V-2 fırlatma denemesi 10 Mayıs 1946'da White Sands füze deneme alanında gerçekleştirilmiştir.³⁸ Aralarında Wernher von Braun'un da bulunduğu birçok Alman roket uzmanı 1950'li yılların başından itibaren Huntsville'de ABD Kara Kuvvetleri bünyesindeki Redstone Arsenal ordonat merkezinde roket ve güdümlü mermileri geliştirmeye yönelik çalışma başlatmışlardır. Çalışmaları Jet Tahrik Laboratuvarı (JPL) tarafından yürütülen, 1954'te operasyonel hale gelip 1955'te Avrupa'ya yerleştirilmeye başlanan sıvı yakıtlı Corporal füzelerinin geliştirilmesinde karşılaşılan bir sorun V-2'lerden alınan motor soğutma teknolojisi ile giderilmiştir.³⁹ Von Braun ve ekibinin geliştirdiği "Redstone" ve "Jüpiter C" roketleri Alman-Amerikan teknoloji harmanlanmasının bir örneğidir.⁴⁰

13 Mayıs 1946'da Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu, "N. 1017-419 Roket Silahları Hususları" ile ilgili özel bir karar ile Sovyet roket programının geliştirilmesi kapsamında Alman V-2 roketleri ve hava savunma güdümlü mermileri olan Wasserfall, Rheintochter ve Schmetterling vb. silahların Sovyetler bünyesinde tekrardan üretilmesi ve geliştirilmesi hedeflenmiştir.⁴¹ Bunun üzerine Alman bilim insanları ve füzelere ait parça ve dökümanlar

³⁵ John Becklake, "The V-2 Rocket (c. 1945)"..., s. 190.

³⁶ Mike Gruntman, *Blazing the Trail...*, s. 146.

³⁷ Monique Laney, *German Rocketeers in the Heart of Dixie: Making Sense of the Nazi Past During the Civil Rights Era*, Yale University Press, New Haven and London 2015, s. 26.

³⁸ Mike Gruntman, *Blazing the Trail...*, s. 275.

³⁹ J.D. Hunley, *Development of Propulsion Technology for U.S. Space-Launch Vehicles, 1926-1991*, Texas A&M University Press, College Station Texas 2007, s. 17.

⁴⁰ Ibid, s. 19.

⁴¹ Mike Gruntman, *Blazing the Trail...*, s. 275-276.

Sovyetler'e getirilmiştir. İlk V-2 füzesine ait fırlatma 18 Ekim 1947'de Kapustin Yar test alanında gerçekleştirilmiştir.⁴² V-2 füzelerinin geliştirilmesi ile Sovyetler, 1948'den itibaren kendi R-1 roketlerini üretecek seviyeye gelmişlerdir.⁴³

ABD ve Sovyetler Birliği'ne teknoloji transferi için götürülen Alman roket bilim insanlarının durumları birbirinden farklı olmuştur. ABD'de roket çalışması yapan Alman uzmanlar aileleri ile birlikte ABD toplumuna entegre edilirken Sovyetler Birliği'ndekiler toplumdaki izole bir şekilde ve zor şartlar altında çalıştırılmış, birikimlerinden faydalanılmasına müteakip Doğu Almanya'ya geri gönderilmişlerdir.⁴⁴

Soğuk Savaş'ın erken dönemlerinde nükleer silahların kullanımında, balistik füzelere yerleştirilen nükleer başlıkların, nükleer bomba taşıyan uçaklara karşı stratejik üstünlükleri bulunmaktadır. Çünkü balistik füzeler hedefe doğru olan uçuşlarının büyük kısmını atmosfer dışından gerçekleştirmeleri ve yüksek hızları sebebiyle o zamanın teknolojisine göre tespit ve imha edilebilmeleri neredeyse imkansızdır. Ayrıca füzeler uçaklar ile kıyaslandığında sahip oldukları düşük radar kesit alanları dolayısıyla radarlar tarafından tespit ve takip edilmeleri daha zordur. Örneğin bir taktik füzenin mikrodalga frekanslarındaki ortalama radar kesit alanı 0,1 metrekare iken küçük avcı uçaklarının 2 metrekare, büyük avcı uçaklarının ise 6 metrekaredir.⁴⁵ Bu da uçakların füzeler ile kıyaslandığında radar marifetiyle daha kolay tespit edilebilmesini sağlamaktadır.

2.1. Jüpiter ve Thor Füzelerinin Geliştirilmesi

Şubat 1955 ortalarında MIT başkanı James R. Killian başkanlığında toplanan Eisenhower'ın bilim danışmanlığı komisyonu teknolojik kapasite panelinde (Killian Komisyonu) kara ve deniz konuşlu orta menzilli balistik füze gereksinimi üzerinde durulmuştur. Panelde orta menzilli balistik bir füzenin (IRBM) geliştirilmesinin benzeri kıtalararası balistik füze (ICBM) yapımına göre daha kolay, hızlı ve katıyetli olacağı değerlendirilmiştir. Bu füzelerin Sovyetler Birliği'ne yakın müttefik ülkelerde konuşlandırılmasının Sovyet askeri kırılma gücünü arttıracak ve siyasi düşüncelerine de

⁴² Ibid, s. 277.

⁴³ Ibid, s. 283.

⁴⁴ Ibid, s. 163-164.

⁴⁵ Alpay İllez, Radar Kesit Alanı ve Uygulamaları, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Savunma Sanayii Müsteşarlığı, Ankara 2007.

sınırlama getirebileceği değerlendirilmiştir. Ayrıca olası Sovyet orta menzilli balistik füzelerine karşı koymak ve ABD'nin vuruş gücünü arttırmak için panelin IRBM tipi füzelerin geliştirilmesine yönelik tavsiyesini Başkan Eisenhower kabul etmiştir.⁴⁶ ABD'nin Sovyet balistik füzelerine cevap verememe durumunun oluşturacağı etki, politikacıları endişelendiren yegane konu olmuştur. Bu sebeple Başkan Eisenhower aynı anda IRBM ve ICBM programlarının her ikisinin de araştırma ve geliştirilmesinin öncelikli hedef olduğunu belirtmiştir. Halihazırda Mayıs 1954'te Hava kuvvetleri tarafından Atlas programının başlatılması direktifi verilmiştir.⁴⁷ Bu sebeple iki IRBM tipi füzenin, hava kuvvetlerinin Thor, kara kuvvetlerinin ise Jüpiter füzelerini geliştirmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁸ Jüpiter füzelerinin ilk başta hem kara hem deniz platformlarına konuşlandırılması düşünülmüştür. ABD Deniz Kuvvetleri 8 Aralık 1956'da kendi Polaris füzelerini geliştirmek için Jüpiter programından ayrılmıştır.⁴⁹ İngiltere tarafından 1954 yılından itibaren geliştirilmesine başlanılan Blue Streak orta menzilli balistik füzelerinin Thor ve Jüpiter füzeleri ile benzer teknik özelliklere sahip olması sebebiyle bu üç füzenin 1955'ten itibaren paralel olarak geliştirilmesine başlanmıştır.⁵⁰

7 Ağustos 1958'de Washington'da yapılan Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında güdümlü mermiler direktörü Mr. Holaday, Jüpiter, Thor, Titan, Atlas ve Polaris programlarına ait rapor sunmuştur.⁵¹ Raporda Jüpiterlerin 5 başarılı ve 4 kısmi başarılı uçuş ile test edildiği açıklanmıştır. Turbo pompası arızası gibi bir dizi teknik sorun ve aşırı yüklenme sebebiyle rulman ve millerin hasara uğraması sorunlarının giderildiği belirtilmiştir. 17 Temmuz'daki testte Jüpiter füzesinin 1250 mil uçarak belirlenen hedefi yalnızca 1.4 millik bir farkla kaçırdığı, bu çok başarılı uçuş ile füzenin güdüm sisteminin de dahil olduğu tüm parçalara ait kontrollerin yapıldığı, ağustostaki test ile bütün güdüm ve tam verniyenin elden geçirilmesinin sağlanmış olacağı, eylülde hızlı yakıt sisteminin test edilmiş olacağı, aralık itibarıyla 5 fırlatıcının füzeler ile birlikte hazır olup ilk Jüpiter

⁴⁶ Philip Nash, *The Other Missiles of October: Eisenhower, Kennedy and The Jupiters, 1957-1963*, University of North Carolina Press, Chapel Hill North Carolina 1997, s. 7.

⁴⁷ J.D. Hunley, *Development of Propulsion...*, s. 33.

⁴⁸ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 8.

⁴⁹ J.D. Hunley, *Development of Propulsion...*, s. 39.

⁵⁰ Michelangelo De Maria, and Lucia Orlando, *Italy in Space...*, s. 34.

⁵¹ FRUS, National Security Policy, Arms Control and Disarmament, 1958-1960, Vol.: III. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v03/d32#fn-source> (29.11.2015)

bataryasının 1959 içerisinde bitirilmiş olacağı belirtilmiştir. Thor füzeleri ile yapılan 20 testin 8 başarılı uçuş, 8 kısmi başarılı uçuş ve 4'ünün başarısızlıkla sonuçlandığı açıklanmıştır. Yeni alev saptırıcı ile sevk probleminin çözümünün sağlandığı, Jüpiterler ile benzerlik gösteren turbo pompa arızası sorununun giderildiği belirtilmiştir. Füze 117'nin otomatik pilotta tamamen başarılı bir uçuş gerçekleştirdiği, güdüm testinin eylülde yapılmış olacağı, güdüm ve burun konisi ayrılmasına dair nihai testlerin eylül, ekim ve kasımda yapılacağı, Birleşik Krallık ile yapılan görüşmelerin başarılı sonuçlanması durumunda ilk Thor bataryasının Aralık 1958'de konuşlandırılacağı belirtilmiştir. Atlas kıtalararası balistik füzeleri ile yapılan 10 testin 4 başarılı, 5 kısmi başarılı ve 1 başarısız uçuş ile neticelendiği belirtilmiştir. Turbo pompası ve alev saptırıcı problemlerinin giderildiği, füzenin ilk iki motoru ve burun konisini atabildiğini göstermesi sebebi ile cumartesi günü yapılan testin önemli bir dönüm noktası olduğu belirtilmiştir. Tüm güdüm sisteminden ziyade otomatik pilotun kullanıldığı uçuşta, güdüm bileşenleri mesafenin saptanarak motorun durdurulmasında kullanılmış ve istenilen mesafenin sadece 5 mil kaçırıldığı belirtilmiştir. Motorlar ve burun konilerinin ayrılması testlerini içeren iki testin sonbaharda planlandığını ve ilk Atlas bataryasının Temmuz 1959'da hazır olacağı belirtilmiştir. Titan kıtalararası balistik füzesinin statik testlerdeki motor sorunlarının giderildiği, parçaların Denver ve Cape Canaveral'da test aşamasında olduğu, eylül ayı sonunda yapılması planlanan fırlatmada füzenin motor ve yapısal dayanıklılık testlerinin gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Polaris füzesinin ilk kademe arızaları ile tecrübe kazanıldığı, ikinci kademe işleyişindeki tüm aşamaların başarılı olduğu, çelik ve katı yakıt teknolojisindeki ilerlemenin gerçekleştirilmesine kadar mevcut teknoloji ile ilk polaris füzesinin menzilin 1500 mile varamayacağı ve 1100-1200 millik menzile sahip olacağı belirtilmiştir. Polarislerin "pop-up" evresinin (füzenin ateşlenmesinden önce denizaltıdan satıha ilk fırlatılması) 9 kez test edildiği ve tüm testlerin başarı ile sonuçlandığı, 3 polaris denizaltı omurgasının denize indirildiği ve sözleşmenin iki denizaltıya daha müsaade ettiği belirtilmiştir. Denizaltıdan fırlatılacak Polarislerin hassas atış yapabilmeleri maksadıyla gerekli olan seyir problemlerinin çözümü yönünde yapılan çalışmalara ilişkin denizaltıların birkaç yüz yarda içinde kendi lokasyonlarını belirleyebilecekleri referans noktalarının kurulumu için seyir ve araştırma gemilerinin Akdeniz ve başka yerlerde çalışmalarına devam ettiği, haberleşme vasıtalarının Maine'de imalat aşamasında olduğu ve ilk Polaris füzeleri ile donatılmış denizaltının 1960'ta hazır hale gelmesinin beklendiği belirtilmiştir. Toplantıda Polaris füzeleri ile donatılacak denizaltılar için Pasifik ve Arktik dahil tüm

okyanuslarda seyir noktalarının kurulabileceği, Titan bataryalarının şehir merkezinden biraz uzakta olacağı, birinci ve ikinci Titan bataryalarının devlete ait üretim tesislerine olan yakınlığından dolayı Denver yakınlarında kurulmaya başlandığı, üçüncü bataryanın South Dakota ve dördüncüsünün Idaho'da konuşlandırılacağı belirtilmiştir.

Vernier motoru ve güdüm kontrol sistemlerindeki farklılıklarından dolayı Jüpiterler, Thorlardan farklı bir füzedir. Jüpiterler Redstone füzelerinin geliştirilmiş versiyonu olup başlangıçta hem deniz hem de kara konuşlu füzeler olarak dizayn edildiğinden Thorlardan üç feet daha kısa, biraz kalın ve ağırdır. Jüpiterler motorlarındaki farklılıktan dolayı Thorlardan daha kısa menzile sahip olmalarına rağmen daha hassas füzelerdir.⁵²

3. Sputnik'in Uzaya Fırlatılması ve Batı'daki Etkileri

4 Ekim 1957'de Sovyetler'in Sputnik'i başarıyla uzaya fırlatması başta ABD olmak üzere tüm dünyada büyük etki oluşturmuştur. Sputnik'i uzaya gönderebilecek güçte bir roketin yapılmış olması, Sovyetlerin kıtalararası balistik füze teknolojisine sahip olduğunu açık bir şekilde göstermiştir. Amerikan halkını büyük bir endişeye sevk eden Sputnik olayı, bir bakıma ABD'nin dünya genelinde bilim ve teknoloji alanındaki üstünlüğünü de kaybetmesi anlamına gelmiştir. Sputnik krizi, ABD'nin dünyadaki diğer devletlere karşı bilimsel, teknolojik ve askeri üstünlüğünü devam ettirme amaçlı bilim ve eğitimi destekleyici hükümet politikaları üretmenin önemi konusunda halkın ve yöneticilerin dikkatini tarihlerindeki diğer olaylardan daha fazla çekmiştir.⁵³

Sputnik-1'in fırlatılmasından birkaç hafta önce Kruşçev'in başarılı bir ICBM denemesi yapıldığı hususundaki açıklamaları Washington'da şüphe ile karşılanmıştır. Hatta bazıları tarafından Sputnik'in tamamen propaganda hilesi olduğu bile düşünülmüştür. Fakat 3 Kasım 1957'de yarım tonluk yük ve canlı bir köpeğin Sputnik-II ile yörüngeye fırlatılması tüm bu şüpheleri ortadan kaldırmıştır.⁵⁴ Sovyet propagandasının gerçek olduğu anlaşıldığında Sputnik olayı Senatör Henry M. Jackson tarafından ABD'nin bilim ve teknoloji dünyasındaki liderlik prestijine yıkıcı bir darbe, Edward Teller ve

⁵² J.D. Hunley, *Development of Propulsion...*, s. 39.

⁵³ Homer A. Neal, Tobin L. Smith and Jennifer B. McCormick, *Beyond Sputnik: U.S. Science Policy in the Twenty-First Century*, The University of Michigan Press, Ann Arbor Michigan 2008, s. 3.

⁵⁴ Zuoyue Wang, *In Sputnik's Shadow: The President's Science Advisory Committee and Cold War America*, Rutgers University Press, New Brunswick New Jersey 2008, s. 71.

Senatör Lyndon B. Johnson tarafından ise ABD için Pearl Harbour'dan daha kötü bir yenilgi olarak nitelendirilmiştir.⁵⁵ Başkan Eisenhower, 7 Kasım 1957'de kendisine bilim ve teknoloji alanında danışmanlık yapacak özel bir birim oluşturulduğunu ve başına da Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT) başkanı James R. Killian'ı atadığını ulusa duyurmuştur.⁵⁶ Sputnik, 1958'de Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA)'nin kurulmasının da yolunu açmıştır. NASA sivil ve askeri amaçlar için uzay programını uygulamak ve uzun dönem uzay-havacılık araştırmalarını geliştirmek için görevlendirilmiştir.⁵⁷ 5 Aralık 1957'de Başkan Eisenhower, Corona istihbarat uydu programının gizlice geliştirilmesi talimatını vermiş ve Ağustos 1960 itibari ile ilk fotoğrafik istihbarat, hava, seyir, sinyal istihbaratı, füze uyarı ve haberleşme uyduları kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁸

ABD, Sovyet füze teknolojisindeki gelişmeleri gözetlemek amacıyla 1950'lerin sonundan itibaren Avrupa'dan Türkiye'ye, İran ve Pakistan'a olan Sovyet sınırı boyunca sıralı radar istasyonları kurmuştur.⁵⁹ Bu bağlamda Diyarbakır'da, Sovyetler Birliği'nde Kapustin Yar füze deney alanındaki füze denemelerini tespit etmek amacıyla AN/FPS-17 uzun mesafe gözetleme radarı 1 Haziran 1955'te operasyonel hale getirilmiştir.⁶⁰ Diyarbakır'daki radarın menzili, kesişme olasılığının artırılması için 1958'de 1000 nm'den 2000 nm'e uzatılmış, Kapustin Yar'daki füze denemelerinin tam olarak tespitinin yapılabilmesi maksadıyla Aleut Adaları zincirindeki Shemya Adası'nda uzun mesafe gözetleme radarı 1959'da operasyonel hale getirilmiştir.⁶¹ Diyarbakır'daki radar istasyonu tarafından 15 Haziran 1955'teki ilk Sovyet füze tespitinden 1 Mart 1964'e kadar olan süre zarfında 508 olay bildirilmiş, bunların 147'si son iki yıllık süre zarfında gerçekleşmiştir.⁶²

⁵⁵ Ibid, s. 72.

⁵⁶ Homer A. Neal, Tobin L. Smith and Jennifer B. McCormick, *Beyond Sputnik...*, s. 28.

⁵⁷ Ibid, s. 3.

⁵⁸ Bob Preston, Dana J. Johnson, Sean J.A. Edwards, Michael Miller, Calvin Shipbaugh, *Space Weapons: Earth Wars*, RAND Corporation, Santa Monica California, 2002, s. 9.

⁵⁹ Thomas G. Mahnken, *Technology and the American Way of War Since 1945*, Columbia University Press, New York 2010, s. 22.

⁶⁰ Stanley G.Zabetakis, John F. Peterson, *The Diyarbakir Radar*, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol8no4/html/v08i4a05p_0001.htm (05.03.2016)

⁶¹ Development of the Soviet Ballistic Missile Threat, <http://nsarchive.gwu.edu/nukevault/ebb304/film02.htm> (05.03.2016)

⁶² Stanley G.Zabetakis, John F. Peterson, *The Diyarbakir Radar*, https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol8no4/html/v08i4a05p_0001.htm (05.03.2016)

4. Thor Orta Menzilli Balistik Füzelere Britanya'ya Yerleştirilmesi

Amerikan Hava Kuvvetleri, 1956 yılında 8 adet 15'er füzedan oluşan takımlar halinde Thor orta menzilli balistik füzelere Britanya'ya yerleştirilmesi planını yapmıştır. Bu füzelere Britanya Adası'na yerleştirilme düşüncesinin birtakım sebepleri vardır. Bunların başında Britanya'nın coğrafi olarak uygunluğu bulunmaktadır. Britanya, NATO'nun ön cephesinden yeterince emniyetli bir mesafede olmakla birlikte Sovyetler Birliği'nin batısı, yerleştirilecek füzelere menzili içerisinde kalmaktadır. Ayrıca Britanya, ABD'nin nükleer silaha sahip tek müttefiki olması dolayısıyla nükleer silahların yaygınlaştırılma endişesi de en aza indirgenmiş olacaktır. Dahası bu iki ülkenin müşterek orta menzilli balistik füze üretim çalışmaları 1955 öncesine dayanmaktadır.⁶³

1956 Süveyş Krizi, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren süregelen özel Anglo-Amerikan ikili ilişkileri arasında çatlağa yol açmış ve tüm Atlantik ittifakını temelden sarsmıştır.⁶⁴ Mısır'ın 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi sebebiyle İsrail, İngiltere ve Fransa aralarında gizli bir ittifak kurarak Mısır'a saldırmışlardır. Bu durum karşısında SSCB; İngiltere, Fransa ve İsrail'e mesaj göndererek savaşın derhal durdurulmasını istemiş, ABD ise Mısır'a saldıran ülkeleri geri çekilmeleri konusunda uyarmıştır.⁶⁵ Washington ve Londra aralarındaki anlaşmazlığın giderilmesi konusunda istekli davranmışlardır. Süveyş krizi esnasında başbakanlık görevini yürüten Anthony Eden Ocak 1957'de istifa etmiştir. Yerine II. Dünya Savaşı'nda Eisenhower'a Kuzey Afrika konusunda danışmanlık eden eski arkadaşı Britanyalı politikacı Harold Macmillan gelmiştir. Bu sıkı kişisel ilişki orta menzilli balistik füzelere yerleştirilmesi konusundaki uzlaşma ve işbirliğinin yolunu açmıştır. 21-24 Mart 1957'de Macmillan ve Eisenhower Bermuda'da bir araya gelerek 4 adet 15 füzelik Thor orta menzilli balistik füze sisteminin Britanya'ya yerleştirilmesi hususunda mutabakata varmışlardır. Füzelere 1960 sonu itibari ile ABD gözetiminde kalacak şekilde Britanya'ya verilecek olup bu füzelere daha modern füze sistemleri geliştirilinceye kadar kullanımda kalması kararlaştırılmıştır.⁶⁶

⁶³ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 8.

⁶⁴ Ibid, s. 9.

⁶⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi...*, s.450-452.

⁶⁶ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 9.

Britanya, orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesi teklifini belli başlı sebepler dolayısıyla kabul etmiştir. Birincisi Britanya kendi üretimleri olacak “Blue Streak” orta menzilli balistik füzelerin geliştirilmesinden en az 5 yıl önce böyle bir füze sistemine sahip olacaktı. Ayrıca Amerikan füze sisteminin yerleştirilmesi Blue Streak füze sisteminin geliştirilmesine yardımcı olacak veya tam tersi Blue Streak füze sisteminin iptalini sağlayarak büyük miktarda tasarruf yapılmasına olanak tanıyacaktı. İkinci olarak füzeler Macmillan yönetiminin yeni savunma stratejisine uygunluk göstermektedir. Eisenhower’ın New Look stratejisine paralel olarak Britanya’nın “Defence White Paper” stratejisi konvansiyonel silahların azaltılıp nükleer silahlara önem verilmesini öngörmektedir. Amerikan füze sistemi de buna olanak tanımıştır. Üçüncü ve en önemli nokta 1946’da sona eren Amerikan nükleer partnerliğinin orta menzilli balistik füzelerle tekrardan sağlanmasıdır.⁶⁷ Thor füzeleri Jüpiterler ile paralel olarak geliştirilmiştir. Aralık 1958’e kadar Jüpiterler değil de Thor füzeleri hazır hale gelecektir ve yetkililer kesin olarak Thor füzelerinin yerleştirilmesi hususunda karara varmışlardır.⁶⁸ Thorlar 20 Ekim 1960’tan itibaren Britanya’da operasyonel hale gelmeye başlamışlardır.⁶⁹

ABD’nin Thor füzelerini Britanya’ya yerleştirme teklifini yapmasında muhtelif sebepler vardır.⁷⁰ Birincisi, Eisenhower yönetimi ivedilikle Sovyetler Birliği’ni vuracak aynı zamanda caydıracak bir stratejik nükleer füze sisteminin yerleştirilmesi ile ilgilenmiştir. İkincisi yerleştirilecek orta menzilli balistik füzeler Sovyetler’i Süveyş Krizi sırasında olduğu gibi nükleer füze angajmanı söylemlerinden caydırabilecektir. Üçüncüsü savunma yetkililerinin Britanya’nın yerleştirilecek orta menzilli balistik füzeler için en uygun ülke olduğu kanaatine varmalarındır. Dördüncüsü Thor füzeleri, Britanya’yı üretmeyi planladığı Blue Streak füzelerinden vazgeçirerek, aynı özelliklere sahip bir sistemi geliştirmeye çalışarak daha fazla harcama yapmasını önleyecektir. Böylece Britanya kaynaklarını konvansiyonel silahlara ayırabilecek ve Batı savunması daha da güçlenebilecektir. Fakat bu da Britanya’nın tam bağımsız füze sistemine sahip olabildiğini engelleyecektir. Eisenhower ise orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesini politik sebeplerden dolayı desteklemiştir. Eisenhower’a göre füzelerin askeri değerinden ziyade

⁶⁷ Ibid, s. 10.

⁶⁸ Jim Wilson Obe, *Launch Pad UK: Britain and the Cuban Missile Crisis*, Pen&Sword Aviation, South Yorkshire 2008, s. 49.

⁶⁹ J.D. Hunley, *Development of Propulsion...*, s. 39.

⁷⁰ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 10-11.

muazzam psikolojik önemi mevcuttur. Füzelere yerleştirilmesi Sovyet tehdidinin bir an önce caydırılmasını sağlayacak ve Anglo-Amerikan ilişkilerinin düzeltilmesine yardımcı olacaktır.

5. NATO Zirvesi (16-19 Aralık 1957)

Aralık 1957'de Paris'te yapılan toplantıda başta orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesinin bir parçası olarak NATO nükleer silah yığınağının artırılması, araştırma havuzu, eğitim, tatbikat ve Avrupa'ya ait orta menzilli balistik füzelerin de dahil olduğu modern silah sistemlerinin üretimindeki ortaklık konuları tartışılmıştır. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı Dulles, müşterek nükleer enerji ile çalışan denizaltıların üretim olanağından da bahsetmiştir. Tüm bu önerilerin yanında orta menzilli balistik füzelerin Avrupa'ya yerleştirilmesi teklifi iyi veya kötü yönde herkesin dikkatini çeken en önemli unsur olmuştur. Orta menzilli balistik füze teklifi füzelerin; mobil, sabit veya çıplak olarak yerleştirilip yerleştirilmeyeceği, finansmanı, yerleştirilecek füze sayısı ve total maliyet konularına ilişkin bilgileri içermiştir. Fakat füzelere ev sahipliği yapacak ülkeler belirtilmemiştir. Toplantıda yerleştirilecek füze bataryalarının sayısı ve yerleştirilme tarihlerine ait bilgiler verilmekle birlikte ABD'nin çabalarıyla ilk füze bataryasının Aralık 1958'de ve diğer dört bataryanın da 1959 ve 1960'ta hazır olacağı belirtilmiştir.⁷¹

Toplantıya katılan ülkelerin orta menzilli balistik füzelere ev sahipliği yapma konusundaki görüşleri şu şekildedir:⁷² Türkiye toplantıya katılan ülkeler arasında füzelere ev sahipliği yapma konusunda en istekli olan ülkedir. Fransa ve Hollanda da az ya da çok füzeler konusunda isteklidirler. Altı ülke; Belçika, Federal Almanya, Yunanistan, İtalya, Lüksemburg ve Portekiz füzelere karşı şüpheli veya kararsızlardır. Danimarka ve Norveç ise karşıdirlar.

Başbakan Menderes, Paris'teki bu toplantıda Suriye olaylarına gönderme yaparak son iki yıl içinde Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'daki etkisini arttırmak için girişimlerde bulunduğunu, Sovyet tehlikesinin bertaraf edilmesi için NATO ile Bağdat Paktı arasında bir çeşit ilişki kurulması gerektiğini ve Avrupa'daki NATO üyesi ülkelerde mümkün

⁷¹ Ibid, s. 22-23.

⁷² Ibid, s. 19.

olduğu kadar çok orta menzilli füzelerle atom silahlarının bulundurulması gerektiğini belirtmiştir.⁷³

Suriye'nin 1957'de Sovyetler Birliği ile yakınlaşıp Sovyetler'in Ortadoğu'da bir köprübaşı tutma endişesi ile başlayan buhran, Suriye'nin komşuları Türkiye, Ürdün ve Irak'ta gerilime sebep olmuştur. Türkiye'nin kuzeybatıda Bulgaristan, kuzeydoğuda da Sovyetler Birliği ile sınırları olup güneydeki Suriye'de bir komünist rejimin başa geçmesi halinde Türkiye üç taraftan çember içine alınmış olacaktır.⁷⁴ Türkiye'nin "Rusya'dan duyduğu tarihsel korku" bu gelişmelerle tekrardan ortaya çıkmış ve Dışişleri Bakanlığı'nın yayınladığı bir beyanname, "şayet Sovyetler Birliği Suriye topraklarında asker bulundurursa, Türkiye'nin birtakım önlemleri almaya gerekli göreceği" belirtilmiştir.⁷⁵ Sputnik'in uzaya fırlatılmasından birkaç gün sonra Kruşçev 9 Ekim'de bir Amerikalı gazeteciye verdiği röportajda "Eğer savaş patlak verirse, biz Türkiye'ye daha yakınız ve siz değilsiniz. Silahlar ateş almaya başlayınca roketler uçacak ve o zaman düşünmek için vakit çok geç olacak"⁷⁶ şeklindeki açıklamasıyla Türkiye'yi sahip olduğu füzelerle tehdit etmiştir. Bu bağlamda Menderes'in Paris'teki zirvede Bağdat Paktı ve NATO arasında bir bağlantı kurulması ve orta menzilli balistik füzeler konusundaki istekliliğinin altında ABD'den daha fazla yardım alma ümidi olmasının yanında Sovyet füze tehdidinin yer aldığı da anlaşılmaktadır.

Başbakan Menderes, 9 Aralık 1957 günü Anadolu Ajansı'na verdiği resmi demeçte karşılıklı savunma yardım programı gereğince savunma maksatları için yeni silahlar verilmesi hususunda Türkiye'nin ABD'ye yaptığı talebin kabul edildiğini, Türk Ordusuna yakın tarihte teslim edilecek silahların Nike tipi uçaksavar güdümlü mermileri ile Honest John sahra topçu roketlerinden oluştuğunu açıklamıştır.⁷⁷ Buna göre Türkiye, ABD'nin orta menzilli balistik füze teklifinden önce Sputnik hadisesinden ve Suriye'deki gelişmeler

⁷³ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)", *Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1973*, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1977, s. 327.

⁷⁴ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 4. Baskı, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014, s. 91.

⁷⁵ Ibid, s. 91.

⁷⁶ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 251.

⁷⁷ Ibid, s. 254-254.

neticesinde artan gerilim sebebiyle, ABD'den Nike hava savunma güdümlü mermilerini ve Honest John füzelerini talep etmiştir.

Toplantıda Dulles “konseyin arzu ettiği takdirde NATO'nun caydırıcı gücünü arttırmak amacıyla ABD, diğer NATO üyesi ülkelere orta menzilli balistik füzelerin mevcut olmasını sağlayacak hazırlıkları” yapacağını, “füzelerin yerleştirilmesinin NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı (SACEUR) planına göre” yapılacağını, “nükleer başlıkların NATO nükleer yığınağının bir parçası” olacağını ve “orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesini kabul eden NATO üyesi ülkelere füzelerin derhal teslim edilebileceğini” belirtmiştir.⁷⁸

Norveç başbakanı Einar Gerhardsen orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesi kararının ertelenerek Sovyetler'e ciddi görüşmelerin başlatılması konusundaki istekliliklerini kanıtlamaları için bir fırsat verilmesini savunmuştur. Çünkü NATO zirvesinden birkaç gün önce Sovyetler Birliği Başbakanı Nikolay Bulganin, NATO'da görüş ayrılığı oluşturmak ve orta menzilli balistik füze teklifini sekteye uğratmak için diğer liderlere mektup göndermiştir. Mektup içeriğinde nükleer testlerin ertelenmesi, süper güçlerin katılacağı bir zirvenin yapılması, Rapacki Planı adı verilen Orta Avrupa'da nükleer silahlardan arındırılmış sahanın oluşturulması gibi ustaca hazırlanmış öneriler yer almıştır.⁷⁹ Ekim 1957'de Polonya Dışişleri Bakanı Adam Rapacki Birleşmiş Milletler genel kurulunda Polonya, Çekoslovakya, Doğu ve Batı Almanya'dan oluşan Orta Avrupa'da nükleer silahlardan arındırılmış bölge oluşturulması için çağrıda bulunmuştur.⁸⁰ Gerhardsen'i Danimarkalı mevkidaşı Hans Christian Hansen desteklemiştir. Batı Almanya Şansölyesi Konrad Adenauer, NATO Genel Sekreteri General Spaak, hatta Harold Macmillian'ın kendisi de Sovyetler ile görüşmelere açık olduklarını belirtmişlerdir ancak konuyu orta menzilli balistik füzeler ile bağdaştırmamışlardır.⁸¹ 18 Aralık'ta Norveç ve Danimarka füzelerin yerleştirilmesinin ertelenmesi önerilerini geri çekmişlerdir. Nihai olarak konsey yeni silahlar alanındaki mevcut Sovyet politikalarının da hesaba katılarak orta menzilli balistik füzelerin Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı

⁷⁸ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 23.

⁷⁹ Ibid, s. 23.

⁸⁰ Shane J. Maddock, *Nuclear Apartheid*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2010, s. 127.

⁸¹ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 23.

kontrolünde yerleştirilmesine karar vermiştir.⁸² Böylece zirvede Sovyetlerle temasların devam ettirilmesinin yanında orta menzilli balistik füzelerin NATO üyesi ülkelere yerleştirilmesi kararı çıkmıştır.

6. Jüpiter Füzelinin Türkiye'ye Yerleştirilmesi Süreci

6.1. Orta Menzilli Balistik Füzelere Yerleştirileceği NATO Üyesi Ülke Arayışı

Sputnik sonrası ortamda stratejik caydırıcılığın bir an önce oluşturulması ABD için oldukça önemli olmuştur. Bu yüzden orta menzilli balistik füzelerin NATO üyesi ülkelere konuşlandırılması için gerekli antlaşmaların olabildiğince çabuk yapılması gerekmiştir. Yerleştirilecek orta menzilli balistik füzeler bir ara dönem silahı olarak düşünülmüştür. Atlas kıtalararası balistik füzelerinin Haziran 1959'da, her biri 16 adet Polaris balistik füzeleriyle donatılmış üç denizaltının 1960 sonu itibari ile operasyonel hale gelecek olmasının planlanmasıyla geçici tedbir olarak düşünülen bu silahların rollerini yerine getirebilmeleri için füzelere ev sahipliği yapacak NATO üyesi ülkelere bir an önce konuşlandırılması gerekmiştir. ABD'nin bu hamlesi Sovyetler Birliği için kışkırtıcı olmuştur. Aslında Sovyetler Birliği'nin orta menzilli balistik füzeler için göstereceği reaksiyon kestirilebilir niteliktedir. Çünkü Sovyetler, 1957'nin ilkbaharında NATO üyesi ülkeleri taktiksel nükleer silah alımına hazırlanmaları sebebiyle uyarılmıştır. Sovyet protestolarının sürekli olması dolayısıyla uyarı Batı'da ciddi bir etki oluşturmamıştır. Eisenhower bunun için "Sovyetler aynı tehdit mektuplarını müttefiklerimize 6 yıldan beri yazıyor" demiştir. Bu sebeple NATO ülkelerine orta menzilli balistik füze teklifi sonrasında Sovyet şikayetlerinin ABD tarafından çok ciddiye alınmayacağı öngörülmüştür. Mart 1958'de Ulusal Güvenlik Konseyi orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesinin Çin-Sovyet hattı civarında olacağı ve füzelerin yerleştirilmesinin dikkatlice planlanıp ABD hareketinin Sovyetler tarafından saldırganca değerlendirmesinden kaçınılması gerektiği kararlaştırılmıştır.⁸³

Nisan 1958 Ulusal Güvenlik toplantısında orta menzilli balistik füze ihtiyacının 120 ile 180 adet olduğu belirtilmiştir. Füzelere Sovyetler'e en yakın olan noktalara olmak üzere NATO üyesi ülkelerin yanı sıra ABD'nin kontrolündeki Pasifik bölgesine de yerleştirilmesi

⁸² Ibid, s. 25.

⁸³ Ibid, s. 36-37.

kararlaştırılmıştır. Buna göre Türkiye, Alaska, Okinawa ve Fransa listenin ilk sıralarında yer almıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı'na göre Fransa'nın Büyük Britanya'dan sonra NATO'daki en önemli üye olması ve daha önceden de orta menzilli balistik füzelerle ilgilendiğini belirtmiş olması sebebiyle listede Türkiye'nin üstünde olması gerektiği değerlendirilmiştir. Ayrıca dışişleri yetkilileri tarafından Sovyetler'e sınıırı olan bir ülkeye orta menzilli balistik füze yerleştirilmesinin gerilimi arttıracığı düşünülmüştür. Bu sebeple orta menzilli balistik füzelerin Türkiye'ye yerleştirilmesi planının ertelenmesinin daha az provokatif bir eylem olacağı değerlendirilmiştir.⁸⁴ Ayrıca dış politikadaki sağduyusu iyi anlaşılamayan Türkler'in savaş yanlısı eğilimde oldukları zannedildiğinden ilk başta bazı Amerikalılar ve NATO müttefikleri füzelerin Türkiye'ye yerleştirilmesi hususunda isteksiz tavır almışlardır.⁸⁵ Bu sebeple Mart 1958 sonunda Fransa ve İtalya ile mutabakat sonuçlandırıldıktan sonra Türkiye ile görüşmelere başlanılabileceği öngörülmüştür. Eisenhower yönetimi Fransa ve İtalya gibi büyük müttefiklerin orta menzilli balistik füzeleri Türkiye gibi daha küçük müttefiklerden önce almaları gerektiğini değerlendirmiştir. Ayrıca Türkler'in karakteri ve coğrafi yakınlık Türkiye'yi listenin daha da altına itmiştir.⁸⁶

Fransa yönetimi, orta menzilli balistik füzeler konusundaki istekliliğini Aralık 1957'den önce belirtmiştir. Fakat yerleştirilecek füzelerin tam kontrol yetkisinin kendilerinde olmasını istemekle birlikte milli nükleer başlıklı balistik füzelerin üretimini yapabilmeleri maksadıyla füze sevk sistemi ve nükleer programlarının geliştirilmesi konularında yardım istemişlerdir. Amerikalılar füzeler konusunda Charles de Gaulle iktidara gelmeden önce Dördüncü Fransa Cumhuriyeti ile fikir olarak neredeyse ayrılma noktasına gelmişlerdir. Gaulle nasyonalist bir anlayışa sahiptir ve Fransa topraklarına yerleştirilecek nükleer silahlar üzerindeki kontrolü tam olarak almak istemiştir. Fransızlar'ın ABD füzeleriyle ilgilenmelerinin sebebi nükleer silah ve sevk sistemlerinin geliştirilmesi konusundaki becerilerini arttırmaktır. Ayrıca ısrarla Britanyalılar ile olduğu gibi füzeler üzerinde çifte kontrol antlaşması istemişlerdir. Milli nükleer programlarının yürütülmesinde yardım ve nükleer başlıkların tam kontrolü ABD için ödün verilemez

⁸⁴ Ibid, s. 41-45.

⁸⁵ George W. Liebmann, *Diplomacy Between the Wars: Five Diplomats and the Shaping of the Modern World*, I.B. Tauris, London 2008, 219.

⁸⁶ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 45

konular olmuştur. Beşinci Fransa Cumhuriyeti ile füze anlaşmasının yapılması bu bakıma neredeyse olanaksız bir hal almıştır. Fransa'nın önemli bir NATO müttefiki olması dolayısıyla Amerikalılar 1958'in ilk yarısını bu görüşmeler için harcamış olmalarına rağmen sonuç alamamışlar ve başka ev sahibi ülke arayışına yönelmişlerdir.⁸⁷

İlerleyen dönemde Kennedy, Kruşçev ile Viyana'da 3-4 Haziran 1961'de yapacağı zirveden önce Paris'e uğrayıp Fransa Cumhurbaşkanı de Gaulle ile görüşme yapmıştır. Burada de Gaulle, Kennedy'e Fransa'nın NATO ittifakı içinde kalmakla beraber, bu ittifakın askeri kanadından çekileceğini bildirmiştir. Çünkü de Gaulle'e göre "Amerika, kendi topraklarına saldırı olmadıkça nükleer silah kullanmayacaktır ve dolayısıyla Fransa kendi savunmasını kendisi kurmak zorunda ve kararındadır".⁸⁸

Daha sonra Norstad füzelere ev sahipliği yapması için yönünü İtalya'ya çevirmiştir. İtalya Fransa gibi milli nükleer programın geliştirilmesi ile ilgilenmemiştir. 1958 başlarında yapılan görüşmelerde İtalya Savunma Bakanı Paolo Taviani, orta menzilli balistik füzelerin İtalya'ya konuşlandırılmasına olumlu yaklaşmıştır. Böyle bir düzenlemenin Avrupa ve ABD'nin güvenliği için bir işbirliği olacağını değerlendirmiştir. Böylece İtalya stratejik nükleer silahlar üzerinde kısmen de olsa kontrol sahibi olabilecektir. İtalyan yönetimi ilk aşamada bunun karşılığında İtalya'nın NATO'daki statüsünün yükseltilmesini ve ikincil olarak ABD ile ilişkilerin geliştirilmesini istemiştir. İtalyan halkının füzeler konusundaki fikirleri bölünmüştür ve İtalyan Komünist Partisi ve yandaşları füze konusunu 25 Haziran genel seçimlerindeki baş mesele haline getirmişlerdir. Bu şartlar altında İtalyanlar ABD'ye füzelere ev sahipliği yapacak tek Avrupalı ülkenin kendileri olması hususundaki çekincelerini belirtmişlerdir. Ayrıca teknik müzakerelerin başlatılması konusunda hazır olduklarını fakat bunların oldukça gizli yürütülmesini talep etmişlerdir. Mayıs seçimleri sonrası koalisyonun oluşturulması için geçen altı haftalık sürenin ardından Fanfani hükümeti ağustos ayında 2 bataryalık orta menzilli balistik füze alımını prensipte kabul etmiştir. İtalyan yönetiminin bundan sonra da taleplerine devam etmesi füzelerin yerleştirilmesini geciktiren bir diğer etmen olmuştur. İtalyan temsilciler ABD finansal yardımı olmadan ikmal faaliyetlerini, yardımcı kaynak tedarikini ve füzelerin konuşlandırılma giderlerini sağlayamayacaklarını bildirmişlerdir.

⁸⁷ Ibid, s. 45-49.

⁸⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl ...* s. 540.

Ayrıca orta menzilli balistik füzelerin İtalya'yı düşman saldırılarına daha açık hale getireceği gerekçesiyle konvansiyonel kuvvetlerine de yardım yapılmasını talep etmişlerdir. Son olarak “en çok gözetilen ulus kaydı” ile orta menzilli balistik füzeler için ev sahipliği yapacak sonraki ülkelerin elde edeceği imtiyazlara da sahip olma hakkı istemişlerdir. Amerikan temsilcileri “en çok gözetilen ulus kaydı” ve konvansiyonel kuvvetlerin tanzimi konularını idare etmiş olsalar da parasal kaynağın bulunması iki aydan fazla zaman almıştır. 11 Ocak 1959'da Norstad antlaşmanın imzalanmaya neredeyse hazır olduğunu belirtmiş fakat Fanfani hükümetinin düşmesi ile geçici Muhafazakar Hristiyan Demokrat Antonio Segni hükümetinin kurulması iki haftayı bulmuştur. Yeni İtalyan hükümetine göre, füzelere ev sahipliği yapmayı kabul etmekle İtalya'nın diğer üyelere nazaran NATO'ya olan katkıları fazlalaşmış, hedef ülke haline gelmiş ve politik kırılğanlıkları artmıştır. Yeni hükümet ek tavizler istemeyi de ihmal etmemiştir. Britanya ve Fransa Dışişleri Bakanlıkları ile eşit koşullarda olmak ve Doğu-Batı zirvelerinde yer almak istemişlerdir. Sonunda on üç aylık süren müzakereler sonunda orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesi konusunda 26 Mart 1959'da antlaşmaya varılmıştır. İtalya; Yugoslavya, Arnavutluk ve Sovyetler Birliği'nin sayısız protesto ve tehditlerine rağmen kendi topraklarında orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesini kabul etmekle NATO nezdindeki güvenilirliğini kanıtlamıştır.⁸⁹

Batı Almanya Şansölyesi Konrad Adenauer, bakanları ve askeri yetkilileri ilk başta orta menzilli balistik füzelerin işlevselliği konusuna şüpheli yaklaşmışlardır. Çünkü Batı Almanya'ya yerleştirilecek füzelerin sabit olduğu için kara ve hava taarruzlarına açık olacağı, Doğu Bloğu'na yakın mesafede olunması dolayısıyla saldırı anında reaksiyon süresinin az olması bunda etkili olmuştur. Ayrıca iç politika ve parlamento böyle bir şeye hazır değildir. Tüm bunlara rağmen Batı Almanya yönetimi orta menzilli balistik füzeler konusunda istekliliklerini göstermişlerdir. Savunma Bakanı Franz Josef Strauss 22 Kasım 1958'de Norstad'a “Almanya'ya iki batarya Thor füzesi verir misiniz?” haberini göndermiştir.⁹⁰ Kısa zaman sonra Norstad'ın yanına uğradığında “Almanya orta menzilli balistik füzelere sahip olmaktan mutluluk duyacak ilk ülke olabilir” ifadesine karşı Norstad “Onları (füzeleri) Almanya'ya önermedim” ve “şu anda aklımda öyle bir şey yok” şeklinde cevap vermiştir. Norstad politik nedenlerden dolayı orta menzilli balistik füzelerin Federal

⁸⁹ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 49-52.

⁹⁰ Ibid, s. 58-60.

Almanya'ya yerleştirilmesini istememiştir. Sovyetler Almanya'nın nükleerizasyonuna karşı olmuştur ve böyle bir adımın Almanya'yı nükleer yıkıma uğratabileceği değerlendirilmiştir. Bu sebeplerle Batı Almanya'ya istekli olmasına rağmen orta menzilli balistik füzeler teklif edilmemiştir.

1959 başlarında Yunanistan ihtimali değerlendirilmeye başlanmıştır. Yunan yönetimi Paris konferansı arifesinde orta menzilli balistik füzelere şüpheyle yaklaşmıştır. Konstantin Karamanlis muhafazakar hükümeti konferansta füzelerin yerleştirilmesine istekli olup olmadıkları konusunda karışık sinyaller vermiştir. İtalya, Almanya ve Fransa örneklerinde olduğu gibi iç politika ve diğer değişkenler Yunan yönetiminin davranışlarına etki etmiştir. Nükleer silahlar, doğası gereği Yunanistan'da da karışıklığa sebep olmuştur. Ayrıca hükümetin azalan Amerikan askeri yardımlarından dolayı bir küskünlüğü mevcuttur. Daha önemlisi halkın NATO'ya karışık olan düşüncesi, Britanya ve Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde oynadıkları rol dolayısıyla düşmanca artmıştır. Yunanlılar önerinin kabulünden önce Kıbrıs sorunu için memnun edici bir çözüm ve İtalya gibi müttefiklikte eşit statünün sağlanması gibi imtiyazlar talep etmişlerdir. Karamanlis hükümeti NATO'nun füzeleri Yunanistan'a her önerisinde kesin bir hal takınmamıştır. Norstad seçim öncesi atmosferinde yaşanan bu durumu olağan karşılamıştır. Mayıs seçimlerinde füzelerin konuşlandırılması için en uygun sonuç olan muhafazakarların kazanması neticesinde bile Karamanlis Norstad'a kesin bir tavır sergilememiştir. Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı 2 Ocak 1959'da Yunanistan ve Türkiye ile iletişime geçtiğinde, Yunanlı yetkililer füzelerin yerleştirilmesi hususunda prensipte karşı olmadıklarını belirtmiştir. Ancak Karamanlis hükümeti Mart ayındaki yerel seçimlerde kamuoyuna füze konusunun gündemde olduğunu belirtmekten kaçınmıştır. İlkbaharın sonlarına doğru Sovyet bloğunun propagandası da kendini göstermiştir. Yunan hükümeti yazın yaklaşmasına rağmen füze teklifini hala kabul etmemiştir. Bu durumda Amerikalılar kendi tavırlarını sergileyip kaynak problemlerini gerekçe göstererek Yunanistan ile görüşmekten vazgeçmişlerdir.⁹¹

6.2. Türkiye'nin Jüpiter Füzelerinin Kabulü Antlaşmasını İmzalaması

Türkiye'nin en başından beri orta menzilli balistik füzeler konusundaki istekliliği ortadaydı. Paris zirvesinde Başbakan Adnan Menderes orta menzilli balistik füzelerin ve

⁹¹ Ibid, s. 60-62.

diğer nükleer silahların NATO üyesi ülkelere olabildiğince çok sayıda yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Türk yetkililer orta menzilli balistik füzelerin zayıflığının farkında olmalarına rağmen füzelerin uluslararası prestij getireceğine, Sovyet kıtalararası balistik füzelerine karşılık olacağına ve Türkiye'nin artık daha fazla askeri hedef olmayıp güvenliğinin artacağını değerlendirmişlerdir.⁹² Kruşçev, 9 Ekim 1957'de New York Times muhabiri James Reston ile yaptığı röportajda eğer savaş çıkarsa Türkiye'nin bir gün dahi dayanamayacağını söylemiştir.⁹³ Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, savunma konusundaki görüşünü "Kendini savunmanın tek yolu en iyi şekilde silahlanmaktır."⁹⁴ şeklinde açıklamıştır. 2 Ocak 1959'daki görüşmelerde de Türkiye müzakerelere hazır olduğunu belirtmiş fakat ABD geri adım atmıştır. NATO'daki Türk yetkililer gecikmeden dolayı rahatsız olmuşlar ve konuşmak için her gün telefon etmişlerdir. Gecikmeyi Kruşçev'in Başbakan Yardımcısı Anastas Mikoyan'ın ABD ziyaretine bağlayıp endişelenmeleri dolayısıyla Norstad, gecikmenin parasal sıkıntılardan kaynaklandığını belirterek bu endişeyi hafifletmeye çalışmıştır.⁹⁵

Norstad görüşmelere Nisan sonu itibari ile tekrardan başladığında Türkiye heyecanlı bir şekilde karşılık vermiştir. Aslında benzer roller bu sefer tersine dönmüş fakat sabırsız Türkler Amerikalılar'ı çabuk hareket etmeleri konusunda teşvik ederek işleri karıştırmışlardır. Norstad'ın resmi teklifinden birkaç gün sonra Türkiye prensipte orta menzilli balistik füzeleri kabul ettiğini açıklamıştır. Bu konudaki en büyük problemi parasal kaynak sıkıntısı oluşturmuştur. Ayrıca füzelerin yerleştirileceği lokasyon, inşaa maliyetleri, fiziksel kontrol düzenlemeleri de diğer sorunlardandır. 10 Eylül'de dokümanların el değiştirmesiyle 19 Eylül'de Türkiye herhangi bir değişikliğe mahal vermeksizin antlaşmayı imzalamıştır.⁹⁶

New York Times gazetesi Ekim 1959'da Türkiye'de kurulacak füze üsleri için yayımladığı yazıda Türkiye'de orta menzilli balistik füze üssü kurulması ile ilgili müzakerelerin tamamlandığını, müzakerelerin Avrupa'daki Müttefik Kuvvetler Komutanı General Lauris Norstad'ın Paris yakınlarındaki genel karargahında yapıldığı ve

⁹² Ibid, s. 65.

⁹³ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında...* s. 94-95.

⁹⁴ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 65.

⁹⁵ Ibid, s. 66.

⁹⁶ Ibid, s. 66.

müzakerelerin ABD'nin NATO üyelerine üç yıl önce yaptığı tekliflere uygun olarak üç yıl önce başladığını belirtmiştir.⁹⁷ Türkiye'nin Thor füzelerinden mi yoksa Jüpiter füzelerinden mi alacağı bilinmemekte olduğu, anlaşmada orta menzilli balistik füzelerden bahsedildiği, bu füzelerin menzilinin 1500 mil olduğu, Türkiye'ye yerleştirilecek füzelerin Rusya'nın Avrupa'daki arazisinin büyük bir bölümüne, Asya'daki geniş topraklarının bir kısmına tevcih edilebileceği ve antlaşmanın ana hatlarına göre ABD'nin füzeler için nükleer harp başlığı temin edeceği ve kontrollerini yapacağı, savaş durumunda ateşleme kararının Türk hükümeti, General Norstad'ın genel karargahı ve ABD Başkanı'nın ittifakı üzerine verileceği belirtilmiştir.

Türkiye'ye orta menzilli balistik füzeler sadece Sovyet hedefleri için en uygun fırlatma noktasında olmasının yanısıra füzelere karşı gösterdiği görülmemiş heyecan ve herhangi bir pürüz veya geciktirmeye mahal vermemesinden dolayı da önerilmiştir. Türkiye, silahlı kuvvetleri için mümkün olan en kısa zamanda en son silah sistemlerini istemiştir ve bu yüzden antlaşmada değişikliğe gitmekten ve imtiyaz istemekten feragat etmişlerdir. Füzelerin yerleştirilme önerisi hükümette herhangi bir koalisyon ve güçlü bir muhalefet olmaması dolayısıyla çarçabuk kabul edilmiştir. Füzeler ile ilgili sorunlar tamamen Amerikalılar tarafından kaynaklanmıştır.⁹⁸

Sovyetler Birliği Başbakanı Nikolay Bulganin NATO zirvesinden önce gönderdiği mektupta nükleer testlerin yasaklanmasını, Rapacki planı ile nükleer silahlardan arındırılmış bölgenin oluşturulmasını ve uluslararası düzenin ve uzlaşmanın mümkün olduğunca hayata geçirilmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Buna karşın orta menzilli balistik füzelere ev sahipliği yapacak NATO üyesi ülkelerin aldıkları bu karar ile Sovyetler ve komşu ülkelerle ilişkileri gereceğini ve kendilerine nükleer yıkım getirebileceğini belirtmiştir.⁹⁹

6.3. Jüpiter Füzelerinin İtalya ve Türkiye'ye Konuşlandırılmaları

Hükümetler arasında füze antlaşmalarının imzalanmasından sonra Jüpiter füzelerinin yerleştirilme sorumluluğu ABD'ye ait olmuştur. Türk ve İtalyan hava kuvvetleri

⁹⁷ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra...", s. 327.

⁹⁸ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 67.

⁹⁹ Ibid, s. 38

personelinin eğitimi, denizasıırı üslerin kurulması ve füzelerin yerleştirilme işleminin gerçekleştirilebilmesi için teknik antlaşmalar müzakere edilmeye başlanmıştır.

İtalyan ve Amerikalı yetkililer iki füze bataryasının da Bari'nin güneydoğusundaki Apulia bölgesine yerleştirilmesi konusunda mütabatakata varmışlardır. Ana üs Gioia del Colle şehrinde olacak ve otuz füze sekiz yüz mil karelik alana yayılmış bir şekilde fırlatma pozisyonuna getirilecektir.¹⁰⁰ Füzeler konusunda görev alacak İtalyan uzmanlar Lackland Hava üssünde İngilizce, Florida Patrick Hava üssünde roket eğitimi almışlardır.¹⁰¹ Ekipmanlar ABD'den Aralık 1959'da yola çıkmış ve ilk eğitim füzesinin yerleştirilmesi Ocak 1960 ortalarından itibaren mümkün olmuştur.¹⁰² İtalya'daki iki bataryalık füzenin fırlatma pozisyonuna getirilmeleri sekiz aylık bir gecikme ile Şubat 1961-Temmuz 1961 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.¹⁰³

Türkiye ile ABD arasındaki teknik müzakereler 17 Kasım 1959'da başlamıştır. İki taraf da Jüpiter füzelerinin İzmir'in kuzeyindeki Çiğli hava üssünde konuşlandırılması hususunda fikir birliğine varmıştır. Türk Hava Kuvvetleri personelinin eğitimi antlaşması Nisan 1960'ta, teknik antlaşma 1 Haziran 1960'ta imzalanmış ve Jüpiterlerin ilk ekipmanları Türkiye'ye 11 Şubat 1961'de ulaşmıştır.¹⁰⁴ Şubat 1961'de Sovyetler Birliği, Türkiye'yi topraklarındaki orta menzilli balistik füze üssü yapımı konusunda uyarmıştır. Bu uyarıyı Ankara, savunma önlemlerinin "Sovyetler Birliği'ni hedef almadığı" şeklinde cevaplamıştır.¹⁰⁵ Füzelerin konuşlandırma işlemi 1961 sonbaharına kadar tamamlanamamış, operasyonel hale gelmesi Mart-Nisan 1962'yi bulmuş ve füzelerin Türkiye tarafından resmi olarak teslim alınması Küba Füze Krizi'nin ortasında, 22 Ekim 1962'de gerçekleşmiştir. SACEUR komutası altındaki füzelerin sahibi Türkiye olacak, savaş başlıklarının kontrolü de ABD'de kalacaktır. Füzelerin kullanım kararı Türkiye ve ABD hükümetlerinin mutabakatıyla mümkün olabilecektir.¹⁰⁶ Türkiye'ye yerleştirilen

¹⁰⁰ Ibid, s. 77.

¹⁰¹ La Stampa 23 Nisan 1961

¹⁰² Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 77.

¹⁰³ Ibid, s. 78.

¹⁰⁴ Ibid, s. 80.

¹⁰⁵ Ibid, s. 94.

¹⁰⁶ Douglas Brinkley and Richard T.Griffiths, *John F. Kennedy and Europe*, Louisiana State University Press, Baton Rouge, 1.Baskı, 1999, s. 118.

Jüpiter füzelerine IBRAHİM II kod adı verilmiştir.¹⁰⁷

Aslında Jüpiterler, Türkiye'ye yerleştirilmeden demode olmaya başlamıştır. Çünkü Atlas kıtalararası balistik füzelerinin ilk versiyonu olan Atlas D Eylül 1959'da operasyonel hale gelmiş, bunu 1961'de Atlas E ve F modelleri takip etmiştir.¹⁰⁸ Ayrıca USS George Washington 20 Temmuz 1960'ta ilk Polaris füzelerini başarıyla fırlatmıştır ve filo bu füzelerle 15 Kasım 1960'ta donatılmıştır.¹⁰⁹ Bu sebeple Nisan 1961'de Başkan Kennedy, Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi hususunun gözden geçirilmesini istemiştir. Mayıs ayında ABD Politika Planlama Direktörü ve Türkiye eski büyükelçisi George McGhee, Jüpiterlerin Türkiye'ye yerleştirilmesi kararını iptal etmenin, Kruşçev'in Viyana'daki katı tutumu sonrasında zayıflık olarak görülebileceğini belirten bir cevap göndermiştir. ABD Dışişleri Bakanı Rusk, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Selim Sarper ile Nisan 1961'deki CENTO toplantısında bu konuyu açtığında olumsuz bir tepki görmüştür.¹¹⁰ 27 Ekim 1962 tarihindeki ExComm toplantısında Rusk, bu konuyla ilgili şunları söylemiştir: "Füzeler yerine Polarisleri vermeyi konuştuğumuzda (1961 başlarında) Türk tepkisi şuydu: Füzeler burada. Ve onlar burada olduğu sürece siz de buradasınız demektir."¹¹¹

Jüpiter füzeleri sıvı yakıtlı olmaları dolayısıyla reaksiyon süreleri yavaştır ve yapı itibari ile üzerlerinde herhangi bir korugan olmayıp yüzeyde yalın bir biçimde konuşlandırılmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk, füzelerin şoförler tarafından havalı silahlarla veya 22 kalibrelik tüfeklerle vurulabileceklerini öne sürmüştür.¹¹² Küba Füze Krizi'nin hemen sonrasında Rusk, Başkan Kennedy'ye füzelerin alarm durumunda yüzde sekseninin hazır durumda olacağını belirten bir not vermiştir. Bu da Sovyet saldırısı karşısında verilen alarm durumunda Türkiye'ye 15 adet 1.45 megaton harpbaşlığından 12 tanesini 1500 mil yarıçapındaki hedeflere 15 dakika içerisinde fırlatma olanağı sağlayacağı

¹⁰⁷ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 102.

¹⁰⁸ J.D. Hunley, *Development of Propulsion...*, s. 38.

¹⁰⁹ Roger D. Launius, Dennis R. Jenkins, *To Reach the High Frontier: A History of U.S. Launch Vehicles*, The University Press of Kentucky, Lexington Kentucky, 2015, s. 248.

¹¹⁰ Douglas Brinkley and Richard T.Griffiths, *John F. Kennedy and...*, s. 119.

¹¹¹ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları ve Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar*, Çev: Mehmet Harmanlı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1.Baskı, 1999, s. 397.

¹¹² Douglas Brinkley and Richard T.Griffiths, *John F. Kennedy and...*, s. 119.

anlamına gelmiştir.¹¹³ Türkiye'ye göre Jüpiter füzeleri, kendisine yönelecek bir Sovyet saldırısına karşı nükleer silahların kullanımı kararlılığındaki ortaklığın sembolü olmuştur. Füzelerin Türkiye'de olması Sovyet saldırısını caydıracak ABD taahhüdü olarak görülmüştür.

Sovyetler Birliği'nin kıtalararası balistik füze sistemleri hakkında bilgi toplamak amacıyla CIA, ilk kez 4 Temmuz 1956 tarihinde Sovyetler Birliği üzerinde U-2 uçuları başlatmıştır.¹¹⁴ U-2 uçakları istihbarat amaçlı olmakla birlikte çok yüksek irtifalardan gelişmiş kameraları vasıtası ile net fotoğraflar çekebilmişlerdir. 1 Mayıs 1960'ta Türkiye'nin İncirlik Üssü'nden kalkan bir U-2 uçağının, Pakistan üzerinden Sovyet hava sahasına girerek Urallar üzerinde düşürülmesi, ABD ve Sovyetler Birliği arasında U-2 krizinin yaşanmasına sebep olmuştur. Uçağın İncirlik hava üssünden kalkması dolayısıyla Sovyetler Türkiye'ye sert tepki göstermiştir. Kruşçev 5 Mayıs'ta yaptığı açıklamada, hükümetinin ABD uçaklarının faaliyetine izin veren ülkelere uyarıda bulunacağını, saldırıya karşı güdümlü füzelerle karşılık verileceğini, saldırıda kullanılan üslerin öncelikli hedef olacağını belirterek Türkiye'yi açık bir şekilde tehdit etmiştir.¹¹⁵

Bu süre zarfında Türkiye'de 27 Mayıs 1960'ta yaşanan askeri darbe ile hükümetin devrilmesi ve cuntanın yönetimi devralması füzelerin yerleştirilme sürecini etkilememiştir. Darbenin ilk günü cunta yönetimi radyolardan yayınladıkları bildiriye dış politikayla ilgili "... Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya bağlıyız. Tekrar ediyoruz düşüncelerimiz yurtta sulh, cihanda sulh'tür." açıklamasında bulunmuştur. Darbe sonrası kurulan hükümetin 30 Mayıs günü yaptığı toplantıda dış politika konusunda ilke olarak "Müttefik ve dost memleketler başta olmak üzere komşu memleketler ve bütün dünya milletleri ile dostça münasebetlerde bulunulmasına" ve "barışa hizmetin dış politikanın temel prensibi olarak kabul edilmesine karar verildiği" açıklanmıştır.¹¹⁶ Yeni Türk yönetimi 30 Mayıs'ta ABD ve İngiltere, 31 Mayıs'ta Sovyetler Birliği tarafından tanınmıştır.

¹¹³ Ibid, s. 119.

¹¹⁴ Bilal Karabulut, "U-2 Casus Uçağı Krizi", *Türk Dış Politikasında 41 Kriz*, ed. Haydar Çakmak, Ankara, Kripto yay., 2013, s. 87.

¹¹⁵ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla...", s. 574.

¹¹⁶ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra...", s. 333.

Eisenhower, yönetimi Kennedy'ye bıraktığı sırada ABD'nin 18000 nükleer silahı olup bunların en büyükleri kıtalararası bombardıman uçakları (B-52) tarafından taşınan 10 megatonluk bombalar, en küçükleri ise 8 inch'lik toplardan, hatta ciplere monte edilmiş havanlardan atılan taktik silahlar olmuştur.¹¹⁷ ABD'nin yürüttüğü istihbarat faaliyetlerine göre nükleer silah stoku bakımından ABD, Sovyetler'den çok daha ileri seviyededir. 1962 Temmuzunda bir ABD istihbarat raporunda "1960'lı yılların ortalarında SSCB ABD'ye karşı yöneltebileceği nükleer silahları taşıyabilecek önemli bir füze kapasitesine" erişeceği "ancak Sovyetlerin ABD'nin hava, deniz ve hızlı tepki nükleer silah taşıma kapasitesini yok etmeleri" beklenmediği yönünde değerlendirilmedi bulunulmuştur. ABD Savunma Müsteşarı Roswell Gilpatric ise bir demecinde "Bu ülke öyle bir nükleer misilleme gücüne sahiptir ki, düşmanın bunu harekete geçirecek bir hamle yapması intihar demek" olacağını ve "Sovyetlerin bize ilk vuruşta gönderebilecekleri kadar geniş bir ikinci vuruş kapasitesine sahip olduklarını" belirtmiştir.¹¹⁸

7. Sonuç

Eisenhower yönetiminin ve NATO'nun nükleerizasyonu 1950'lerin başından itibaren gerçekleşmeye başlamıştır. New Look stratejisine göre nükleer silahlar konvansiyonel silahlarmış gibi ele alınmıştır. MC 48 (1954) ve MC 14/2 (1957) dökümanlarında nükleer silahların müttefikler ile paylaşılmasının kaçınılmaz olduğundan bahsedilmiştir. Eisenhower yönetimi Nisan 1957'de ikili anahtar düzenlemesi ile kısa menzilli nükleer silahların müttefik ülkeler ile paylaşılmasını kabul etmiştir.¹¹⁹

Sputnik hadisesi sonrasında Avrupa'da Amerikan nükleer caydırıcılığına olan güven şüpheyle karşılanmaya başlanmıştır. Süveyş Krizi Fransa ve Britanya için kötü sonuçlanmışken Sputnik olayı durumu daha da açmaza sürüklemiştir. Çünkü Sovyet kıtalararası balistik füzeleri ABD'nin kendisini tehdit ederken Sovyet kuvvetlerinin olası işgaline karşı ABD'nin nükleer silahlarını kullanıp kullanmayacağı ve Avrupa'yı kendi kaderine terk edip etmeyeceği bilinmezliğini korumuştur. Bu sebeple ABD, stratejik güvenilirliğini devam ettirmek amacıyla nükleer silahları müttefikleri ile paylaşma yolunu

¹¹⁷ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları ve ...*, s. 25.

¹¹⁸ Ibid, s. 40.

¹¹⁹ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 12-13.

seçmiştir. Sputnik hadisesi, orta menzilli balistik füzelerin müttefik ülkelere konuşlandırma fikrini pekiştirmiştir. Eisenhower'a göre orta menzilli balistik füzelerin politik ve psikolojik önemi büyüktür.

Sovyetlerin uzaya bu kadar güçlü bir roket göndermesi kıtalararası balistik füze teknolojisine de sahip oldukları anlamına gelmiştir. Kıtalararası balistik füzeler yüksek hızları, menzilleri, tespit ve imha edilebilmelerinin o zamanın teknolojisiyle neredeyse imkansız olması sebebiyle uzun menzilli bomba taşıyan uçaklara karşı stratejik üstünlükleri bulunmaktadır. İlk vuruş üstünlüğü, NATO'nun kitlesel karşılık stratejisinin uygulanabilirliği açısından önemli olmuştur. Bu sebeple Eisenhower Sovyetler Birliğini bir saldırıdan caydırmak ve NATO'nun ilk vuruş yeteneğini arttırmak için, üye ülkelere, nükleer başlıklı orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesini önermiştir. NATO üyesi ülkelere sadece İngiltere, İtalya ve Türkiye bu teklife olumlu yanıt vermişlerdir. Çünkü kendi topraklarına bu füzelerin yerleştirilmesini kabul eden devletler Sovyetler'in karşı vuruş hedefi haline gelebileceklerdir. Yapılan müzakereler sonucunda İtalya'ya 30 ve Türkiye'ye 15 adet Jüpiter füzesi, İngiltere'ye ise 60 adet Thor füzesi yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece Avrupa'daki müttefiklerin ABD tarafından yalnız bırakılma korkusu hafifletilmiş, Sputnik sonrası beliren füze boşluğunun önüne geçilmeye çalışılmış ve teknolojik olarak modası geçen füzelerin kullanılabilmesi sağlanmıştır. Time dergisi ABD'nin bakış açısını kısa ve öz olarak 'IRBM+NATO=ICBM' cebirsel eşitliği ile ortaya koymuştur.¹²⁰ ABD füzelerine ev sahipliği yapacak ülkeleri atış platformu olarak görmüş ve kıtalararası balistik füzeler hazır hale gelinceye kadar ABD'nin kısa dönem caydırıcılık problemi bu şekilde çözülmüştür.

Orta menzilli balistik füzelerin Fransa ve Yunanistan'a yerleştirilmesi için yapılan görüşmelerden sonuç alınamamış ve zaman kaybedilmiştir. Sovyetler'in Batı Almanya'nın nükleerizasyonuna karşı olması ve böyle bir hamlenin Batı Almanya'yı nükleer yıkıma sürükleyebilecek olması endişesiyle orta menzilli balistik füzeler Batı Almanya'ya teklif edilmemiştir. Bu görüşmelerden sonra Türkiye alternatifi değerlendirilmiştir. Türkiye'ye yerleştirilecek orta menzilli balistik füzeler Sovyetler'in Avrupa'daki topraklarının büyük bir kısmına ve Orta Asya'daki topraklarının bir bölümüne tevcih edilebilecektir. Orta menzilli balistik füzeler Türkiye'ye Sovyet hedefleri için en uygun fırlatma noktasında

¹²⁰Jim Wilson Obe, *Launch Pad UK...*, s. 15.

olmasının yanısıra füzelere karşı gösterdiği büyük heyecan ve herhangi bir pürüz veya geciktirmeye mahal vermemesinden dolayı da önerilmiştir. Türk yetkililer gerek güvenlik endişeleri, gerekse Amerikan yardımlarının devamlılığını sağlamak amacıyla orta menzilli balistik füze teklifini kabul etmişlerdir. Türkiye, silahlı kuvvetleri için mümkün olan en kısa zamanda en son silah sistemlerini istemiş ve bu sebeple antlaşmada değişikliğe gitmekten ve ayrıcalık istemekten feragat etmişlerdir. Füzelerin yerleştirilme önerisi hükümette herhangi bir koalisyon ve güçlü bir muhalefet olmaması dolayısıyla hızlıca kabul edilmiştir.

BÖLÜM II

KÜBA FÜZE KRİZİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE'DEKİ JÜPİTER FÜZELERİNİN ABD VE SOVYETLER BİRLİĞİ ARASINDA PAZARLIK KONUSU EDİLMESİ

Bu bölümde, ABD güdümlü başarısız Domuzlar Körfezi çıkarması sonrasında Küba'nın Sovyetler Birliği'ne yaklaşması, Sovyetler Birliği'nin Küba'yı olası ABD işgalinden korumak ve Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin intikamını almak maksadıyla gizlice Küba'ya aralarında orta menzilli balistik füzelerin de olduğu silah sevkiyatı yapması, Küba'daki Sovyet füzelerinin ABD istihbarat uçuşları ile tesbit edilmesi ile patlak veren Küba Füze Krizi ve krizi sonlandıran Kennedy-Kruşçev arasındaki gizli füze pazarlığı araştırılmıştır.

1. Domuzlar Körfezi Çıkarması, ABD'nin Castro'yu Devirme Çabaları ve Küba-Sovyet Yakınlaşması

1960'ta Eisenhower ve CIA, olası işgal maksadıyla Castro karşıtı Kübalı sürgünleri eğitip organize etmeye başlamıştır. 1961'de John Fitzgerald Kennedy'nin başkan olmasıyla bu program devam ettirilmiştir. Nisan 1961'de ABD güdümündeki 1400 Kübalı Domuzlar Körfezi çıkarmasını başlatmıştır. ABD'li uzmanlar, bu ani çıkarma hareketi ile birlikte yerli halkın da Castro'ya karşı ayaklanacağını ve Castro'nun devrileceğine inanmışlardır fakat Castro bu saldırıyı geri püskürtmüştür. Başarısız Domuzlar Körfezi çıkarması sonrasında ABD tarafından Aralık 1961'de CIA tarafından gizli bir operasyon olan Mongoose Projesi başlatılmıştır. Bu kapsamında Castro'ya karşı suikast, Küba ekonomisinin can damarı olan şeker kamışı tarlalarına, demiryolu, köprü ve petrol tankerlerine karşı sabotajlar tasarlanmıştır. Bu gizli operasyon geniş kapsamda Küba'ya karşı diplomatik izolasyon, ekonomik yaptırım ve askeri göz dağı unsurlarının kullanılarak bu ülkenin zayıflatılması ve caydırılmasını amaçlamıştır. Küba Ocak 1962'de Amerikan Devletleri Örgütü (OAS)'nden çıkarılmış ve bu ülkeye karşı ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. Küba'nın olası ABD işgalinin provası olan askeri tatbikatlar planlanmıştır. Ekim 1962'de ABD deniz piyadelerinin katılımı ile Porto Riko yakınındaki Vieques adasına amfibik hareket düzenlenmesi planlanmıştır ve farazi diktatör Ortsac (Castro'nun tersten okunuşu)'ın devrilmesinin de dahil olduğu bu tatbikat basına

yansımıştır.¹²¹ Küba ABD'nin bu fiiliyetlerini BM Genel Kurulu'na ve BM Güvenlik Konseyi'ne şikayet ettiğinde ABD'nin cevabı suçlamaların mesnetsiz, yanlış ve iftira olduğu yönünde olmuştur.¹²²

Nisan 1961'deki Domuzlar Körfezi çıkarması ve sonrasındaki olaylar Küba liderini ABD işgalinin gerçek olduğu konusundaki inancını kuvvetlendirmiş ve Sovyetler Birliği'ne yakınlaştırmıştır. Castro 1961'de kendisini Marksist-Leninist olarak tanımlamış, sonrasında Küba'daki Sovyet etkisi artmıştır. 1962 itibariyle Sovyetler Küba'da askeri danışmanlar bulundurup üsler kurmaya başlamıştır. ABD, Sovyetler ve Küba arasındaki bu ilişkinin gelişmesi karşısında kontrolü altındaki Latin Amerika'ya komünist ideolojinin yayılması endişesini taşımıştır.

2. Sovyetler Birliği'nin Küba'ya Askeri Sevkiyatı

Sovyet Lideri Nikita Kruşçev, NATO üyesi ülkelere yerleştirilen orta menzilli balistik füzelerden oldukça rahatsız olmuştur ve ABD ile aralarındaki nükleer dengesizliği ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Küba'ya yerleştirilecek Sovyet füzeleri, ABD'yi hem Küba'nın işgalinden hem de Avrupa'daki Thor ve Jupiter orta menzilli balistik füzelerinin kullanılması konularında caydıracaktır. Kruşçev, KGB gizli servis şefini, Sovyetler Birliği Küba büyükelçisi olarak atamış ve ilk iş olarak da Castro ile görüşüp Sovyet nükleer füzelerinin Küba topraklarında konuşlandırılması konusundaki düşüncelerini öğrenmesi görevini vermiştir.¹²³ Büyükelçi Aleksandr Alekseyev Havana'ya ulaştığında Castro tarafından kabul edilmiş ve yaptığı görüşme ile ilgili şu ifadeleri aktarmıştır:¹²⁴

“Biz, Castro'nun öneriyi reddetmesini, en azından soğuk baktığını söylemesini bekliyorduk. Ancak reddetmedi. Bana, 'Evet, çok ilginç bir öneri' dedi. Küba'nın, Sovyetler Birliği'nin yanında bir dayanışma içinde, üzerine düşen görevi yapmaya hazır olduğunu söyledi. Görüşmede Fidel, füzelerin tüm dünya kamuoyuna açıklanarak herkesin gözleri önünde yerleştirilmesi gerektiğini söyledi. Ben, bunu Kruşçev'e iletceğimi ve cevabı daha sonra vereceğimi söyledim ve ayrıldım.”

¹²¹ Raymond L. Garthoff, *Refletctions on the Cuban Missile Crisis*, Brookings Institution Press, Washington DC, 1989, s. 60

¹²² Daniele Ganser, *Reckless Gamble: The Sabotage of the United Nations in the Cuban Conflict and the Missile Crisis of 1962*, University Press of the South, New Orleans, 2000, s. 73.

¹²³ Turan Yavuz, *Satılık Müttefik: Gizli Belgeler Işığında 1962 Küba Füze Krizi ve Türkiye*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1.Baskı, 1999, s. 43.

¹²⁴ Ibid.,s. 43-44.

Temmuz 1962’de Küba Savunma Bakanı olan Castro’nun kardeşi Raul iki hafta süreyle Moskova’da kalmış ve sonrasında CIA Küba’ya Sovyet gemileri ile askeri malzeme taşındığını saptamıştır.¹²⁵ CIA uzmanları gelen askeri malzemeleri yüksek olasılıkla satıhtan havaya atılan güdümlü mermi sistemleri olduğu konusunda değerlendirmede bulunmuşlardır. Aynı zamanda Küba üzerindeki U-2 uçuşları da satıhtan havaya atılan güdümlü mermi tesisi ve kıyı savunmasında kullanılan kısa menzilli güdümlü mermi rampalarının hazırlıklarından başka bir şeyin tespitini yapamamıştır. CIA Başkanı McCone Ağustos ayında Küba’da tespit edilen SAM bataryalarının saldırı amaçlı karadan karaya fırlatılan füzelerin habercisi olduklarını kabul etmiş ve bu yüzden U-2 uçuşlarının arttırılmasını istemiştir.¹²⁶ ABD kamuoyu Sovyetler’in Küba’ya saldırı amaçlı nükleer başlıklı balistik füze yerleştirip yerleştirmedikleri konusu ile yakından ilgilenmiştir. Başkan Kennedy gerek basın aracılığıyla, gerekse özel olarak bu konunun doğuracağı potansiyel sonuçlar bakımından Moskova’yı uyarmıştır. 4 Eylül’de Kennedy, Sovyetler’in Küba’ya saldırı amaçlı karadan karaya fırlatılan füze veya diğer mühim saldırı kapasitesine sahip silahları yerleştirmesi durumunda “en kötü sonuçların zuhur edeceğini”, 13 Eylül’de daha etkili bir açıklama yaparak Küba’nın saldırı üssü haline gelmesi durumunda ABD’nin “kendisini ve müttefiklerini korumak için yapılması gereken ne varsa yapacağını” belirtmiştir.¹²⁷

3-4 Haziran 1961’de Kruşçev ve Kennedy Berlin meselesini görüşmek üzere Viyana’da bir araya gelmiş fakat bu görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır. Sovyetler’in Küba ve Berlin arasında bir değiş tokuş önermeyi planlaması ABD’yi endişelendiren bir konu olmuştur. 11 Eylül 1962’de Sovyet yönetimi resmi bir açıklamada bulunarak Moskova’nın Amerikan Kongre seçimlerinden sonra Berlin sorununu görüşmek için hazır bulunacağını belirtmiştir. Britanya Büyükelçiliği, Londra’ya bazı Amerikalı yöneticilerin Sovyet açıklamasının iki kriz alanından karşılıklı çekilmeyi kapsayan bir çeşit öneri sunumunun kötüye işareti olarak, Küba ve Berlin konularının karşıtlık yaratmak amacıyla bir araya getirildiği şeklinde yorumladıklarını bildirmiştir. 6 Eylül’de Kruşçev, ABD İçişleri Bakanı Stewart Udall’a ekim seçimlerinden sonra Sovyetler’in Kennedy’e “savaşa gitme” veya “barış antlaşması imzalama” konusunda bir şans vereceğini söylemiştir.

¹²⁵ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s. 42-43.

¹²⁶ Ibid, s. 51.

¹²⁷ McGeorge Bundy, *Danger and Survival: Choices About the Bomb in the First Fifty Years*, Random House, New York, 1988, s. 393

Kruşçev “eğer ülkenizdeki bazı çılgınlar savaş istiyorsa, Batı Avrupa onları geride tutacak” demiştir. Kennedy, Kruşçev’in Karayipler’de başlatacağı eylemlerin Orta Avrupa’yı hedef almanın bahanesi olup olmayacağını merak etmiştir.¹²⁸

3. Küba’ya Yerleştirilen Sovyet Füzelelerinin Tespit Edilmesi ve Sonrasındaki Gelişmeler

Ekim 1962’de New York Senatörü Kenneth B.Keating Sovyetler’in Küba’da saldırı amaçlı füze tesisleri kurmaya başladığını iddia etmiştir. Keating bu bilginin kaynağı konusunda herhangi bir bilgi vermemekle birlikte 14 Ekim günü yapılan U-2 keşif uçuşları bu iddiayı destekler nitelikte olmuştur. Sovyetler Birliği’nden gönderilen uzun menzilli nükleer füzeler Eylül ayından itibaren Küba’ya ulaşmış olup adanın batı bölümünde yer alan San Christobal’da kurulmaya başlanmıştır. Tespit edilen füzeler yalnızca havadan yapılan istihbarat ile yetinilmeyip muhabere elektronik ve insan kaynaklı istihbarat faaliyetleri ile de analiz edilmiştir. Sovyet Askeri İstihbaratında görevli bir albay olan Oleg Penkovsky’in muhbirlik faaliyetlerinden edinilen bilgiler ışığında fotoğraflar üzerindeki çalışmalar neticesinde bu füzelerin SS-4 Orta Menzilli Balistik Füze (MRBM) oldukları tespit edilmiştir.¹²⁹

3.1. Ulusal Güvenlik Konseyi İcra Komitesi (ExComm) Toplantıları

Başkan Kennedy 16 Ekim’de U-2 fotoğraflarını inceledikten sonra askeri ve politik danışmanlarını Beyaz Saray’a çağırıştır. Kennedy kriz boyunca ExComm (Executive Committee) olarak bilinen Ulusal Güvenlik Konseyi İcra Komitesi ile birlikte düzenli olarak toplantı düzenlemiştir. Komitenin üyeleri değişiklik göstermesine rağmen kilit isimler Pentagon’dan McNamara, Gilpatric ve Nitze; Genel Kurmay Başkanı Taylor; Dışişleri Bakanlığı’ndan Rusk, George Ball, Edwin Martin (Latin Amerika ilişkileri), Paris Büyükelçisi Charles Bohlen; Beyaz Saray’dan Bundy, Sorensen ve Sovyet ilişkileri danışmanı olarak yakın zamanda ABD Moskova Büyükelçiliği görevinden dönmüş olan Llewellyn Thompson; ve CIA’dan McCone’dan oluşmakla birlikte Hazine Bakanı Dean Acheson, Robert Kennedy ve Stevenson gibi isimler özel statü veya bilgi birikimlerinden

¹²⁸ David Gioe, Len Scott and Christopher Andrew, *An International History of the Cuban Missile Crisis: A 50-Year Retrospective*, Routledge, New York 2014, s. 198.

¹²⁹ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s. 51-52.

dolayı toplantılarda yer almışlardır.¹³⁰ Toplantılarda yapılan istişarenin ana konusu Küba'ya yerleştirilen Sovyet füzelerinin kurulu ve atışa hazır olup olmadıkları durumu olmuştur. Sonuçta ABD, Sovyetlerin Küba'da tam nükleer hazırlık durumunu elde etmeden önce Başkan Kennedy ve onun icra komitesi bir takım önlemlerin alınmasını kararlaştırmışlardır. ABD Genel Kurmay Başkanı General Maxwell Taylor derhal bir hava saldırısı yapılmasını tavsiye etmiştir. Diğerleri, Savunma Bakanı Robert McNamara ve Ulusal Güvenlik Maslahatı McGeorge Bundy'nin de aralarında bulunduğu kişiler savaştan ziyade diplomasi seçeneğine başvurulmasını önermişlerdir.

3.1.1. ExComm Toplantılarında Türkiye-Küba Benzerliğinin Gündeme Gelmesi

ABD'li yetkililer ExComm toplantılarında Küba ve Türkiye arasındaki benzerliğe çeşitli yollarla değinmişlerdir. Ancak Başkan Kennedy, ilk başta Küba ve Türkiye arasında bir benzerlik kurmayı göz ardı etmiştir. 16 Ekim'deki ExComm toplantısında şu konuşma geçmiştir.¹³¹

“-Başkan Kennedy: Onları neden oraya yerleştirdi peki? –Bundy: Sovyet kontrolünde nükleer savaş başlıkları. –Başkan Kennedy: Doğru. Ama bunun ne avantajı olabilir? Biz şimdi birdenbire Türkiye'ye çok sayıda orta menzilli balistik füze yerleştirmeye başlarsak... Bu gayet tehlikeli bir şey olur sanırım. –Bundy: Bunu yaptık, Sayın Başkan. –Başkan Kennedy: Evet, ama o 5 yıl önceydi. –Alexis Johnson: Evet yaptık. İngiltere'de yaptık. Bizde eksikken İngiltere'ye (belirsiz) IRBM'leri verdik. –Başkan Kennedy: Ama o başka bir dönemdi.”

Kennedy'e göre İtalya ve Türkiye'ye Jüpiter füzelerinin yerleştirilmesi o zamanın gerektirdiği şartlara göre ve NATO ülkeleri ile yapılan toplantılar ve füzelere ev sahipliği yapacak NATO ülkeleri ile düzenlenen ikili antlaşmalar çerçevesinde, Sovyetler'in protestolarına rağmen alenen uygulamaya konmuştur. Sovyet füzeleri ise Küba'ya bir anda gizlice yerleştirilmiş ve füzelerin tespiti U-2 uçuşlarından elde edilen istihbarat ile yapılmıştır. Ayrıca Küba ve Türkiye'deki füzeler karşılıklı pazarlık konusu olarak henüz ele alınmamıştır. Toplantının ilk günlerinde Küba'daki füzelerin ve havaalanlarının etkisiz hale getirilmesi için hava saldırısı senaryosu üzerinde konuşulmuştur. Hava saldırısı ile Küba'daki tüm üslerin etkisiz hale getirilmesinin mümkün olmayacağı, böyle bir saldırı karşısında Sovyetler'den müttefiklere (özellikle Berlin ve Türkiye'ye) gelebilecek

¹³⁰ Lawrence Freedman, *Kennedy's Wars: Berlin, Cuba, Laos and Vietnam*, Oxford University Press, New York, 2000, s. 170.

¹³¹ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s. 94.

misilleme saldırısı dolayısıyla Küba'ya olan Sovyet sevkiyatını önlemek ve hareket serbestisi kazanmak amacıyla adanın abluka altına alınmasına karar verilecektir.

Sovyet uzmanı ve eski büyükelçi Llewellyn Thompson, 17 Ekim'de İtalya ve Türkiye'deki NATO füzeleri sebebiyle Kruşçev'in hamlelerini haklı çıkaracağını belirtmiş, CIA direktörü McCone ise Sovyetler'in siyasi hedeflerinin ABD'yi denizaşırı üslerden ve Berlin'den çıkarmaya zorlayacak pazarlık pozisyonu tesis etmek olduğunu değerlendirmiştir.¹³²

ExComm toplantılarında ele alınan askeri senaryoda ABD'nin Küba'ya saldırısı sonrası Jüpiter füzelerinin Sovyet misillemesi için makul bir hedef olacağı değerlendirilmiştir. Dışişleri Bakanı Rusk, Küba'ya ABD saldırısı olduğu takdirde Türkiye'ye veya başka bir yere yapılacak saldırı konusunda teyakkuzda olunması gerektiğini belirtmiştir.¹³³

18 Ekim'deki toplantıda Thompson, Küba ve Türkiye arasındaki ilişkiye vurgu yapmıştır. İlk darbeyi ABD'nin indirmesi halinde Sovyetler'in Türkiye'deki üslerden birini vurup hemen arkasından "konuşmak istiyorum" diyeceğini söylemiştir. Thompson'a göre bu olayların amacı Başkan Kennedy ile masaya oturmak ve üsler üzerinde pazarlık yapmaktır. Füzeleri kamufle etmek veya ormanda saklama seçenekleri varken görüneceklerini bildikleri halde bunu yapmamaları Thompson'a göre buna işaret etmektedir. Amaçlarının pazarlığa hazırlanmak olduğunu ve Sovyetler'in buradaki silahların Türkiye'dekiler kadar saldırı silahı olmadığını ve savunma füzeleri olduğunu iddia edeceklerini söylemiştir.¹³⁴

ExComm üyeleri arasında geçen konuşmada Küba ve Türkiye'deki füzeler arasındaki bağlantıdan şu şekilde söz edilmiştir:¹³⁵

" –Başkan Kennedy: Bizim tek önerimiz bence ona Türkiye'deki füzelerimizin bir kısmını vermek olmalıdır. –Bundy: Sayın Başkan, bence ani bir baskın yapmamız durumunda da, bu aynı derecede geçerlidir. Bence Kruşçev'in eline o anda ulaştırılacak bir mesajda buna yol açan pek çok şeyin yanı sıra bunun bir üs sorunu

¹³² Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 120.

¹³³ Ibid., s.120.

¹³⁴ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s. 122-123.

¹³⁵ Ibid., s.125-126.

anladığımızın belirtilmesi gerekir. Eğer onları kaldırırlarsa biz de Türkiye'deki üssümüzü sökebiliriz. Bunun küçük bir avantajı vardır: eğer karşı saldırıya geçerse kendisine hiç olmazsa barışçı bir geri çekilme yolu tanımış oluruz. O Türkiye üssünü elimizde tutabileceğimizi sanmıyorum. –Rusk: (Belirsiz) bir Küba-Türkiye trampası. Çok ciddi. Türklerle bir yıl önce o Jüpiterleri oradan başka nedenlerle çıkartma konusunu görüştüğümüz doğrudur...(Anlaşılmayan konuşmalar, biri 'o sulara bir iki Polaris koymaktan' söz ediyor.)”

Ayrıca aynı toplantıda McNamara, Küba'daki füzelerin saf dışı edilmesinin çok yüksek bir bedeli olacağı ve bunun en düşük bedelinin İtalya ve Türkiye'deki füzelerin kaldırılması şeklinde olacağını söylemiştir.¹³⁶ Bu toplantıda geçen konuşmalardan da anlaşılacağı gibi Küba ve Türkiye'deki füzelerin pazarlık konusu yapılması ciddi anlamda dile getirilmeye başlanmıştır.

Toplantıda Thompson, üsler konusundaki anlaşma mümkün olabilecekse bu konu üzerinde biraz daha durulması gerektiğini, oradaki füzeler yerine polarisleri geçirebileceklerini, pazarlık haricindeki yolların Rus ruletinden farksız olduğunu ve bir dünya savaşı olup olmayacağı hakkında yazı tura atmaya benzediğini söylemiştir.¹³⁷

Yine aynı toplantıda Küba ve Türkiye arasındaki benzerliğe değinilmiştir. Küba'daki füzelere karşılık İtalya ve Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin çekilmesi McNamara'ya göre kriz aşamasında takip edilecek en iyi yoldur.¹³⁸ ABD'li yetkililer arasında füzelerin karşılıklı sökülmesi artık genel anlamda kabul gören bir fikir halini almaktadır.

Küba ve Türkiye arasındaki benzerliğin zımnî olarak kabul edilmesine rağmen, ABD yönetimi bunu resmi olarak reddetmektedir. ABD yönetimine göre Jüpiter füzeleri NATO müttefiki ülkeleri Sovyet nükleer tehdidi karşısında savunma amacıyla yerleştirilmiştir. Küba'daki Sovyet füzeleri ise tamamen saldırı amacı taşımaktadır. Ayrıca Küba ABD için hassas bir noktada bulunmaktadır. ExComm üyelerine göre Berlin, Laos, İran gibi hassas bölgeler nükleer füze üslerine dönmemelidir ve füzeler sadece NATO gibi açık askeri ittifaklar uyarınca yerleştirilmelidir.¹³⁹

¹³⁶ Ibid., s.126.

¹³⁷ Ibid., s.132.

¹³⁸ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s.143.; Richard Ned Lebow ve Janice Gross Stein, *We All Lost the Cold War*, Princeton University Press, Princeton 1995, s. 121.

¹³⁹ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 122.

Kruşçev, Başkan Kennedy'ye yazmış olduğu özel bir mektupta sürgünlerin operasyonunu desteklediği için kınamış ve “Daha önce pek çok kere söylediğim gibi şimdi de tekrar ediyorum ki, devletimizin Küba’da herhangi bir üstünlük ya da ayrıcalık isteği yoktur. Küba’da üssümüz olmadığı gibi, üs kurmaya niyetimiz de yoktur.”¹⁴⁰ demiştir. Ayrıca Sovyet Büyükelçisi Anatoly Dobrynin Robert Kennedy’e ve Adlai Stevenson’a Sovyet hükümetinin Küba’yı saldırı amaçlı bir askeri üs olarak kullanmaya niyetli olmadığını vurgulamakla kalmayıp özel olarak söylenen bu ifadeler Moskova’da resmi TASS haber ajansı tarafından da tekrarlanmıştır.¹⁴¹ Sovyetler’in Küba konusunda verdiği bu güvenceler sonrasındaki gelişmeler, ABD’li yetkililer tarafından Sovyetler’in füzeleri Küba’ya aldatmaca yoluyla ve gizlilikle yerleştirildiği şeklinde yorumlanmıştır. Dolayısıyla Başkan Kennedy, “stratejik füzeleri hiçbir ülkeye gizlice ve aldatmaca yoluyla yerleştirmedik”¹⁴² diyerek Küba ve Türkiye arasındaki benzerliği resmi olarak kabul etmemiştir. Ayrıca böyle bir benzerliğin kabul edilmesi ABD’yi Küba’ya karşı harekete geçme konusundaki davasını zayıflatmış olacaktır.

22 Ekim öğleden sonra gerçekleşen toplantıda Başkan Kennedy, durumu Amerikan basınına açıklamak istediğini, Sovyetler’in hareketinin gizlice ve yalan beyanlar eşliğinde yapıldığını, yabancı ülkelerdeki Amerikan üslerinin yerel halkın bir dış tehlikeye karşı bağımsızlıklarını korumalarına yardım için anlaşmalarla kurulduğunu belirtmiştir. Küba’daki saldırı füzelerinin Batı Yarıküre’de SSCB’den kendilerine yöneltilen füzelerden çok farklı bir politik ve psikolojik etkisi olduğuna değinerek hiçbir şey yapılmaması durumunda devletlerin korkuya düşeceğini, Komünizm ve Castroculuk’un yarıküreye yayılacağını söylemiştir.¹⁴³

3.1.2. ExComm Toplantılarında Alınan Kararlar ve Ablukanın İlan Edilmesi

20 Ekim’e gelindiğinde danışmanlar hava saldırısı ve abluka fikri konusunda ikiye bölünmüş durumdadır. Başkan Kennedy Sovyetler’e geri çekilme fırsatını tanıyan bir eylemden yanadır ve Robert Kennedy Başkan ile konuştuğunu, Pearl Harbour gibi sürpriz

¹⁴⁰ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s. 41.

¹⁴¹ Ibid., s. 44.

¹⁴² Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 122.

¹⁴³ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s.195-196.

bir baskının “geleneklerinde olmadığını” söylediğini belirtmiştir.¹⁴⁴ 20 Ekim’deki toplantının sonunda Başkan Kennedy abluka kararının uygulanmasına razı olmuştur; dahası Kruşçev’den füzeleri kaldırması talep edilecek, razı gelmemesi durumunda en az bir hava baskını için hazır olunacak, ayrıca sorulduğu takdirde İtalya ve Türkiye’den füzeleri çekmeyi konuşmaya hazır oldukları söylenilecektir.¹⁴⁵

20 Ekim gece yarısından 22 Ekim gece yarısına kadar geçen 48 saatte Dışişleri Bakanlığı Latin Amerika’daki 21 Büyükelçiliğe Başkan’ın vereceği demeç konusunda bilgi verilmiş ve çeşitli hükümetlere nasıl yaklaşımda bulunulacağı talimatları iletilmiştir. Londra, Paris ve Bonn’a özel brifing memurları gönderilmiştir. Başkan Kennedy’nin demeç metni ile Kruşçev’e yazılan mektup Moskova Büyükelçiliği’ne gönderilmiş, aynı belgeler Washington’daki Sovyet Büyükelçisine verilmiştir. Başkan Kennedy’den şu kişilere özel mektuplar gönderilmiştir: Başbakan Macmillan, de Gaulle, Başbakan Nehru, Şansölye Adenauer, Başbakan Diefenbaker (Kanada), Başbakan Fanfani, Belediye Başkanı Willy Brandt (Batı Berlin). Dünyanın her yanında 60 ABD Büyükelçiliğine Başkan Kennedy’nin demecinin teslimi hakkında talimatla Hükümet Başkanlarına mektup gönderilmiştir. Başkan Kennedy’den ittifak halinde bulunan ya da Güvenlik Konseyinde temsil edilen 18 devlet başkanına mektup gönderilmiştir. Başkan Kennedy’den 21 Latin Amerika devlet başkanına mektup gönderilmiştir. 134 büyükelçilik ve konsolosluk düşmanca gösterilere karşı uyarılmıştır. Başkan Kennedy’nin demecinin metni 129 büyükelçilik ve konsolosluğa gönderilmiştir. Latin Amerika’da 21 büyükelçiliğe 23 Ekim’de bir OAS toplantısı istenildiği bildirilmiş ve önerilen OAS kararı metni gönderilmiştir. 95 yabancı büyükelçiye üst düzey dışişleri yetkilileri tarafından durum hakkında sözlü brifing verilmiştir. Güvenlik Konseyince acele bir toplantı için mektup ve bir karar taslağı gönderilmiştir. Üst düzey dışişleri yetkilileri tarafından basına bir brifing verilmiştir.¹⁴⁶

22 Ekim’deki toplantıda Başkan Kennedy Küba’ya saldırabileceklerini ve bir misilleme gelebileceğini, nükleer başlıkların kendilerinden habersiz ateşlenmelerini

¹⁴⁴ Ibid., s. 161.

¹⁴⁵ Ibid., s. 171-172.

¹⁴⁶ Ibid., s. 180-181.

istemediklerini belirtmiş ve bu yönde talimat gönderilmesini emretmiştir.¹⁴⁷ Bunun üzerine Taylor, General Norstad'a:

“Türkiye ve İtalya’daki Jüpiterlerin Başkan’ın kesin emri olmadan ateşlenmeyeceğini garantiye al. Nükleer ya da konvansiyonel bir saldırı durumunda... ABD gözcüleri ateşlenme girişimi yapıldığında silahları imha edecekler veya çalışmaz duruma getireceklerdir.”

mesajını göndermiştir ve aynı zamanda bu emrin Türkler ve İtalyanlar’dan gizlenmesi talimatı da verilmiştir.¹⁴⁸

Burada amaç 22 Ekim’de alarm durumunda olan Jüpiter füzelerinin ABD’nin Küba’ya yönelik saldırısı neticesinde Sovyetler’in Türkiye veya İtalya’ya yönelik misillemesi durumunda buradaki füzelerin -eğer Sovyetler tarafından henüz imha edilmemişlerse yerel komutanlıklar tarafından ateşlenip sonrasında Avrupa Savunma Planı’nın devreye girerek NATO ve Varşova Paktı’nın da dahil olduğu nükleer bir savaşın önlenmesidir. Ancak buradan Türkiye’ye yönelik Sovyet misillemesi neticesinde, Türkiye’nin NATO nükleer şemsiyesinden faydalanamayarak Jüpiter füzelerini kullanamayacağı ve genel bir savaştan kaçınma karşılığında savaşın Türkiye ile sınırlı tutulup pazarlığa devam edileceği anlaşılmaktadır. Bu konu 27 Ekim’deki toplantıda McGeorge Bundy tarafından “Anladığım kadarıyla geçen hafta biz, (Kruşçev’in) Türkiye saldırısına izin veriyorduk... bir noktada en azından bu konuyu konuşma yolundaydık” şeklinde dile getirilmiştir ve McNamara bunun “bir alternatif” olduğunu ekleyerek onaylamıştır.¹⁴⁹ Başkan Kennedy, 22 Ekim’deki akşam toplantısında Küba’ya yönelik ani bir saldırı ile oradaki tüm üslerin imha edileceğinden emin olamayacaklarını ve “Eğer üslerimizin bulunduğu Türkiye veya İtalya’ya ikinci bir saldırı olursa komutanlar silahlarını ateşleyebilirler. Bunun genel bir saldırının bir parçası olduğunu sanabilirler.”¹⁵⁰ demiştir. Başkan Kennedy burada yine Küba’ya yönelik bir saldırı ile oradaki saldırgan üslerin tümüyle imha edilemeyeceğini, bunun neticesinde Türkiye ve İtalya’ya gelebilecek Sovyet misillemesi karşısında yerel komutanların harekete geçerek füzeleri ateşleyebilecekleri üzerinde durmuştur. ABD’nin Küba’ya ani bir hava saldırısı

¹⁴⁷ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s. 186-187.; Sheldon M. Stern, *The Cuban Missile Crisis in American Memory: Myths, Versus, Reality*, Stanford University Press, Stanford, California 2012, s. 75.

¹⁴⁸ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s. 187.

¹⁴⁹ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 127.

¹⁵⁰ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s. 215.

gerçekleştirmesi neticesinde gelişecek olaylar silsilesiyle gerginliğin genel bir savaş halini alabilecek olması dolayısıyla Başkan Kennedy, hareket serbestisini kaybetmemek için ilk adım olarak Küba'ya uygulanacak bir ablukadan yana olmuştur.

Başkan Kennedy kararını 22 Ekim 17:00'da kongrede ABD halkına ilan etmiştir. Bir saat sonra Sovyet Büyükelçisi Anatoly Fyodorovich Dobrynin Dışişleri Bakanı Dean Rusk tarafından çağrılarak kendisine Kennedy'nin konuşmasının bir nüshası verilmiştir. 19:00'da Kennedy televizyonda Küba'daki Sovyet saldırı füzelerinin varlığı karşısında alınan kararları Amerikan halkına ve tüm dünyaya ilan etmiştir. Konuşmasında saldırıya dönük füzelerin konuşlandırılmasını durdurmak için Küba etrafına abluka uygulanacağını, Küba hava sahası üzerindeki istihbarat ve bilgi toplama uçuşlarının arttırılacağını, ABD silahlı kuvvetlerinin her ihtimale karşı teyakkuz durumunda bekletileceğini, Küba'dan bu füzelerle Batı Yarıküresi'ndeki herhangi bir ülkeye karşı girişilecek saldırı, Sovyetler Birliği'nin ABD'ye saldırısı olarak değerlendirileceğini belirtmiştir. Ayrıca OAS ve BM Güvenlik Konseyi'ni derhal toplantıya çağıracaklarını ifade etmiştir.¹⁵¹

3.2. ExComm Kararları Sonrasındaki Gelişmeler

Kruşçev, ExComm'da alınan kararlar sonrasında 23 Ekim'de ABD Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen telgrafta ABD'nin alacağı önlemlerin insanlığın barış ve güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturduğunu, ABD'nin Küba ve Sovyetler'e karşı saldırgan bir tutum yolunu seçtiğini, açık denizlerdeki seyir özgürlüğünü engelleyecek bir hareketin Birleşmiş Milletler antlaşmasının ihlali sayılacağını, Küba'nın savunma kapasitesinin güçlendirilmesi için gerekli silahlar üzerinde ABD'nin kontrol etme yetkisini tanımayacaklarını, ait oldukları sınıflandırmaya bakılmaksızın saldırgan ülkelerin hamlelerinden Küba'nın güvenliğini sağlamak için sadece savunma amacıyla gönderilen teçhizatların şu anda Küba'da olduğunu kabul ettiklerini, ABD'nin sağduyu göstererek dünya barışı için feci sonuçlara neden olabilecek eylemlerden feragat etme yolunu seçeceklerini umduğunu belirtmiştir.¹⁵²

¹⁵¹ Turan Yavuz, *Satılık Müttefik ...*, s. 83-84.

¹⁵² FRUS, Cuban Missile Crisis and Aftermath, Vol.: XI, 1961-1963, p. 170-171.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d48> (14.02.2016)

23 Ekim’de Türk Dışişleri Bakanlığı Amerikalılar’a Sovyetler’in BM Güvenlik Konseyi öncesinde Jüpiter üslerinin kaldırılmasının dahil olduğu bir çözüm değişikliği girişiminde bulunmaları yönündeki endişelerini dile getirmişlerdir.¹⁵³

Kennedy, Kruşçev’in bu mesajına karşılık 23 Ekim’de Sovyet Büyükelçiliği’ne gönderdiği telgrafta o anki durumun Sovyet yönetiminin Küba’ya gizlice saldırı silahları yerleştirmesi ile başladığını, bu hususun güvenlik konseyinde görüşülüyor olacağını, iki tarafın da sağduyu göstererek durumun o ankinden daha zor bir hale getirilmesine müsaade edecek bir şeyin yapılmamasını, Amerikan Devletleri Örgütü’nün oylamasına dayanan ve 24 Ekim 14:00’da başlayacak olan karantinanın kurallarını yerine getirilmesi için gerekli talimatların gemilerine derhal bildirilmesini ümit ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁴

Kruşçev 24 Ekim tarihinde Kennedy’e gönderdiği mektupta Amerikan Devletleri Örgütü kararının hiçbir şekilde ABD tarafından öne sürülen isteklerin doğruluğunu kanıtlayamayacağını belirtmiştir. Ayrıca uluslararası hukuk ve evrensel olarak kabul edilen normların bulunduğunu ve kendilerinin uluslararası sulardaki seyir hukuku normlarını gözettiklerini, ABD’nin keyfi isteklerini kabul edemeyeceklerini, aynı durumda yerlerine kendilerini koyduklarında ABD’nin bu duruma nasıl karşılık vereceğini, bunu kabul etmeyeceklerini ve kendilerinin de bunu kabul etmediklerini ifade etmiştir. Sovyet yönetiminin uluslararası suların ve uluslararası hava sahasının kullanma özgürlüğünün ihlal edilmesinin dünyayı nükleer savaş uçurumuna iten saldırgan bir eylem olduğunu, Sovyet yönetiminin Küba’ya seyir halinde olan gemi kaptanlarına adayı ablukaya alan ABD Deniz Kuvvetleri’nin talimatlarına uymaları emrini veremeyeceğini, bilakis Sovyet denizcilerine evrensel olarak kabul edilen uluslararası sulardaki seyir normlarına mutlak uymalarını ve bundan geri adım atmamalarını emrettiklerini belirtmiştir.¹⁵⁵

Blokajın başlamasından önce Sovyetler Küba’ya ABD’den habersiz bir şekilde beş değişik tipte konuşlandırıldığı toplam 158 nükleer başlığın 95-100 tanesini kullanılabilir duruma getirmiş olup 28 Ekim itibariyle 6-8 adet SS-4 MRBM, 80 adet FKR-I Meteor

¹⁵³ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 137.

¹⁵⁴ FRUS, Cuban Missile Crisis and Aftermath, Vol.: XI, 1961-1963, p. 174-175.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d52> (14.02.2016)

¹⁵⁵ FRUS, Cuban Missile Crisis and Aftermath, Vol.: XI, 1961-1963, p. 185-186.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d61> (14.02.2016)

seyir füzesi ve 12 adet FROG SRBM atışa hazırdır.¹⁵⁶ Bunlara ek olarak IL-28 nükleer bomba taşıma kapasitesine sahip uçaklar halihazırda sandıklarda bulunmaktadır. 1300 mil menzilli SS-4'ler ABD'nin kuzeyde Washington DC'ye kadar olan doğu kıyı şeridini, batıda New Orleans, Houston ve Dallas, kuzeybatıda Cincinatti'yi vurabilecek menzile sahiptir ve füzelerin hedef hassasiyeti zayıf olsa bile bir megatonluk güce sahip harp başlığı bir şehrin yakınına bile isabet etse muazzam bir yıkıma ve ölüme sebebiyet verebilmektedir.¹⁵⁷

1962 yılında ABD'nin Avrupa'da yerleştirdiği yaklaşık 4375 adet nükleer silahların çoğu 155 mm-203 mm'lik obüsler, Nike hava savunma güdümlü mermileri, kara mayınları, kısa menzilli füzeler gibi taktiksel nükleer silahlardan oluşmaktadır. 450 nükleer başlık ise Thor ve Jüpiter balistik füzeleri, Matador ve Mace seyir füzeleri, Büyük Britanya, Hollanda, Almanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye'deki üslerde ve 6. Filo uçak gemilerinde konuşlanan nükleer bomba taşıyan bombardıman uçaklarına aittir. 1962'de Sovyetler'in Avrupa'da ve Pasifik'te ABD ve NATO hedeflerine çevrilmiş 550'nin üzerindeki SS-4 MRBM ve SS-5 IRBM'leri bulunmaktadır. Avrupa'daki nükleer silah yığını bakımından Batı bloğuna göre Sovyetler öndedir fakat 1962 yılında ABD nükleer gücü global ölçüde Sovyetler'i geçmektedir.¹⁵⁸

Küba Füze Krizi sırasında 22 Ekim'de SAC'da nükleer hazırlık durumu DEFCON (Defense Condition) 3, gerilimin artması üzerine sonraki gün tarihinde ilk defa DEFCON 2 uygulanarak Sovyetler Birliği'ndeki hedefler vurulmaya hazır durumda olmuştur.¹⁵⁹ Alarm durumunun en kritik günü olan 4 Kasım'da SAC'nın misilleme saldırısı için 1479 bombardıman uçağı, 182 balistik füzesi ve 2952 toplam nükleer silahı bulunmaktadır.¹⁶⁰ Sovyetler ABD'ye ulaşabilecek yaklaşık 42 ICBM, 150 Bear ve Bison uzun menzilli bombardıman uçaklarına sahiptir.¹⁶¹ ABD'yi hedef alacak Sovyet bombardıman uçakları, nükleer hava-hava füzelerine sahip avcı önleme uçakları ve BOMARC (Boeing Michigan

¹⁵⁶ Robert S. Norris ve Hans M. Kristensen, "The Cuban Missile Crisis: A Nuclear order of battle, October and November 1962" *Bulletin Of The Atomic Scientist*, Vol. 68/6, November 2012, s. 86-88.

¹⁵⁷ Ibid, s. 89.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Jan Goldman, *Words of Intelligence: An Intelligence Professional's Lexicon for Domestic and Foreign Threats*, 2. Baskı, Scarecrow Press, Plymouth 2011, s. 93.

¹⁶⁰ Robert S. Norris ve Hans M. Kristensen, "The Cuban Missile...", s. 90.

¹⁶¹ Ibid., s. 90.

Havacılık Araştırma Merkezi) ve Nike Hercules satıh-hava füzelerinden oluşan zorlu bir ABD-Kanada hava savunma sistemi ile karşılaşmak zorunda kalacaklardır.

Sovyet generali Anatoly Gribkov, Kruşçev ve askeri danışmanlarının, 1962 yılında ABD stratejik nükleer güçlerinin Sovyetlerden yaklaşık 17-1 oranında daha çok olduğundan haberdar olduklarını açıklamıştır.¹⁶² Sovyetler Birliği Küba'ya yerleştirdikleri MRBM'ler ile ABD topraklarına ulaştırabilecekleri nükleer güçlerini arttırmışlardır. Karayıpler ABD'nin yumuşak karnı olması sebebiyle Kruşçev'in bu hamlesi ABD'nin Küba konusunda kritik adımlar atmasına neden olmuştur.

ABD Kıtasal Hava Savunma Komutanlığı (CONAD)'nın 22 Ekim itibariyle Küba'ya karşı birtakım önlemler almıştır.¹⁶³ 22 Ekim 1962'de CONAD, silah hazırlık durumunu 23:00'da DEFCON 3 olarak ilan etmiştir. Montgomery sektöründeki kuvvetler direk ve derhal Küba tehdidi karşısında koruma ile görevlendirilmiş oldukları için diğer bölgelere nazaran daha yüksek ve daha uzun süreli alarm durumunda bekletilmişlerdir. Tüm kriz süresince stratejik noktalar üzerinde bir hava devriyesi mevcut bulunmuştur. Küba Krizi dolayısıyla CONAD Florida'daki askeri üslere takviye sağlamıştır. Hazırlıklardan önce CONAD bünyesinde Güney Florida'da 24 avcı/önleyici uçak bulunmaktadır. 22 Ekim itibariyle Florida bölgesinde CONAD'ın kontrolü altında yaklaşık 150 avcı uçağı olmuştur. Uçaklar Seymour-Johnson, Langley, Selfridge ve Webb hava üslerinden Homestead ve Patrick hava üslere kaydırılmıştır. Sonrasında McCoy ve Macdill hava üslere de kullanılmıştır. Halihazırda 60 uçak Tyndall hava üsünde alarm durumunda bulunmaktadır. CONAD kuvvetleri 24 Ekim-2 Kasım tarihleri arasında sekiz Hawk bataryası, üç Nike-Hercules bataryası ve bir 40 mm. Top bataryasının konuşlandırılması ile daha da güçlendirilmiştir. Hawk bataryalarının dördü Key West, ikisi Homestead, biri Patrick ve bir de MacDill üslere yerleştirilmiştir. Üç Nike-Hercules ve bir 40 mm. top bataryası ise yine Homestead'a konuşlandırılmıştır. Bu sırada Hava Kuvvetleri, hızla üç radardan oluşan Küba füze erken uyarı sistemi kurmuştur. Güney'e yönlendirilen Moorestown, New Jersey'deki bir AN/FPS-49 radarı 24 Ekim, Laredo, Texas'da bir AN/FPS-78 radarı 26

¹⁶² Ibid., s. 90.

¹⁶³ U.S. Northern Command, Historical Summary July-December 1962, [http://www.northcom.mil/Portals/28/Documents/Supporting%20documents/\(U\)%201962%20NORAD%20ONAD%20History%20Jul-Dec.pdf](http://www.northcom.mil/Portals/28/Documents/Supporting%20documents/(U)%201962%20NORAD%20ONAD%20History%20Jul-Dec.pdf) (14.02.2016)

Ekim, Thomasville, Alabama'da bir AN/FPS-35 radarı 30 Ekim itibariyle Küba üzerinde füze tespit ve gözetleme operasyonlarına başlamıştır.

4. Ablukanın Başlatılması ve Türkiye'deki Jüpiter Füzelерinin ABD ve Sovyetler Birliği Arasında Pazarlık Konusu Olması

Küba'daki Sovyet füzelерinin ve Castro rejiminin muhtemel ABD saldırısı karşısında kırılğan konumda olması Kruşçev'i zor bir durumda bırakmıştır. Kennedy'nin güç kullanması karşısında geniş çaplı bir askeri hazırlığa başlanması muhtemel bir durum olacaktır ve Kruşçev bu durumda ne Küba'daki füzeleri ne de Castro rejimini koruyamayacaktır. Fakat ABD tehdidi karşısında füzelерin Küba'dan sökülmesi Sovyetler'i dış politika konusunda olumsuz yönde etkileyecektir. Füzelер sökülürse Kruşçev içerde ve dışarıda zayıf ve kararsız görünecektir. Kruşçev, ABD'nin gemilere ateş açacağı konusundaki beklentisine rağmen gemilerin abluka altındaki Küba'ya ilerlemesi emrini vermiştir. Kennedy'nin dirayetli yaklaşımıyla ABD Deniz Kuvvetleri'nin Küba'ya ilerleyen Sovyet gemilerini batırmaması, Nikita Kruşçev'e göre krizin en tehlikeli anıdır.¹⁶⁴ Küba'daki Sovyet personeli füze üslerinin yapım işlemini hızlandırmış, Avrupa'da Sovyet ve Varşova Paktı silahlı kuvvetleri alarm durumuna geçirilmiştir. 24 Ekim itibariyle Gagarin ve Komiles adındaki iki Sovyet ticaret gemisi abluka hattının sadece birkaç mil ötesindedir. Kruşçev Küba'ya seyir halindeki gemilere durmasını ve 16 silah yüklü gemiye Sovyetler Birliği'ne geri dönmesi emrini vermiştir. Füze taşıyan 5, nükleer harp başlığı taşıyan 1 geminin de dahil olduğu 16 silah yüklü gemi, karantinanın ilan edilmesinden sonra daha yürürlüğe girmeden geri dönmüştür. Ayrıca dönen gemilerden Poltava ve Kimovsk iki ana hedeftir. Kimovsk daha önceden Küba'ya askeri ekipman ulaştırın gemi olması ve Poltava'nın ise nükleer silah taşıdığı değerlendirilmesi sebebiyle ABD Deniz Kuvvetleri'nin ana hedefleridir. Tankerler ve askeri kargo taşımayan yük gemileri denizin ortasında, bazıları iki gün boyunca, Küba'ya olan yolculuklarına devam edinceye kadar durmuşlardır. ABD Deniz Kuvvetleri uyguladığı abluka ile 183 gemiyi Karayip Denizi ve Atlas Okyanusu hattında tutmuştur.¹⁶⁵ Abluka Küba'ya askeri eçhize taşıyan gemilerin girişini engellemiş olmasına rağmen adadaki Sovyet personeli füze üslerini tamamen operasyonel hale getirmek için çalışmalara devam etmişlerdir.

¹⁶⁴ Richard Ned Lebow ve Janice Gross Stein, *We All Lost the ...*, s. 115.

¹⁶⁵ Ibid, s. 118.

Dışişleri Bakanı Rusk, 24 Ekim tarihinde ABD'nin Ankara Büyükelçisi Hare ve NATO Büyükelçisi Finletter'e gönderdiği telgrafta Küba karantinasına Sovyet reaksiyonunun muhtemelen Küba'daki füzeler ile Türkiye'deki Jüpiterlerin mukayesesi şeklinde olacağını belirtmiştir.¹⁶⁶ Bu mukayeselerin çürütülebilir nitelikte olduğunu, ancak Küba'daki saldırgan tehdidin ortadan kaldırılması için müzakereyle çözümün, Jüpiterlerin sökülmesi ve kaldırılmasını gerektirmesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bunun, ABD-Türkiye ilişkileri için ve Türkiye'nin NATO'daki yeri bakımından ciddi siyasi-askeri problemler oluşturacağını bilinmesini, böylece bu önemli müttefik ile olan ilişkilerinin zedelenmemesi için böyle bir olasılığın dikkatlice hazırlanmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Sadece kaldırma, bölgeye Polaris denizaltısı yerleştirilmesi eşliğinde kaldırma veya NATO bünyesinde deniz konşlu çok taraflı nükleer güç gibi bazı diğer askeri karşılımlarla kaldırmayı içeren değişik varsayımlar altında böyle bir kaldırmanın politik sonuçlarının Büyükelçi Hare tarafından değerlendirilmesinin acilen talep edildiği iletilmiştir. Büyükelçi Finletter'dan ayrıca NATO bakışı açısından problemin yorumu talep edilmiş ve konunun hiçbir yabancıyla müzakere edilmemesi istenmiştir.

Bu mesaj, ABD'li yetkililerin ExComm toplantılarında zımnî olarak kabul ettiği fakat dünya kamuoyunda Küba'ya yönelik eylemlerindeki duruşunu zayıflatacağı endişesiyle resmi olarak kabul etmediği Küba-Türkiye benzerliği konusundaki görüşünü açıkça ortaya koymaktadır. ABD, Sovyetler'den halihazırda bu yönde bir talep gelmeden krizin atlatılması adına gerekli şartların sağlanması için girişimlere başlamıştır.

25 Ekim tarihli Cumhuriyet gazetesi, Başbakan İsmet İnönü'nün ABD'nin Küba'da uyguladığı abluka kararına yönelik 24 Ekim tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmada ABD'nin ihtilafî barışçı yollarla çözmek istediğini ve sadık bir müttefik olarak Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alacağını belirtmiştir. Aynı zamanda mevcut durumun genel harp durumuna sürüklenmesinin hiçbir ulus tarafından istenmeyeceğinin altını çizmiş, memleket dahilinde dış kaynaklı sabotaj faaliyetlerinin olabileceğini belirtmiştir.¹⁶⁷ İnönü bu ifadesinde Jüpiter füzelerine yönelik Sovyet sabotajına işaret etmiş olabilirdi. Çünkü Jüpiter füzeleri Çiğli'deki füze üssünde açıkta çıplak halde duruyor ve yol kenarından yapılacak tüfek atışıyla dahi zarar görebilecek vaziyette olduğu bilinmektedir.

¹⁶⁶ FRUS, Cuban Missile Crisis and Aftermath, Vol.: XI, 1961-1963, p. 180-181.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d56> Erişim Tarihi: 01.03.2016.

¹⁶⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 24 Ekim 1962, dönem 1, toplantı 1, c.8, s. 246-247.

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'de Harp Okulu'nu ziyaret ettiği sırada basın mensuplarının sorusu üzerine Küba olaylarına dair düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır: ¹⁶⁸

“Amerika bizim dostumuz ve müttefikimizdir. Amerika'nın tutumunu anlayışla karşılamak lazımdır. Biz Türk milleti olarak bağlı olduğumuz antlaşmalara mutlak surette riayet edeceğimiz gibi milletimizin ruhunda mevcut asil vefakarlık dolayısıyla de dostlarımızın müşkül zamanlarında yanlarında bulunmamız kadar tabii bir şey olamaz.”

25 Ekim tarihli Cumhuriyet gazetesi, İnönü'nün yaptığı konuşmanın dünya radyoları ve akşam gazeteleri tarafından geniş yer verildiğini ve politik yazarların tefsirlerinin müspet yönde olduğunu yazmıştır. Ayrıca NATO üyesi ülkelerin Küba'nın abluka altına alınmasına yönelik ABD kararını tam olarak destekledikleri bilgisi de yer almıştır.

25 Ekim tarihli Washington Post gazetesinde Walter Lippmann krizin Küba'daki Sovyet füzelerine karşılık ABD'nin Türkiye'deki füzelerinin çekilmesiyle aşılabileceğini yazmıştır.¹⁶⁹ 23 Ekim tarihli makalesinde “bizim ileri üslerimiz, müttefikten ziyade daha çok rehinedir” ifadelerini kullanan Amerikalı gazeteci Lippmann, iki gün sonra ABD ablukasının Küba'daki Sovyet füzeleri çıkarılmadan başarısız olacağını, düşman sınırlarında duran ve askeri önemi az olan Küba ve Türkiye'deki füzelerin mukayese edilebileceğini ve karşılıklı sökülmelerinin kuvvet dengesine etkisi olmayacağını belirterek krizin çözülmesi yolunda bir füze pazarlığını önermiştir.¹⁷⁰ Ayrıca Avusturya Dışişleri Bakanı Bruno Kreisky 25 Ekim tarihinde bir Küba-Türkiye füze pazarlığını amaçlayan konuşma yapmıştır.¹⁷¹ Max Frankel, New York Times gazetesinde yayımladığı iki makalede, 24 Ekim'de Kennedy yönetiminin resmi olarak Küba-Türkiye benzerliğini kabul etmediğini ancak ABD'nin Sovyet bölgesi yakınındaki demode olmuş Amerikan üslerinden birini kaldırmada istekli olabileceğini, sonraki günkü makalesinde ABD'li üst düzey yetkililer arasında bir pazarlığa resmi olmayan ilginin olduğunu yazmıştır.¹⁷²

26 Ekim'de Amerikan Yayıncılık Şirketi diplomatik muhabiri John Scali, Sovyet Büyükelçilik görevlisi Alexander Fomin ile bir araya gelmiştir. Aleksandr Fomin, gerçek adı Alexander Feklisov olup aslında KGB adına çalışan bir Sovyet casusudur. Feklisov,

¹⁶⁸ Cumhuriyet, 25 Ekim 1962.

¹⁶⁹ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları...*, s. 298.

¹⁷⁰ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 133.

¹⁷¹ Sheldon M. Stern, *The Cuban Missile Crisis ...*, s. 105.

¹⁷² Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 133.

Scali ile buluşmasında dışişleri ile arasında bağlantı kurup kuramayacağını sormuştur. Feklisov Küba'daki füzelerin sökülebileceğini, ABD'nin Küba'yı işgal etmeme güvencesi verdiği takdirde Sovyetlerin adadaki füzeleri BM gözetimi altında sökeceğini belirtmiştir. Scali bu öneriyi Kennedy yönetimindeki bir arkadaşına iletmiştir.¹⁷³ Aynı gün Kruşçev'in gönderdiği telgraf Feklisov'un önerisini doğrular niteliktedir. Kruşçev 26 Ekim tarihinde Kennedy'ye gönderdiği telgrafta ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceğini taahhüt etmesine karşılık füzelerin sökülmesini teklif etmiştir.

ABD Dışişleri Bakanı Rusk'ın 24 Ekim'de ABD'nin NATO Büyükelçisi Finletter ve Ankara'daki ABD Büyükelçisi Hare'e gönderdiği mesajı Finletter, 25 Ekim tarihinde Paris'ten gönderdiği mesaj ile cevaplamıştır. Finletter'in mesajına göre Türk Daimi Temsilciliği, Türkler'in ülkelerine yerleştirilen Jüpiter füzelerine oldukça önem verdiğini bildirmiştir. Türkiye, mevcut orta menzilli balistik füzeleri kamuoyu önünde kabul etmesi konusunda oldukça isteksiz olmasına rağmen, Jüpiterler Türkiye'ye geniş çapta konvansiyonel veya nükleer Rus saldırısı karşısında, ittifakın atom silahlarını kullanmadaki kararlılığın sembolü olarak görülmektedir. Jüpiterlerin modası geçmiş ve vurulabilir olmaları gerçeği mevcut Türk düşüncesini görünüşte etkilememektedir. Finletter, Hare'in bu konuda kendisinden daha iyi yorum yapabileceğine değinerek kendi izlenimine göre bu sembolik önemin bir SAHİP OLMA görüşünü yansıttığını bildirmiştir. Bu SAHİP OLMA tarafından önceden tam destek alınmadan önerilmiş herhangi bir düzenleme görüldüğü kadarıyla kendilerine en çok zarar verecek husus olduğuna dikkat çekmiştir. Ön istişare üzerinde durduğunu ve bir düzenlemenin Türkler tarafından serbestçe gelmesi gerektiğini, tahmininin Jüpiterler yerine geçmeyecek diğer atom silahlarının olmadığı düzenlemenin Türkler tarafında reddedileceğini bildirmiştir... İlgili telgraftaki öneriye ilişkin başka bir önemli askeri karşılığın, örneğin NATO çok taraflı nükleer deniz gücü, bir pilot üste çok taraflı deniz konşlu güney gücü komutanlığının kurulması, bunu yapmanın en hızlı yolu olabilecektir. Bu sıkı öneri yapıldığında modası geçmiş Jüpiterlerin kaybını karşılayabilecek Türklerin kabul edebileceği düzenleme olabileceğini ifade etmiştir. Bu öneri, 22 Ekim'de Smith tarafından NATO Danışma Konseyi'ne sunulan ve ABD çalışmalarının genel çizgisi boyunca Polaris A-2 füzelerinin kullanıldığı birkaç ticari tipteki geminin MRBM kuvvetine dönüştürülmesi şeklinde olabilecektir. Gemiler Doğu

¹⁷³ Laurie Collier Hillstorm, *Defining Moments: The Cuban Missile Crisis*, Omnigraphics, Detroit 2015, s.57-58.

Akdeniz'e konuşlandırılacak ve Akdenizli müttefikleri kapsayan çıkarlarına uygun hedefler ile Türk, İtalyan ve Amerikan karma mürettebat ve muhtemelen Yunanlar tarafından donatılabilecektir. Bu tipteki kuvvetin yürürlüğe konulması kısa zaman periyodunda gerçekleştirilebilir olmasına rağmen, ilgili telgrafta belirtildiği gibi görev gücü başlamadan önce Doğu Akdeniz'e Polaris yerleştirmek, geçici adım olarak gerekli olabilecektir. Çok Taraflı Güney Komutanlığı Gücü oluşturulurken Polarislerin konuşlandırılması Jüpiterlerin kaldırılmasıyla oluşacak boşluğu doldurabilecek, aynı zamanda ittifakın geri kalanının NATO genelinde çok taraflı deniz kuvvetinin kurulması için araştırma imkanı bulabilecektir... Türkler, ABD'ye göre 1961'de Jüpiter programının durdurulmasını kabul etmemelerine rağmen, Jüpiterlerin modası geçmiş oldukları, askeri değeri olmadıkları ve Sovyet hedefi oldukları gerçeği ile yüzleştiklerinde tüm açılardan daha efektif olan çok taraflı kuvvetin ikamesini kabul etmede istekli olabileceklerdir.¹⁷⁴

Finletter'in raporunda Türkler'in Jüpiter füzelerine dört elle sarıldıkları ve bu füzeleri kendilerine yönelik olası Sovyet saldırısı karşısında ittifakın sigortası olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Raporda Türkiye'nin desteği alınmadan ve yerine aynı değerde bir silah ikamesinin yer almadığı bir düzenlemenin Türkler tarafından kabul edilmeyeceği öngörülmektedir. Finletter'a göre Türk mürettebatın da dahil olduğu Polaris füzeli çok taraflı deniz gücü ile Jüpiterlerin boşluğu doldurulabilmektedir.

ABD Türkiye Büyükelçisi Raymond Hare'in 26 Ekim tarihli raporuna göre en kolay çözüm Küba Krizi'ni Türkiye'deki Jüpiter füzelerini dahil etmeden çözümlenmektedir. İkinci öneri olarak Jüpiter füzelerinin kaldırılması denizde üslenmiş çok uluslu nükleer gücün oluşturulmasıyla ikame edilebilecektir. Jüpiterlerin sökülmesinin, sadece ABD ve Sovyetlerin bileceği şekilde gizlilik içerisinde yapılması gerekmektedir. Ancak Türkiye ile bu konuda yapılacak görüşme ve pazarlığın Türkiye ile Küba'nın aynı sepete konulması sebebiyle son derece zor olacağı ve Sovyetlerin ileride Türk-ABD ilişkilerine zarar verdimen için bu olayı basına sızdırabileceği değerlendirilmektedir.¹⁷⁵

Kruşçev'in 27 Ekim'de radyodan okuyarak tüm dünyaya duyurduğu ve Kennedy'ye gönderdiği mesajda Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesini talep etmiştir. Mesaja göre ABD, Küba'dan sadece 90 mil uzakta olması dolayısıyla rahatsızlık duymaktadır,

¹⁷⁴ FRUS, Cuban Missile Crisis and Aftermath, Vol.: XI, 1961-1963, p. 213-214.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d75> (12.04.2016)

¹⁷⁵ Turan Yavuz, *Satılık Müttefik ...*, s. 120-121.

ancak Sovyetler Birliği Türkiye ile bitişiktir ve nöbetçileri ileri geri devriye dolaşırken dahi birbirlerini görmekte dirler. ABD kendisi için güvenlik talep etmeye ve saldırı silahları dediği silahların kaldırılmasını talep etmeye hakkı vardır, ancak aynı hak Sovyetlere tanınmamaktadır. ABD'nin saldırı silahları Sovyetler Birliği'nin yanı başına, Türkiye'ye yerleştirilmiştir. Büyük devletler arasındaki böylesine eşitsiz ilişkiler bağdaştırılamayacaktır. Devlet adamlarının ağır başlı ve sorumluluklarının farkında oldukları göz önünde bulundurulduğunda, gidişatı askeri felaketle sonuçlanacak duruma getirmeyip, karmaşık sorunları çözme yeteneği ile durum normale dönebilecek, anlaşmazlık çarçabuk bitirilebilecek ve o zaman insanlar daha rahat nefes alabileceklerdir. Sovyetler Birliği ABD tarafından saldırı silahı gözüyle bakılan araçları Küba'dan çıkarmak ve Birleşmiş Milletler'de bu taahhüdü yapmak istemektedir. ABD'li temsilcilerin Sovyetler Birliği'nin kaygı ve huzursuzluğunu göz önünde bulundurmaları ve Türkiye'den benzer silahların kaldırılmasını ilan etmeleri istenmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için her iki tarafın ihtiyaç duyduğu zaman periyodu konusunda anlaşmaya varılması önerilmektedir. Sonrasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından gönderilmiş kişiler verilen taahhütlerin yerine getirildiğini yerinde denetleyebileceklerdir. Her iki tarafın verdiği taahhütlerin yerine getirildiğinin denetlenmesi maksadıyla temsilcilerin bu ülkelere girmesi için Küba ve Türkiye hükümetlerinin izni gerekmektedir.¹⁷⁶

Kruşçev'in 26 Ekim'de gönderdiği mektupta Küba'nın ABD tarafından işgal edilmeyeceği taahhüdüne karşılık Küba'daki Sovyet füzelerinin çekileceğini kabul etmesine ek olarak 27 Ekim'deki mesajında krizin çözülmesi yönündeki pazarlığa Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını da dahil etmiştir. Bu arada aynı gün Doğu Küba'da SAM üssünün hemen yanında olan Banes üzerinde U-2 istihbarat uçağı alçak irtifa keşif uçuşu yaparken düşürülmüştür.¹⁷⁷ Sovyetler, Thompson'ın 27 Ekim'deki ExComm toplantısında da dediği gibi iki şey yapmış oldular; fiyatı arttırmış ve olayı tırmandırmışlardır. Thompson'a göre Lippmann'ın makalesi ve Kreisky'nin demeci Sovyetler'i daha fazla şey elde edebileceklerine inandırmış olabilmektedir.¹⁷⁸

¹⁷⁶ FRUS, Cuban Missile Crisis and Aftermath, Vol.: XI, 1961-1963, p. 257-258.
<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d91> (14.04.2016)

¹⁷⁷ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları ve ...*s. 399.

¹⁷⁸ Ibid, 416.

Dobrynin 27 Ekim'de Robert Kennedy ile yaptıkları gizli görüşme sonrasında Moskova'ya gönderdiği mesaja göre ABD U-2 uçuşlarını durduramayacaktır, çünkü uçuşlar sayesinde Küba'daki füze bataryalarının son durumu hakkında bilgi sahibi olmaktadır ve bu da ulusal güvenlikleri açısından son derece ciddi bir durumdur. Ateşe ateşle karşılık verilmesi durumunda zincirleme olaylar gelişecek ve bunun durdurulması çok zor olacaktır. ABD ulusal güvenliğini tehdit etmesi sebebiyle Küba'daki füze üslerini yok etme konusunda kararlıdır. Ancak Küba'daki üslerin bombalanması durumunda Sovyetlerin de Avrupa'da karşılık vermesiyle gerçek bir savaş başlayacaktır. Milyonlarca Amerikalı ve Rus'un hayatını kaybedeceği bir sonucun ABD tarafından istenmediği ve Sovyetler tarafından da istenmeyeceği bildirilmektedir.¹⁷⁹

27 Ekim'de ABD U-2 istihbarat uçağının Küba üzerinde düşürülmesi Robert Kennedy'nin de bahsettiği gibi füze krizini daha da kötüye sürüklemiştir. U-2 uçağının Küba üzerinde düşürülmesi ile Küba hava savunmasının silahsız ABD keşif uçaklarına ateş etmeyeceği varsayımı artık geçerli değildir ve istihbarat analizcileri Sovyet subaylarının Küba hava savunmasının komuta ağının başına geçtiklerini tespit etmişlerdir.¹⁸⁰ U-2 uçuşları ABD'nin ulusal güvenliğinin sağlanması adına Küba'daki füze bataryalarının tespitinin yapılması için gerekliydi ve bu bataryalara yönelik hava saldırısı planı halihazırda masada duran bir seçenektir. Fakat böyle bir saldırının Avrupa ve Türkiye'ye yönelik Sovyet misillemesini de beraberinde getireceği, sonrasında zincirleme bir şekilde olayların büyüyebileceği oldukça açıktır. Her iki tarafı da yıkıma uğratacak, hatta yeni bir dünya savaşını başlatacak bu durum karşısında füze krizinin çözülmesi için tarafların uzlaşma yolunda hareket etmeleri gerekecektir.

Kruşçev'in radyodan tüm dünyaya ilan ettiği Küba Krizi'nin çözümü konusundaki pazarlığa Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını da dahil etme önerisi sonrasında Başkan Kennedy, ExComm toplantısında yapılması gereken ilk şeyin daha kendi diplomasiyi netleşmeden Türkiye'nin böyle bir şeyin asla kabul edilemez olduğu konusunda bir bildiri yayımlamasını önlemek olduğunu söylemiştir. Türklerle konuşulması gerektiğini, Küba'da bir eyleme girdikleri takdirde Sovyetler'in de Türkiye'de bir şey yapmaya kalkışacaklarını, bu yüzden bir yol belirleyene kadar Türkiye'nin tepki göstermemesini sağlamaları gerektiğini belirtmiştir. Kennedy, Türkiye'deki füzelerin

¹⁷⁹ Turan Yavuz, *Satılık Müttefik ...*, s. 209-210.

¹⁸⁰ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları ve ...* s. 372.

Amerikan füzeleri olduğunu ve Amerikan kontrolü altında bulunduğunu söylediğinde McNamara füzelerin Türk mürettebatlı olup Türkler'e ait olduğunu, ancak başlıkların ABD gözetiminde bulunduğunu ve NATO'ya taahhüt edildiğini hatırlatmıştır. Başkan Kennedy savaş başlıklarını imha etme konusunu açtığında McNamara savaş başlıklarını da geri çekemeyeceklerini, onları Türkler adına gözetmekte olduklarını, onların ancak NATO nükleer anlaşmaları çerçevesinde serbest bırakılabileceğini ifade etmiştir.¹⁸¹

Sovyetler Birliği'nin krizin çözümü konusundaki ikinci teklifi, ExComm üyelerini zor durumda bırakmıştır. Çünkü Türkiye Büyükelçisi Hare'in de raporunda bahsettiği gibi Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin dahil olmadığı bir pazarlık en kolay çözüm yoludur. Şimdi Kruşçev pazarlığın fiyatını arttırmıştır ve Jüpiterlerin Küba'daki Sovyet füzeleri ile karşılıklı kaldırılması durumu zorlu bir yola sokmuştur. Çünkü harp başlıkları Amerikalı personel gözetiminde olmasına rağmen NATO nükleer stokunun bir parçasıdır ve füzelerin kendisi Türklere aittir. Ayrıca ABD'li yetkililere göre Küba'daki Sovyet füzeleri batı yarıküresinin güvenliğini tehdit etmektedir ve Sovyetler'in teklifi batı yarıküresiyle ilgisi olmayan Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını içermektedir. Kruşçev'in ikinci bir teklifte bulunması ve bunu radyoda tüm dünyaya ilan etmesi ExComm üyeleri tarafından tutarsızlık olarak adlandırılrsa da Başkan Kennedy bu durumu "Kendimizi aldatmayalım. Çok esaslı bir teklifte bulundular, ki bunu kamuoyuna açıklamalarının nedeni de bu..."¹⁸² şeklinde özetlemiştir.

27 Ekim akşamı Sovyet Büyükelçisi Anatoliy Dobrynin, Robert Kennedy ile görüşmek için adalet bakanlığına çağırılmıştır. Görüşmeden önce Başkan Kennedy kardeşine Dobrynin'e Jüpiter füzelerinin Sovyet baskısı altında sökülemeyeceğini ancak krizin sonlanmasından kısa bir süre sonraya kadar füzelerin kendi kararlarıncı sökülmesi emrinin verilmiş olacağını ve füzelerin gideceğini söylemesi talimatını vermiştir.¹⁸³ Robert Kennedy, Dobrynin ile yaptığı görüşme sonrasında hazırladığı raporda Moskova'daki ABD Büyükelçiliğine bir mektup gönderdiklerini, bunda füze üslerinin sökülmesi ve Küba'daki bütün saldırı silahlarının çıkarılmasını istediklerini söylediğini belirtmiştir. Karşılığında Küba ve Castro'nun diğer Orta ve Latin Amerika ülkelerinde yeraltı faaliyetlerini durdurdukları takdirde kendilerinin de Karayipler'de barışı koruyacaklarını

¹⁸¹ Ibid, s. 365-367.

¹⁸² Ibid, s. 367.

¹⁸³ Richard Ned Lebow and Janice Gross Stein, *We All Lost the...*, s. 120.

ve Küba'ya bir çıkarma hareketi yapmayacaklarını belirtmiştir. Dobrynin Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kaldırılması teklifini sorduğunda bu kararın NATO tarafından alınması gerektiğini, Sovyetler Birliği'nin tehdit edici tavrı ile NATO'nun böyle bir adım atmayacağını, ancak dört beş ay gibi bir süre geçtiği takdirde bu konuların tatmin edici bir çözüme kavuşturulacağından kuşku duymadığını belirtmiştir.¹⁸⁴

Türkiye'deki Jüpiter füzeleri, stratejik öneminin az olmasına karşın ABD'ye olan güvenilirliğin simgesi durumunda olmuştur. ABD'li yetkililer Jüpiterleri Türkiye'ye askeri değeri için vermişti ve Türk Parlamentosu füzelerin konuşlandırılması işlemi için gerekli mali kaynağı yeni ayırmıştı. 25 Ekim'de Sovyetler Birliği Türkiye Büyükelçisi Nikita Ryzhov, dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Erkin'i aramış ve Jüpiterlerin ve diğer NATO üslerinin Türkiye'den kaldırılmasını talep etmiştir. Bu talebin İsmet İnönü tarafından yazılmış bir not ile reddedilmesi karşılığında Ryzhov, bir ultimatom göndererek "Jüpiterleri sökün aksi halde Türkiye'deki şehirler savaş durumunda Sovyet nükleer silahları için öncelikli hedef olacaklar" ve "Bizim Küba ile ilgili savaşa hazır olmadığımızı düşünüyorsanız yanılıyorsunuz" demesi karşısında İsmet İnönü "beni güldürmeyin" cevabını vermiştir.¹⁸⁵ Böylece Türkiye, ABD'nin Jüpiterleri geri çekme isteğinden sonra Sovyetler'in de bu füzelerin kaldırılması yönündeki talebini geri çevirmiştir. Sovyetler, Jüpiterler kaldırılmadığı takdirde Türkiye'nin öncelikli hedef olacağını açıkça belirtmiştir. Türkiye'deki hedeflerin İzmir Çiğli'deki Jüpiter füze üssü ve nükleer bomba taşıyan F-100 uçaklarının konuşlandırıldığı İncirlik Üssü olması muhtemeldir. Bu da İzmir ve Adana gibi iki büyük şehrin nükleer yıkım ile karşı karşıya kalabileceğini göstermiştir. Sovyet talebini derhal reddeden Türkiye, ABD ve NATO'nun nükleer şemsiyesi altında olmanın verdiği güvenceyi göz önünde bulundurmıştır. Fakat Türk hükümetinin bilmediği nokta, Türkiye'ye yönelik Sovyet saldırısı karşısında Jüpiterler hala işler durumda olsa dahi fırlatılmayacak ve ittifakın misillemesi savaşın büyümemesi adına sınırlı tutulacaktır.

Küba'daki Sovyet füzelerine karşılık Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesi durumunda, ABD'nin bu hareketinin bir ihanet olacağı, Türkiye'nin pazarlık konusu yapılacağı, Avrupa savunmasının zayıflayarak Batı Yarıküre'yi tehdit edeceği şeklinde algılanabilecektir. Füzelerin sökülmesi başka tavizler ve Avrupa'daki Sovyet macerasının caydırılması konusundaki ABD taahhüdünün güvenilirliğine karşı şiddetli sorulara neden

¹⁸⁴ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları ve ...*s. 421-422.

¹⁸⁵ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 137.

olacak bir emsal oluşturabilecektir. Kennedy, Hare ve McNamara'nın önerisiyle ittifak içi baskı taktiğinin benimsenmesinin göstergesi olarak İtalya'daki 30 Jüpiter füzesini de mübadeleye dahil edecektir.¹⁸⁶ 27 Ekim'deki ExComm toplantısında McNamara, Başkan Kennedy'e iki hafta önce İtalya Savunma Bakanı Giulio Andreotti ile Jüpiterler hakkında konuştuğunu ve istedikleri takdirde İtalyanların onlardan kurtulacaklarına memnun olacaklarını aktarmıştır.¹⁸⁷ Jüpiterlerin İtalya'dan sökülmesiyle Türkiye bu konuda yalnız kalacak ve üzerindeki baskı artacaktır.

Başkan Kennedy, Kruşçev'e 27 Ekim saat 20:00 sularında gönderdiği mesajda 26 Ekim tarihli mektubu okuduğunu, yapılması gereken ilk şeyin Küba'daki saldırı füze tesislerindeki bütün çalışmaların durdurulması ve saldırı amacıyla kullanılacak bütün silahların işlemez duruma getirilmesini talep etmiştir. Kruşçev'in 26 Ekim tarihli mektubunda belirttiği Birleşmiş Milletler gözetiminde ve denetiminde Küba'daki saldırı silahlarının kaldırılması ve uygun güvencelerle bu tür silah sistemlerinin bundan sonra Küba'ya sokulmaması hususunu kabul ederek karşılığında yürürlükte olan karantinanın kaldırılmasını ve Küba'nın işgal edilmeyeceği garantisini vermeyi taahhüt etmiştir. Böyle bir uzlaşmanın Kruşçev'in kamuoyuna açıkladığı ikinci mektupta sözü edilen "diğer silahlar" konusunda daha genel bir düzenlemeye gitmek için destek olacağını belirtmiştir. ABD'nin gerilim azaltmak ve silahlanma yarışını durdurma konusuyla ilgilendiğini, mektubun NATO ve Varşova Paktı'nı etkileyecek bir detantı konuşmaya hazır olunduğu anlamı taşıyorsa yararlı her teklifi müttefiklerine götüreceklerini belirtmiştir.¹⁸⁸

Kennedy'nin Jüpiterler konusundaki imtiyazından sonra Kruşçev, 28 Ekim'de radyoda okuduğu mektupta Kennedy'nin mektubundaki şartları kabul ettiğini açıklamıştır. Mektubunda ABD'nin saldırı silahları olarak nitelediği silahların sökülmesi, ambalajlanması ve Sovyetler Birliği'ne geri getirilmesi için emir verildiğini ve atom ve termonükleer silahların yasaklanması, genel silahsızlanma ve uluslararası gerilimi azaltacak diğer sorunlar üzerinde fikir alışverişi yapmak istediğini de belirtmiştir. Kruşçev Kennedy'e 28 Ekim'de Jüpiter füzeleri antlaşmasının şartlarının düzenlendiği bir mektup daha yazmıştır. Dobrynin bu mektubu 29 Ekim'de Robert Kennedy'e iletmış fakat ertesi gün Robert Kennedy mektubu geri iade ederek reddetmiştir. Gerekçesi ise Robert

¹⁸⁶ Ibid, s. 142.

¹⁸⁷ Ernest R. May, Philip D. Zelikow, *Kennedy Tutanakları ve...*, s. 394.

¹⁸⁸ Ibid, s. 418-419.

Kennedy'nin toplantı konusunda elle tuttuğu notlara göre füzelerin karşılıklı kaldırılması konusunda koşullu bir anlaşmanın olmadığı ve mektubun böyle bir şey varmış gibi göstermiş olmasıdır. Robert Kennedy, Dobrynin'e füzelerin Türkiye'den çıkarılacağına söz verdiğini ve bunun da yeterli olacağını, eğer anlaşmayı ima eden bir belge yayınlandığı takdirde anlaşmanın suya düşeceğini, Sovyetler'in Küba'ya füze yerleştirmeyeceğini de hatırlatarak mektubu iade etmiş ve ABD hükümeti mektubu ve içeriğini kayda geçirmemiştir.¹⁸⁹

5. Sonuç

Sovyet yönetimi, komünist ideolojiyi yaymak amacıyla tüm dünyadaki devrimleri desteklemiş ve bu sebeple Küba'da Batista rejmini deviren Castro'ya yakınlaşmaya başlamıştır. Castro ülkesini ABD etkisinden kurtarmak istemiştir ve ABD hükümetine göre Küba'da meydana gelecek sosyalist bir devrim domino etkisi ile başta Latin Amerika olmak üzere tüm Amerika Kıtası'na yayılabilecektir. Castro'yu devirmek amacıyla 1961'de ABD destekli Kübalı sürgünlerin gerçekleştirdiği başarısız Domuzlar Körfezi çıkarması ile Küba ve ABD arasındaki ilişkiler iyice çıkmaza girmiştir. Küba'nın ABD tarafından işgal edileceği endişesi Castro'yu Sovyetler ile yakın ilişkiler kurmaya yöneltmiştir. ABD, Sputnik hadisesi sonrasında Avrupa'daki NATO üyesi ülkelere Thor ve Jüpiter füzelerini yerleştirerek Sovyetler'i baskılamaya çalışmıştır. Bu süre zarfında denizaltıdan fırlatılan balistik füzelerle birlikte kendi kıtasından doğrudan Sovyetler'i vurabilecek kıtalararası balistik füzeleri geliştirmiş ve sahip olduğu stratejik füze stoğu bakımından Sovyetler'in oldukça önüne geçmiştir. Bu arada Kennedy ve Kruşçev arasında gerçekleşen Viyana toplantısında Berlin sorunu çözümlenememiş ve kriz, Berlin'in Doğu Almanya tarafından bir duvar ile ikiye ayrılmasına kadar tırmanan bir hal almıştır. ABD tarafında Sovyetler'in Küba üzerinden Berlin'e yönelik bir pazarlığa girişebileceği endişesi hakimdir. ABD, Sovyetler'i Küba'ya saldırı amaçlı silah yerleştirilmemesi ve Küba'nın Sovyet askeri üssü haline getirilmemesi konularında uyarmıştır ve Sovyetler de her fırsatta Küba üzerinde böyle bir niyetlerinin olmadığını dile getirmiştir. 16 Ekim'de Küba üzerinde istihbarat uçuşu yapan ABD'ye ait U-2 uçağından elde edilen bilgiler doğrultusunda Sovyetler'in Küba'ya orta menzilli balistik füze yerleştirdiği anlaşılmıştır. Küba, Florida sahillerine sadece 90 deniz mili uzaktadır ve ABD'nin önemli şehirleri bu noktaya

¹⁸⁹ Ibid, s. 460.

yerleştirilen Sovyet füzelerinin menzili içerisindeydi. Sovyetler Küba'ya yerleştirdikleri füzelerle ABD ile aralarındaki stratejik dengeyi eşitleyemeseler de ABD'ye ulaştıracakları nükleer füze kapasitesini önemli ölçüde arttırmışlardır. Kruşçev'in Küba'ya füzeleri göndermesi, Kennedy yönetiminin düşündüğünün aksine Berlin konusunda değiş tokuşa zorlamak değil, Castro'yu beklenen Amerikan işgalinden korumak, ABD stratejik üstünlüğünü dengelemek, Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter füzelerinin intikamını almaktır.¹⁹⁰ ABD tarafından öngörülemez Khrushçev'in bu hamlesi, Küba ve Sovyetler'i ABD'nin politik ve askeri meydan okumalarından korumaya yöneliktir. Böylelikle ABD'nin Sputnik sonrası Sovyet kıtalararası balistik füzeleri karşısındaki füze boşluğunun giderilmesi için kurduğu IRBM+NATO=ICBM denklemine karşı Sovyetler MRBM+KÜBA=ICBM denklemi ile cevap vermiştir. Kennedy algılanan Sovyet tehdidine karşı 18 Ekim'de başlayan ExComm toplantılarında alınacak savunma önlemlerini sağduyulu bir şekilde gözden geçirmiştir. 22 Ekim'de Başkan Kennedy, Küba'daki Sovyet füzelerinin varlığını tüm dünyaya duyurmuş ve özellikle askeri kanat tarafından desteklenen Küba'nın işgal edilmesi planından ziyade ilk adım olarak ablukaya alınacağını ilan etmiştir. Bunun sebebi de ABD'nin Küba'ya yönelik askeri hareketi sonrasında Sovyetler'in Berlin veya Türkiye'ye yönelik misillemeye bulunacak olması endişesi yatmaktadır. Böyle bir senaryoda zincirleme olarak bloklar arası savaşın daha da büyümesi kaçınılmaz olacaktır. Jüpiter füzeleri ABD tarafından NATO üyesi ülkelere askeri değerinden çok politik ve psikolojik önemi dolayısıyla verilmiştir. Jüpiter füzeleri modası geçmiş silahlardır ve 1961'de ABD tarafından gündeme getirilen Jüpiterlerin geri çekilmesi ile ilgili öneri Türkiye tarafından kabul edilmemiştir. Sovyetler 25 Ekim'de Türkiye'den Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını, aksi halde Türk şehirlerinin savaş durumunda Sovyet nükleer saldırısı karşısında öncelikli hedef olacağı yönündeki ultimatomu Türkiye tarafından reddedilmiştir. Bu noktada Türk yetkililerinin bilmediği bir husus vardır, bu da Türkiye'nin nükleer bir yıkıma çok yaklaşmış olduğu gerçeği ve Sovyet saldırısı karşısında ittifakın nükleer silahları kullanmasındaki kararlılığın sembolü olarak görülen Jüpiter füzeleri, Sovyet misillemesi karşısında hala çalışır durumda olsalar dahi savaşı tırmandırmamak adına ateşlenemeyecektir. Sovyet misillemesi karşısında verilecek cevabın en çok konvansiyonel silahlarla Karadeniz'deki Sovyet deniz üslerinin

¹⁹⁰ Odd Arne Westad, *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory*, Frank Cass Publishers, London 2000, s. 109.

bombalanması şeklinde olacağı ExComm toplantılarında değinilmiştir.¹⁹¹ NATO savunmasının bir parçası olan ve Türkiye'nin güvenliği için NATO kararıyla ve ABD ile yapılan ikili antlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter füzeleri, krizin sonlandırılması amacıyla ABD ve Sovyetler Birliği arasında pazarlık konusu yapılmıştır. Sonuç olarak ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceğini ilan etmesi ve Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin uygun bir zamanda söküleceğini gizli olarak taahhüt etmesi karşılığında Kruşçev, Küba'daki Sovyet silahlarının kaldırılmasını kabul etmiştir. Kruşçev, ABD ile anlaşarak füzelerin Küba'dan çıkarılmasını kabul etmesi sebebiyle Çin tarafından komünist davaya ihanetle itham edilecektir ancak; ABD'nin tüm dünyaya Küba'yı işgal etmeyeceğini açıklaması ile Küba'nın olası bir ABD işgalinden korunması sağlanmıştır ve Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin ileri bir zamanda kaldırılması taahhüdü gizli olarak ABD'den alınmıştır. Böylece literatürde Küba Füze Krizi'nin kazananı ABD'nin olduğu ima edilirken, aslında Sovyetler Birliği krizin çözülmesi için yapılan pazarlıkta önemli imtiyazlar elde etmiştir. Sovyet füzelerinin Küba'dan çıkartılması, Küba'nın Sovyetler ile ilişkilerinin soğumasına ve Castro'nun Çin tarafına kaymasına sebep olmuştur.¹⁹²

¹⁹¹ Richard Ned Lebow ve Janice Gross Stein, *We All Lost the ...*, s. 120.

¹⁹² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi...*, s. 495.

BÖLÜM III

JÜPİTER FÜZELERİNİN TÜRKİYE'DEN SÖKÜLMESİ

Jüpiter füzelerinin kaldırılması süreci 28 Ekim 1962'de Kennedy ve Kruşçev arasında yapılan gizli antlaşmanın ertesi gününde bakanlıklararası görev gücünün kurulmasıyla başlamıştır. F-104 G uçaklarının tesliminin hızlandırılması ve Akdeniz'de görev alacak Polaris füzeleri ile donatılmış denizaltıların sağladığı nükleer koruma karşılığında Türkiye, topraklarındaki Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını kabul etmiştir. Bu arada geride bırakılan dönemde Türkiye'nin iç dinamiklerinde oldukça önemli değişiklikler yaşanmıştır.

27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile ülke, 15 Ekim 1961 genel seçimlerden sonra 25 Ekim'de TBMM'nin tekrardan açılmasına kadar olan süre zarfında Milli Birlik Komitesi tarafından yönetilmiştir. Ülke idaresinin darbe yönetiminden demokrasiye geçiş süreci de yine sancılı olmuştur. 15 Ekim seçimlerinde TBMM'deki 450 sandalyenin dağılımına bakıldığında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 173, Adalet Partisi (AP) 158, Yeni Türkiye Partisi (YTP) 65, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) 54 milletvekili çıkarabilmişlerdir. 1961 Anayasası ile kurulan Cumhuriyet Senatosu'ndaki 150 üyenin dağılımına göre AP 70, CHP 36, YTP 28, CMKP 16 sandalyeye sahip olmuşlardır.¹⁹³ TBMM'deki AP'li yöneticiler, CHP'nin de katılacağı bir "Milli Koalisyonu" reddediyor, YTP ve CKMP ile işbirliği yapılabileceğini söylüyor, hatta DP'li Hasan Osma "CHP ile bir koalisyon yapacağımızı hiç zannetmiyoruz." demiş ve eklemiştir "Fakat vatanperverliklerinden ve milli duygularından asla şüphe etmediğimiz YTP ve CKMP ile bir arada çalışmamız mümkündür".¹⁹⁴ Bu siyasi tablo ordu içerisindeki bir grubun umduğu sonucu vermemiş ve 27 Mayıs darbesi ile yıkılan iktidarın geri geleceği endişesi ile ordu içerisinde bir grup cunta yanlısı subay, 21 Ekim tarihinde İstanbul Harp Akademilerinde ikinci bir darbeye karar vermişlerdir. Darbe kararı alan subaylar "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimden sonra gelecek yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmadan önce fiilen duruma müdahale edeceğini" ve "bu kararın uygulamasının 25 Ekim 1961'den sonraya bırakılmayacağını" belirten bir protokole imza

¹⁹³ Milliyet, 21 Ekim 1961.

¹⁹⁴ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973: Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960-1961*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s. 302.

atmışlardır.¹⁹⁵ Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanı seçilmesi, 3-4 Ağustos 1960 tarihinde yapılan tasfiye ile ordudan uzaklaştırılmış subayların görevlerine iade edilmesi, eski DP'liler için af çıkartılmaması ve İsmet İnönü'nün başbakan olması hususları üzerinde varılan antlaşma ile uzlaşma sağlanarak İstanbul protokolü devreye girmemiştir.¹⁹⁶ 10 Kasım'da İsmet İnönü'ye başbakanlık görevi verilmesiyle CHP ile AP arasında Türkiye'nin ilk koalisyon hükümeti kurulmuştur.¹⁹⁷ 22 Şubat 1962'de Kara Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir liderliğindeki yeni darbe girişimi Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde emir-komuta zincirinin tam olarak tesis edilemediğini de göstermiştir. 22 Şubat 1962'deki darbe girişimi nedeniyle emekliye sevk edilen Albay Talat Aydemir, 21 Mayıs 1963 tarihindeki ikinci darbe girişiminden sonra yargılanarak idama mahkum edilmiştir.¹⁹⁸

1. F-104 G Uçaklarının Tesliminin Hızlandırılması Karşılığında Türk Hükümeti Tarafından Jüpiter Füzelere Sökülmesinin Prensipinde Kabul Edilmesine Kadar Olan Süreç

Türkiye, Jüpiter füzelere sökülmesi sürecine gelinceye kadar iç siyasette oldukça çalkantılı ve buhranlı bir dönemden geçmiştir. Bu dönemde Türkiye'de gündemi uluslararası ortamdan çok iç siyasetteki gelişmeler belirlemiştir. Henüz ne Türkiye'nin, ne de hiçbir NATO ülkesinin ve Birleşmiş Milletler'in Kennedy ve Kruşçev arasındaki gizli füze pazarlığından haberi yoktur. ABD'nin sadece Küba'yı işgal etmeme sözüne karşılık Sovyetler'in Küba'ya gönderdiği füzelere geri çekmeyi kabul etmesi, Türk basınında Sovyetler'in bunun arkasından nasıl bir manevra yapacağı ve bunun Türkiye'ye yansımalarının nasıl olacağı sorulmuştur. 30 Ekim tarihli Milliyet gazetesinde yayımlanan bir makalede Sovyetler'in Küba'daki füzelere kaldırması kararından sonra silahsızlanma inisiyatifi eline alacağı, bunun birkaç adım sonrasında dünya haritası başında bir bölüşme pazarlığına dayanabileceği belirtilmiş ve Türk dış siyaseti ile ilgili şu analiz yer almıştır:¹⁹⁹

Bizim dış siyasetimiz, bilhassa geçen iktidar devrinde, iki dünya arasındaki gerginlik üzerine oturtulmuştu. Bu gerginlik bir gevşeklikle yer değiştirdiği takdirde en fazla gözünü açması gereken memleket Türkiye'dir. Öteki devletler dış siyasetlerini beş on

¹⁹⁵ Ibid, s. 304.

¹⁹⁶ Diren Çakmak, "Türkiye'de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği" *Gazi Akademik Bakış D.*, Cilt I, Sayı 2, 2008, s. 37.

¹⁹⁷ Cumhuriyet, 11 Kasım 1961.

¹⁹⁸ Diren Çakmak, "Türkiye'de Asker-Hükümet İlişkisi...", s. 38.

¹⁹⁹ Çetin Altan Taş, Acaba Yalnız Korku mu? Milliyet, 30 Ekim 1962.

yıl sonraki ihtimalleri de daima hesaba katarak idare etmektedirler. Biz ise iç siyasetimizdeki günü gününe idare formülünü dış siyasetimize de aktardığımız için, hiçbir ihtimali hesaplamaya alışmış değiliz...”

Türk basınında yer alan bir gazetenin haberine göre Batı Almanya'nın Dışişleri Bakanı Heinrich Von Brentano, gazetecilere Sovyetler'in Küba'daki füze üslerini sökmek hususunda verdikleri tavizler için muazzam bir fatura sunacaklarını, Küba'daki üslere mukabil Sovyetler'in belki de Amerika'nın ve NATO'nun Rusya yakınlarındaki askeri üsleri sökmelerini talep edebileceğini yazmıştır.²⁰⁰ Yine aynı gazete Moskova Radyosu'nun Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesi kararı ile ilgili yaptığı bir yayına yer vermiş, yayında, “Geçen yıl Küba'ya karşı silahlı bir taarruza girişmiş olan Birleşik Amerika hilafına, Sovyetler hiçbir zaman Türkiye'ye taarruz etmemiş ve bu yolda bir teşebbüse kalkışmamış” olduğuna değinilmiş ve Türkiye'dekiler dahil olmak üzere Sovyetler Birliği'ne yöneltilmiş roket-nükleer silah üslerinin sökülmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁰¹ 30 Ekim tarihli bir başka gazetede “... bundan sonraki müzakerelerde, üsler dolayısıyla herhalde Türkiye'nin de ismi geçecektir. Bu itibarla ‘milletçe buhran atlatıldı bundan sonrası bizi ilgilendirmez’” düşüncesiyle hareket etmeden “yeni gelişmeleri dikkatle izlememiz lazımdır.” uyarısında bulunulmuştur.²⁰² Dışişleri Bakanı Erkin, Sovyetler'in Türkiye'deki üslere dair taleplerini yenileme ihtimali üzerine gazetecilere verdiği demeçte üslerin Türkiye için paratoner vazifesi görmesi nedeniyle hem tehlike, hem de garanti teşkil ettiğini belirtmiştir. Türkiye'deki üslerin Sovyet üslerine karşı NATO kararı ile yapıldığını, Türkiye'de 1-2 üs varsa Varşova Paktı ve Rusya'da çok daha büyük üslerin olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'deki üslerin kaldırılmasını isteyenlerin öncelikle Türkiye'ye karşı tehdit oluşturan daha büyük ve daha fazla sayıdaki üslerin kaldırılmasını kabul etmeli ve gerçekleştirmeli ifadelerinde bulunmuştur.²⁰³ Erkin bu açıklaması ile Türkiye'deki üslerin Sovyet tehdidi karşısında NATO kararı ile kurulduğunu hatırlatmış, kaldırılmasının da ancak Türkiye'yi tehdit eden Sovyet üslerinin kaldırılması ile mümkün olacağını belirtmiştir.

²⁰⁰ Cumhuriyet, 1 Kasım 1962.

²⁰¹ Cumhuriyet, 1 Kasım 1962.

²⁰² Sami Kohen, Son Olayların Kahramanları, Milliyet, 30 Ekim 1962.

²⁰³ Cumhuriyet, 1 Kasım 1962.

Washington'daki Türkiye büyükelçisi Turgut Menemencioğlu, Dean Rusk ile Küba konusu hakkındaki görüşmesi sonrasında Dışişleri Bakanlığı'na 6 Kasım tarihli gönderdiği mesajda şu ifadeler yer almıştır:²⁰⁴

“Görüşmelerin diğer bir noktasında Rusk, Sovyetler'in Küba'daki son askeri programlarını takiben 1 milyar dolarlık bir yatırıma tekabül ettiğini, bu derece büyük bir yatırımı göze almalarının manasını hala izah edemediğini ifade etti. Ben de cevaben, ‘Herhalde bu derece büyük bir gayret sırf Türkiye'deki birkaç füze rampasının kaldırılması gibi nispeten mahdut bir gayeye matuf olmasa gerekir. Bu durumda, Türkiye üzerindeki pazarlığı, bu vasıta ile bütün NATO memleketleri içine bir itimatsızlık sokmak ve bu yoldan NATO teşkilatını çökertmek maksadıyla ileri sürülmüş olacaktır,’ dedim.”

Türk diplomatlar, Sovyetler ile ABD arasında Küba Krizi'nin çözülmesi aşamasında, Sovyetler'in Türkiye'deki füze üslerini pazarlığa dahil etmek istemesi konusunda -geri adım mı attı? yoksa -gizli bir pazarlık halihazırda mevzubahis mi? sorularına cevap aramışlardır. Belgrad Türkiye Büyükelçisi Orhan Eralp, 13 Kasım'da George Kennan ile yaptığı görüşme hakkında Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mesajda Rusların, Türkiye'deki üslerin kalkmasını istedikleri halde 24 saat sonra bu istekten vazgeçmelerinin neden ileri geldiğini, o 24 saat içerisinde New York'ta devam eden görüşmeler sırasında Türkiye'deki üsler konusunun ileride daha sakin bir durumda görüşülebileceği yönünde bir söz verilip verilmediğini sormuştur. Kennan'ın böyle söz veya telkinden haberdar olmadığını, ancak Türkiye ve NATO Konseyi'ne böyle bir telkinin mevzubahis olamayacağını söylemesi gerekirken bunu söylememesini dikkat çekici bulduğunu ifade etmiştir. Büyükelçi Eralp, gönderdiği mesajın bir bölümünde George Kennan'ın Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in “bu üsler bir paratoner olmak bakımından bazı riskleri de ihtiva etmektedir” sözlerini hatırlattığını ve “Bugün Polarislerle mücehhez denizaltılar ve uzun menzilli füzeler bu üslerin vazifesini fazlasıyla yerine getirmektedir...” dediğini belirtmiştir.²⁰⁵

29 Kasım tarihli bir Türk gazetesi, Daily Telgraph gazetesinin haberine yer vermiştir. Habere göre Amerikan Hükümeti'nin Türkiye'den Jüpiter füzelerini sökeceği, bu planın daha Küba Buhranı ortaya çıkmadan hazırlanmış olduğu, Küba Krizi'nin patlak vermesi ile bu planın açıklanmasından vazgeçildiği, zira aksi halde, bu kararın Kruşçev'in isteği

²⁰⁴ Turan Yavuz, *Satılık Müttefik ...*, s. 173-174.

²⁰⁵ Ibid, s. 174-175.

üzerine verildiği şeklinde bazı yanlış anlaşılmalara yol açabileceğinden endişe duyulduğu belirtilmiştir.²⁰⁶

13-15 Aralık'ta düzenlenen NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Mc Namara, İtalya Savunma Bakanı Anderotti ile görüşmesinde Jüpiterlerin sökülerek 1 Nisan itibariyle yerlerine Polarislerin ikame edilmesi teklifinde bulunmuştur. Ayrıca İtalya'daki Corporal taktik füzelerinin daha modern Sergeant füzeleri ile değiştirilmesi önerisini de sunmuştur. Anderotti bu girişimin bahardaki seçimlerden önce yapılması gerektiğini belirtmiştir. ABD'nin bu önerisi Başbakan Fanfani ve Cumhurbaşkanı Antonio Segni'yi rahatsız etmiştir. Çünkü İtalya'nın ittifak içerisindeki nükleer silahlara sahip olmayan üyelere göre üst sırada olan statüsünü kaybetmesinden endişe etmişlerdir. Ayrıca Kennedy'nin bu kararı Füze Krizi sırasında vermiş olduğu varsayımıyla konuyu üç ay geçtikten sonra öğrenmiş olmayı rahatsız edici bulmuşlardır. Bu düşünceyle süper güçler arasında gizli bir pazarlığın mevcudiyetinden şüphelenmişlerdir. Dahası Washington'un füzelerin sökülmesi konusunun İtalya için bir iç problem haline dönüşebileceğini göz önünde bulundurmadığını düşünmüşlerdir. Tüm bunlara rağmen hiçbir İtalyan lider ciddi anlamda füzelerin sökülmesi teklifine karşı çıkmamıştır. Bu sebeple 16-17 Ocak'ta Kennedy Fanfani'yi ziyaretinde füzelerin sökülmesi ve Polarislerin ikame edilmesi teklifini sunmuştur. İki lider ortak açıklamalarında sadece İtalya'nın ittifaka katkıda bulunan nükleer ve konvansiyonel silahların ve kuvvetlerin modernizasyonuna duyulan ihtiyaç konusunda hemfikir olmaları yönündeki açıklamalarına rağmen gazeteler bunun orta menzilli balistik füzelerin sökülmesine neden olacağını açıkça yazmıştır. 12 Şubat'ta Gilpatric ve Anderotti müşterek konvansiyonel silah üretimi konusunun da dahil olduğu muhtelif savunma antlaşmaları üzerinde anlaşmış, aynı gün, Roma'daki ABD'li yetkililer 1 Nisan'da Akdeniz'e Polarislerin yerleştirileceğini açıklamışlardır.²⁰⁷

Aynı toplantıda McNamara, Anderotti'ye olduğu gibi Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar'a da Jüpiterler ile ilgili teklif sunmuştur. İlhami Sancar füzelerin sökülmesinin Türkiye'nin moral ve NATO'ya olan güvenine etkisi üzerindeki kaygılarından bahsederek genel olarak olumlu cevap vermemiştir. Öteki taraftan Dışişleri Bakanı Erkin, Rusk'a

²⁰⁶ Cumhuriyet, 29 Kasım 1962.

²⁰⁷ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 161-162.

ABD'nin Türkiye'nin güvenliğine olan taahhüdünü göstereceği alternatif araçları sağladığı sürece bu konuda bir zorluk görmediğini ifade etmiştir.²⁰⁸

Dışişleri Bakanı Erkin, 13-15 Aralık NATO Bakanlar Konseyi neticeleri hakkında 30 Aralık'ta bilgilendirme yapmıştır. Konuşmasında mevcut savunma sistemlerinin halihazırda ve gelecekteki ihtiyaçları karşılayıp karşılamayacağı değerlendirmesinin NATO tarafından yapıldığını, bu konuda kararların ancak ittifakla alınabileceğini belirtmiş ve “Memleketimizi ilgilendiren herhangi bir nükleer savunma tertibine girilmesi halinde tarafımızdan her zaman olduğu gibi yüksek milli menfaatlerimize uygun şekilde hareket edileceği şüphesizdir.” demiştir.²⁰⁹

3 Ocak 1963 tarihli bir Türk gazetesinde, Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'in Anayasa'nın 89. Maddesine dayanarak dış politika meselelerinde genel görüşme isteğiyle verdiği önerenin oybirliği ile kabul edildiği ve dış politika hakkında genel görüşmenin 9 Ocak 1963 Çarşamba günü yapılacağı yazmıştır.²¹⁰ Aynı tarihli başka bir gazetede Millet Partisi adına İstanbul Milletvekili Zekai Dormen'in dış politika konularının TBMM'de görüşülmesi ile ilgili “Meseleleri açık açık konuşalım, Mesela NATO içindeki durumumuz nedir? Bu kadar fedakarlığa katlanıyoruz karşılığında ne alıyoruz? Dostlarımız bizi neden desteklemeden kötü durumda bırakıyorlar? Bunlar hep açıklanmalı” ifadelerine yer verilmiştir.²¹¹ Aynı tarihli gazetenin köşe yazısında, ABD yazılı basınında yer alan “Küba ile ilgili pazarlık sırasında reddedilmiş olmasına rağmen, Türkiye'deki askeri üslerin azaltılması muhtemeldir.” başlığındaki şu yorumu aktarmıştır.²¹²

“Herald Tribune : ‘Askeri üsler ve askeri tesisler üzerinde girişilecek umumi bir pazarlık, Türkiye'nin Batılılar nazarındaki değerini sarsabilir. Nitekim son 15 yıl zarfında Türkiye'de iktidara gelmiş bütün hükümetler, Batı'dan azami derecede yardım sağlayabilmek konusunda hep Türkiye'nin askeri ve stratejik önemini ileri sürmüşlerdir. Eğer Türkiye'de üslerin sökülmesi Batı bloğu nazarında Türkiye'nin önemini azaltır ve bu arada Rusya, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygı göstereceğine dair kesin bir garanti verirse –böyle bir garantinin samimiyetine Türkler'i ikna etmek hiç de kolay olmayacaktır –bu takdirde Türkiye'nin Hindistan'inkini andırır bir tarzda tarafsızlık politikasını benimsemesi ihtimal dışı değildir.’”

²⁰⁸ Ibid, s. 163.

²⁰⁹ Cumhuriyet, 31 Aralık 1962.

²¹⁰ Cumhuriyet, 03 Ocak 1963.

²¹¹ Milliyet, 03 Ocak 1963.

²¹² Çetin Altan, Türkiye'deki Amerikan Üsleri, Milliyet, 3 Ocak 1963.

New York Herald Tribune'ün değerlendirmesine göre Jüpiter füzelerinin sökülmesi, Batı bloğu nazarında Türkiye'nin stratejik öneminin azalmasıyla Türkiye'ye yönelik dış yardımlarda azalmaya sebep olacaktır. Ayrıca Sovyetler tarafından Türkiye'nin toprak bütünlüğüne gösterilecek kesin bir garanti ile Türkiye'nin tarafsızlık politikasını benimseyebileceği ihtimali üzerinde durulmuştur. Değerlendirmenin ilk kısmı geçerli olurken ikinci kısımda belirtilen Türkiye'nin tarafsızlık politikasını benimsemesi yönündeki öngörü geçerli olmayacaktır.

McNamara 5 Ocak'ta Sancar'a bir mektup göndererek Jüpiterlerin sökülmesi için standart modernizasyon ve saldırıya açıklık konularındaki görüşünün yanında nükleer kapasiteli F-104 G uçaklarının tesliminin hızlandırılması ile teklifini desteklemiş, ayrıca Hare, aynı yönde etkili olmak için Rusk tarafından görevlendirilmiştir.²¹³

Bu arada Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'in Türkiye'nin genel dış meseleler karşısında izlediği politika konuları ile ilgili bir genel görüşme açılmasına dair sunduğu önerge gereği Dışişleri Bakanı Feridun Erkin, 9 Ocak'ta TBMM'de dış politika konuları hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Konuşmasında Jüpiter füzeleri ile ilgili Küba Krizi sırasında, Küba'daki füze üsleriyle Türkiye'deki füze üslerinin pazarlık konusu yapılması yolunda Sovyet teşebbüsü olduğunu ve ABD'nin böyle bir pazarlığı reddettiğini ifade etmiştir. Sovyetler'in bu girişimi sonrasında iç ve dış basında Türkiye'deki füzelerin söz konusu edildiği ve bazı yabancı gazetelerde Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin değeri ve NATO'da Türkiye'nin ifa ettiği görevlerde bir değişim ve azalma olabileceği tarzında yorumlar yapıldığını belirtmiştir. Bu gibi haber ve yorumların yazarların şahsi düşünceleri olduğunu ve bu sebeple gerçeği yansıtmadığını ifade etmiştir. NATO'nun kuruluşundan beri klasik ve nükleer her çeşit silah sistemlerinin etkinlik ve faydalılık derecelerini askeri teknolojide meydana gelen değişikliklerin ışığı altında değerlendirdiğini belirtmiştir. Mevcut silah sistemlerinin günün veya geleceğin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamayacağı ve bunların NATO savunmasında kıymet ve yerlerinin tesbiti hususlarının şüphesiz aralıksız devam edeceğini aktarmıştır. Askeri teknolojinin değişime uğradığı sürece, belirli tipteki piyade tüfeğinden uçaklara ve füzelere kadar bütün silah ve vasıtalar dahil olmak üzere belirli bir silah çeşidinin devamlı olarak hiçbir değişikliğe uğramadan NATO için uygun olarak nitelendirilmesinin mümkün olmayacağını belirtmiştir. NATO içerisinde yapılmakta olan bu tür değerlendirmelerin emniyet hususları dolayısıyla açıklanmasının doğru

²¹³ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 163.

olmayacağını ifade etmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da NATO ittifakı içerisinde kullanılmakta olan çeşitli savunma vasıta ve silahlarının, NATO içerisinde ortaklaşa yapılmakta olan değerlendirilmesine faal bir şekilde iştirake devam edeceğini belirtmiştir. Askeri teknolojideki değişiklikler dolayısıyla bu konularda alınabilecek herhangi bir tertibin gerek ittifakın genel askeri güvenliğini, gerek ülkemizin kendi askeri güvenliğini idame etmesini sağlayacağını açıklamıştır. Ayrıca NATO ittifakı içerisinde üyelerden birini ilgilendiren bir konuda o üyenin mutabakatı olmaksızın karar alınmasının mümkün olmayacağını belirtmiştir.²¹⁴

Dışişleri Bakanı Erkin'in bu konuşması ertesi günkü bir Türk gazetesinde "Erkin 'füze üsleri rızamız olmadan sökülemez' dedi" başlığıyla duyurulmuştur.²¹⁵ Erkin, yerli ve yabancı basında yer alan Jüpiter füzelerinin sökülmesi ve Türkiye'nin NATO'daki rolünde büyük bir değişiklik olabileceği şeklindeki yorumların gerçeği yansıtmadığını, ülkenin güvenliği ile ilgili herhangi bir kararın Türkiye'nin onayı alınmadan verilemeyeceğini belirtmiştir. Konuşmasının satır aralarında askeri teknolojideki gelişmeler karşısında daha modern silahların eskisiyle ikame edilebileceğini ve bunun da NATO içerisinde sürekli bir değerlendirmeye tabi tutulduğunu belirtmiştir. Bu açıklamadan Jüpiter füzelerinin teknolojik gelişme karşısında ve NATO içerisindeki değerlendirmeler neticesinde daha modern silahlarla değiştirilebileceği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Erkin, Dean Rusk'a ABD'nin Türkiye'nin güvenliğine olan taahhüdünü göstereceği alternatif araçları sağladığı sürece Jüpiter füzelerinin sökülmesi konusunda bir zorluk görmediğini daha önce ifade etmiştir. ABD'nin kıtalararası balistik füzeleri ve denizaltı platformundan fırlatılan Polaris füzelerini hizmete sokmasıyla ara dönem silahı olarak görülen Jüpiter füzeleri işlevini kaybetmişlerdir. ABD, Nisan ayında Jüpiter füzelerini sökme konusunda kararlıdır ve Türkiye'yi bu yönde baskı altına almıştır.

11 Ocak tarihli bir Türk gazetesi, Erkin'in 9 Ocak'ta TBMM'de yaptığı konuşma hakkında Türkiye'deki mevcut üslerin kaldırılmasının mümkün olabileceği, alınacak yeni savunma önlemlerinin ülkemizdeki güvenliği devam ettireceği ve Türkiye'nin Sovyetler

²¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 09 Ocak 1963, dönem 1, toplantı 2, c.10, s. 629-630.

²¹⁵ Cumhuriyet, 10 Ocak 1963.

Birliği'ne verilecek bir taviz ile karşı karşıya bırakılacağı söylentilerinin doğru olmadığı yorumunda bulunmuştur.²¹⁶

Erkin, ABD önerisini Başbakan İnönü ve kabinesine 18 Ocak'ta iletmiş ve Hükümet Jüpiterlerin sökülmesini prensipte kabul etmiştir. Buna karşın Erkin, meslektaşına Türk personelin Polaris füzeli denizaltılarda görev alması yönünde bir teklif sunmuştur.²¹⁷

2. Jüpiter Füzelere Sökülmesiyle Oluşacak Boşluğın Akdeniz'de Görev Alacak Polaris Füzelere Denizaltılarla Doldurulması

22 Ocak tarihli bir Türk gazetesi "Türkiye'deki Jüpiter füzeleri sökülüp Polarisler verilecek" başlığı ile Washington kaynaklı bir habere yer vermiştir. Haberde yetkili kaynaklardan edinilen bilgiye göre, ABD ve Türkiye hükümetlerinin, Türkiye'deki NATO üslerinde bulunan Jüpiter füzelerinin Polarisler ile değiştirilmesi meselesini görüştikleri belirtilmiştir. Görüşmenin henüz başlangıç safhasında olmasına rağmen Türk Hükümeti'nin ABD teklifini olumlu karşıladığını, konunun NATO'nun emrinde bulunan silah sistemlerinin modernleştirilmesi çerçevesinde ele alındığını ve NATO organları tarafından müzakere edildiği belirtilmiştir. Resmi olarak Türkiye ile bu görüşmelerin aralık ayında başladığı, Washington resmi açıklamalarında modernleştirme tabirinin ötesine geçilmediği ve Başkan Kennedy ile İtalyan Başbakanı Fanfani arasında yapılan görüşmeler sonrasında yayınlanan müşterek tebliğde de aynı tabirin kullanıldığı belirtilmiştir. Resmi çevrelerin bunun askeri bir mesele olduğunu ve siyasi bir anlamı olmadığını belirtmeye çalıştıkları ifade edilmiştir. ABD askeri çevrelerinin Polaris füzelerinin geliştirilmesi neticesinde sabit kara üslerinin artık faydasız ve tesirsiz olduğuna inandıkları ifade edilmiştir. Ayrıca Jüpiterlerin sıvı yakıtlı bir roket olduğuna, satıhta bulunan bir üstten, satıhtaki bir hedefe yöneltilecek bir silah olduğuna, halbuki Polarislerin katı yakıtlı bir füzeler olup, gerek denizaltından ve gerekse satıhtan atılabilen bir silah olduğuna ve her iki silahın da menzilinın takriben 1500 mil olduğuna belirtilmiştir.²¹⁸

²¹⁶ Milliyet, 11 Ocak 1963.

²¹⁷ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 163.

²¹⁸ Cumhuriyet, 22 Ocak 1963.

23 Ocak'da Milli Savunma Bakanı İlhami Sancar, Jüpiter füzelerinin yerine Polaris füzelerinin ikame edilmesi konusu ile ilgili TBMM'de şu açıklamayı yapmıştır.²¹⁹

“Muhterem arkadaşlarım, bir dakika için huzurunuzu işgal edeceğim. Günün mevzuu haline gelen NATO füzeleri mevzuunda Hükümetin görüşünü ifade etmek için huzurunuzda çıkmış bulunuyorum. NATO ittifak sisteminin daha etkili nükleer silahlarla müdafaasını sağlamak için Türkiye'deki Jüpiter füzeleri yerine Polaris füzelerinin ikamesi konusunda Türkiye ile Birleşik Amerika arasında devam eden müzakereler müspet olarak inkişaf etmektedir. Netice alınır alınmaz NATO Konseyi'ne teklif yapılacaktır. Malumatınıza arz ederim.”

Bu açıklama 24 Ocak'ta Türk basınında “Sancar, Jüpiter füzelerinin söküleceğini dün teyid etti”²²⁰ ve “Sancar ‘Polaris füzeleri görüşmesi müspet yolda’ diyor”²²¹ başlıklarıyla yer bulmuştur.

25 Ocak tarihli bir Türk gazetesi, Amerikan basınında yer alan Jüpiterlerin yerine Polarislerin verilmeyeceği ile ilgili haberi bir yazıyla gündeme taşımıştır. Yazıda Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Jüpiterler yerine Polarislerin verilmeyeceği hakkında New York Times'da çıkan haberi yalanladığı belirtilmiştir. Amerikan gazetesine göre, Jüpiterlerin geri alınmasından sonra ABD, Akdeniz'deki 6'ncı Filosu'nu Polaris denizaltıları ile takviye edecek, ancak bunlar tamamen ABD kontrolü altında bulunacaktır. İleride çok taraflı bir NATO nükleer vurucu kuvveti kurulduğu zaman, Polarisler bu müşterek kuvvetin emrine verilebilecektir. Erkin'in “Polaris füzeleri ile birlikte Polaris denizaltıları da verilecek mi ?” şeklindeki bir soruyu “Bunlar teferruattır, görüşmeler devam ediyor. Şimdilik bir şey söyleyemem” şeklinde cevapladığı belirtilmiştir. Washington'da bir Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün de şu anda bu konuda fazla bir şey söyleyemeyeceğini ve ABD ile Türkiye arasında silah sisteminin modernize edilmesi hususunda müzakerelerin yapıldığını ifade ettiği bildirilmiştir. Associated Press Ajansının bu konuda verdiği haberde, muhtelif ülkelerin Polarislere 1970'lere kadar sahip olmalarının mümkün olmayacağı, o zamana kadar ABD'nin NATO'yu savunacak kadar uzun menzilli silahlara fazlasıyla sahip olacağı ve Roma'da Başbakan Fanfani, ABD'nin İtalya'daki Jüpiterleri geri çekerek Polaris füzeleri vereceğini açıkladığı belirtilmiştir.²²²

²¹⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 23 Ocak 1963, dönem 1, toplantı 2, c.11, s. 228.

²²⁰ Cumhuriyet, 24 Ocak 1963.

²²¹ Milliyet, 24 Ocak 1963.

²²² Milliyet, 25 Ocak 1963.

2 Şubat tarihli bir Türk gazetesi New York Herald Tribune haberine yer vermiştir. Haberde Jüpiterlerin yerine Polarislerin ikame edilmesinin askeri açıdan önemli bir değişiklik meydana getireceğine değinilmiştir. Sovyetler Birliği ve ABD ilişkilerinin normalleşmesinin Türkiye’yi de etkileyeceği, Soğuk Savaş sona erdiği takdirde Türkiye’nin özel durumunun da geniş çapta sona ereceği belirtilmiştir. Aynı gazete, New York Herald Tribune gazetesine ait bu yazıya yaptığı yorumda, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki yumuşamanın en fazla Türkiye’nin durumuna tesir edeceğini, ABD-Sovyet ilişkilerindeki normalleşme ile Türkiye’de bir durum değişikliği yaşanacağını ve bu değişikliğin “Türkiye’nin eski stratejik önemini kaybetmesi ve Amerikan üslûğünden çıkarılması” şeklinde olacağını, Türkiye’nin bu zamana kadar içinde bulunduğu özel durumdan yeteri kadar istifade edemediğini, ABD’nin Türkiye ile artık askeri yönden değil, iktisadi yönden ilgileneceğini, ve “Amerika üs kiralamak ve muayyen bir zümrenin çıkarı için dolar pazarlığı etmek dışında Türkiye ile gerçek ittifakını şimdi kurduğunu” belirtmiştir.²²³

4 Şubat tarihli bir Türk gazetesinin köşe yazısında Polarislerin durumu ile ilgili şu yorum yapılmıştır.²²⁴

“Zira bilindiği gibi Polarisler, karada üslenen füzeler olmayıp özel denizaltılardan atılmaktadır. Bu bakımdan teknik yönden Türkiye’de Polaris üslerinin kurulması mümkün değildir. Amerika Polaris taşıyan denizaltılardan hiçbir ülkeye vermek istemediğine göre Türkiye Polaris nasıl sahip olacaktır? İşte bizim yetkililerimiz tarafından cevabı açıklıkla verilemeyen soru budur...”

Polarisler, Jüpiter füzeleri gibi kara konuşlu silahlar değildir ve George Washington sınıfı nükleer denizaltılardan fırlatılmaktadır. ABD, bu sınıf denizaltıları başka bir ülkeye vermeyeceğine göre, Türk basınının yapılan açıklamaları çelişkili bulması yerindedir. Ayrıca haberde mantığa uygun olarak Türkiye ve İtalya’da sökülecek Jüpiter üslerinden doğacak boşluğun telafisi için ABD’nin Akdeniz’e Polaris denizaltılarını göndereceği belirtilmiştir.

9 Şubat’ta Dışişleri Bakanı Erkin, Hare’e Türk hükümetinin füze ikamesini koşulsuz olarak kabul ettiğini bildirmiş fakat Türkiye’ye yapılacak telafi edici askeri yardım konusu henüz çözümlenmemiştir.²²⁵

²²³ Çetin Altan, Türkiye-Amerika-Rusya, Milliyet, 2 Şubat 1963.

²²⁴ Milliyet, 4 Şubat 1963.

²²⁵ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 164.

Bir Türk gazetesi köşe yazısında, The Economist dergisinin yazısını şu şekilde aktarmıştır.²²⁶

“Denizaltılar tarafından taşınan Polaris füzelerinin gelişmesi üzerine artık değeri kalmayan Jüpiter üslerinin Türkiye’den kaldırılması Batı’nın savunması konusunda stratejik önemi büyük olan bu ülkenin durumunu değiştirmiştir. Artık Türkiye Batılılar için stratejik yönden eskisi kadar önemli değildir.”

The Economist dergisinin bu yazısını alıntılamanın gazete, ayrıca Washington’dan gelen habere göre Kennedy yönetiminin bugüne kadar Amerikan yardımlarını iyi kullanmamış ülkelere yardımı “neticesi ne olursa olsun” kesme kararı aldığını ve Amerikan yardımının faydalı olduğu ülkeler arasında Türkiye’nin adı geçmediğini belirtmiştir.

Dışişleri Bakanı Erkin, 17 Şubat tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmada Türkiye’deki Jüpiter füzelerinin Akdeniz’de üslenmiş denizaltılardaki Polaris füzeleri ile değiştirilmesi teklifinin hükümet tarafından kabul edildiğini açıklamıştır.²²⁷

22 Şubat 1963 NATO Konseyi toplantısında Jüpiterlerin sökülme kararının sonuçlanmış bir husus olması nedeniyle konsey onayına ihtiyaç olmadığı kararlaştırılmıştır.²²⁸

13 Mart 1963 tarihli bir Türk gazetesinde, ABD Savunma Bakanı McNamara’nın Temsilciler Meclisi’nde yaptığı konuşmada, Küba’daki Sovyet füzelerinin Amerikan baskısı altında geri çekilmesiyle, Türkiye ve İtalya’daki Jüpiter füzelerinin Polaris füzeleriyle donatılmış nükleer denizaltılarla değiştirilmesinin bir ilgisi olmadığı ve bu konuda “Amerika ile Rusya arasında hiçbir pazarlığın yapılmadığı” ifadeleri yazmıştır.²²⁹ Aynı gazetenin 14 Mart 1963 tarihli köşe yazısında yaptığı genel değerlendirmede Jüpiter füzelerinin yerini alan Polaris füzelerini taşıyan denizaltıların Türkiye’ye verilmesinin sözcüğü konusu olmadığı, ancak psikolojik etki sağlamak adına Polaris denizaltılarının Akdeniz’e gelerek Türk limanlarını ziyaret edeceği belirtilmiştir. Akdeniz’de Polaris denizaltılarının sürekli bulundurulacağı, ancak bu denizaltıların Türk limanlarında üslenmelerinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Türkiye’nin konvansiyonel silahlara ihtiyaç duyduğu, Türk Hava

²²⁶ Milliyet, 13 Şubat 1963.

²²⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 17 Şubat 1963, dönem 1, toplantı 2, c.13, s. 222-223.

²²⁸ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 164.

²²⁹ Milliyet, 13 Mart 1963.

Kuvvetleri'nin F-104 jet uçakları ile takviyesinin istendiği, ABD'nin bu isteği kabul ettiği ve iki filoluk personelin ABD'de eğitimlerinin sağlandığı belirtilmiştir. Ancak F-104'lerin teknik özelliklerinin birçok ülkede tartışma konusu olduğu, özellikle Almanya ve İngiltere hava kuvvetlerinin bu uçaklarla takviye konusunda tereddüt gösterdikleri ve bazı çevrelere göre F-104'lerin Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu tip uçaklar olmadığı belirtilmiştir. Yunanistan'a iki yeni savaş gemisi vermeyi kabul eden ABD'nin Türk donanmasının acil ihtiyaçlarını temin hususunda istekli davranmadığı ifade edilmiştir. Özet olarak son temasların askeri gücümüzü arttırmak konusunda bazı önemli sonuçlar sağlamışsa da büyük bir sevinç ve rahatlık uyandırabilecek nitelikte olmadığı belirtilmiştir.²³⁰

Ankara'yı ziyaret eden General Robert Wood'un 15 Mart itibariyle ABD yardımı kapsamında F-104 G uçakları ve diğer konvansiyonel silahların son detayları üzerine yaptığı görüşme başarıyla neticelenmiştir.²³¹

3. Jüpiter Füzelерinin Hizmetten Çekilmesi ve USS Sam Houston Denizaltısının İzmir'e Liman Ziyaretinde Bulunması

19 Mart tarihli bir Türk gazetesinde, Dışişleri Bakanı Erkin'in Jüpiter füzeleri yerine Polaris füzeleriyle donatılmış denizaltıların ikamesi ile ilgili olarak ABD ile nota teati edileceği ve 6-8 Nisan tarihleri arasında Türkiye'ye gelecek Kennedy'nin özel temsilcisi Livingston Merchant ve ABD'nin NATO Daimi Delegatesi Finletter ile görüşmeler yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye ve İtalya'daki Jüpiter füze üslerinin 1 Nisan'dan itibaren faal hizmetten çekileceği ve NATO'nun Akdeniz savunma bölgesinde Jüpiterlerin yerini Polaris füzeleriyle donatılmış Amerikan denizaltılarının alacağı haberi paylaşılmıştır.²³²

11 Nisan tarihli bir Türk gazetesinde, Jüpiter füzelerinin sökülmeğe başlandığı, füzelerin birinci derecede önemli olan parçalarının ambalajlanarak Amerika'ya götürüleceği, ikinci dereceyi teşkil eden aksamın ise Çiğli hava üssünde depolanacağı, taşınması ve depolanması tehlikeli olan kısımlarının ise imha edileceği yazılmıştır. Ayrıca,

²³⁰ Milliyet, 14 Mart 1963.

²³¹ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 164.

²³² Cumhuriyet, 19 Mart 1963.

ABD'nin Akdeniz'de görevlendirdiği Polaris füzeleriyle donatılmış 3 nükleer denizaltıdan birinin, İzmir limanına “nezaket ziyareti” yapacağı belirtilmiştir.²³³

15 Nisan tarihli bir Türk gazetesi Polaris füzeleriyle donatılmış USS Sam Houston denizaltısının İzmir limanını ziyaret ettiğini, TBMM Başkanı Fuat Sirmen, Milli Savunma Bakanı İhami Sancar, Cumhuriyet Senatosu Milli Savunma Komisyonu Başkanı Kazım Orbay, TBMM Milli Savunma Komisyonu Başkanı, Dışişleri Bakanlığı NATO Dairesi Başkanı, generaller ve gazeteciler tarafından gezildiğini belirtmiştir.²³⁴ Aynı gazetede “Nükleer denizaltılar yeni bir çığır açtı” başlığıyla Polaris füzelerinin Jüpiter ve Thor füzelerine karşı üstünlüklerine değinilmiştir. Karadan fırlatılan füzelerin henüz yerde iken düşman hücumuna maruz kalabileceği, ancak Polarislerin denizaltılardan fırlatılmaları sebebiyle daha üstün oldukları belirtilmiştir. Karadan fırlatılan füzelerin, katı yakıtlı Polarisler kadar süratle ateşlenemedikleri, belirli bir noktada konuşlandırılmaları sebebiyle kolayca tahrip edilebilecekleri belirtilmiş olup Türkiye ve İtalya'daki ilk nesil Jüpiter füzeleri ve İngiltere'deki Thor füzelerinin modasının geçtiği ifade edilmiştir.

25 Nisan 1963 tarihli bir Türk gazetesi, Livingston Merchant'ın hükümet yetkilileri ile Türkiye'nin NATO çok taraflı nükleer gücüne katılması ile ilgili görüşme yaptığını ve Türk hükümet yetkililerinin bu konuya ilgi duyduğunu belirtmiştir.²³⁵

ABD Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Taylor basın toplantısında şunları demiştir.²³⁶

“Türkiye gerek coğrafi mevkii, gerek NATO ve CENTO arasındaki bağ rolü bakımından NATO için vazgeçilmez bir unsurdur. Modası geçmiş Jüpiter füzelerinin Türkiye'den geri çekilmesi Türkiye'nin önemini asla azaltmaz.”

Orta menzilli balistik füzelerin sökülmesi işlemine 1 Nisan 1963'te başlanmıştır. İtalya'daki 30 Jüpiter füzesi 23 Nisan itibarıyla parçalar halinde depolanmıştır. McNamara, Başkan Kennedy'nin bu konuya gösterdiği özel ilginin farkındadır ve 25 Nisan tarihinde “Türkiye'deki son Jüpiter füzesinin dün indirildiğini” belirten bir not yazmıştır.

²³³ Milliyet, 11 Nisan 1963.

²³⁴ Cumhuriyet, 15 Nisan 1963.

²³⁵ Cumhuriyet, 25 Nisan 1963.

²³⁶ Milliyet, 24 Nisan 1963.

Britanya'daki 60 Thor füzesinin eylül itibariyle taşınmasıyla NATO'daki orta menzilli balistik füze dönemi sona ermiştir.²³⁷

4. Küba Füze Krizi Sonrası Türk Dış Politikası

Küba Füze Krizi, Jüpiter füzelerinin sökülmesiyle tamamen atlatılmıştır. Bundan sonra bloklar arası yumuşama dönemi (detente) başlamıştır. Küba Füze Krizi ile dünya nükleer savaşın eşiğine gelmiş ve böyle bir savaşta iki bloğun meydana getirebileceği yıkım ve tahribat açısından bir “dehşet dengesi” mevcut olmuştur. Bu bağlamda ilk aşamada nükleer silah denemelerinin kısıtlanması gündeme gelmiştir. 5 Ağustos 1963'te ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere arasında, yeraltı denemeleri hariç, atmosferde, uzayda ve sualtında yapılan nükleer denemelerin durdurulmasına dair antlaşma imzalanmıştır.²³⁸

Jüpiter Füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilme ve sökülme süreciyle birlikte Türkiye, Batı eksenli dış politikasını sorgulamış ve yeni bir dış politika vizyonu arayışına girmiştir. Türkiye'nin bu yeni dış politikası öncelikle hem NATO içinde daha özerk bir duruş sergilemek hem de ABD'den uzaklaşmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır.²³⁹ Dönemin Milli Savunma Bakanı Hasan Dinçer, memleketimize yapılan dış yardımlar ve askeri yardımların devamlı ve kararlı olmadığını, bu sebeple Silahlı Kuvvetlerimizin ihtiyaçlarının milli imkanlarla karşılanması gerektiğini, Silahlı Kuvvetlerimizin NATO'ya tahsis edildiğini, ama ihtiyaç baş gösterdiğinde tüm kuvvetlerimizi NATO'dan almaya hakkımız olduğunu belirtmiştir.²⁴⁰

Füzelerin sökülmesiyle Türkiye, olası savaş durumunda Sovyetler'in öncelikli hedefi olmaktan çıkmış ve doğu-batı mücadelesinin odak noktası Avrupa'dan sürecin 1950'lerde başladığı Afrika, Doğu Asya ve Ortadoğu'ya kaymıştır.²⁴¹ Türkiye Cezayir'e self-determinasyon tanınmasını ilk kez desteklemiş, Eylül 1965'teki BM Genel Kurulunda

²³⁷ Philip Nash, *The Other Missiles...*, s. 165.

²³⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl ...* s. 576.

²³⁹ Gürol Baba ve Soner Karagül, “Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi” *Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler D.*, Cilt III, Sayı I, Haziran 2012, s. 26.

²⁴⁰ Cumhuriyet, 8 Mayıs 1965.

²⁴¹ William Hale, *Turkish Foreign Policy Since 1774*, Taylor and Francis Group, London and New York 2012, s. 104.

ABD'nin Vietnam politikasına karşı çıkmış, yine 1965'te ABD'nin istediği Çok Taraflı Nükleer Güç'e (MLF) katılmayı reddetmiştir.²⁴²

Jüpiter füzelerinin sökülmesi ile Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri normalleşmeye başlamıştır. Türkiye çok taraflılık ekseninde ABD'den uzaklaştıkça Sovyetler ve Arap ülkeleri ile ilişkilerini sıkılaştırmıştır.²⁴³ 23 Nisan 1963'te Türk-Sovyet karma komisyonu Arpaçay üzerinde müşterek bir baraj inşası ile ilgili toplantı protokolü yapmıştır.²⁴⁴ Füzeler Türkiye'den söküldükten sonra 29 Mayıs-14 Haziran 1963 tarihlerinde Senato Başkanı Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında bir parlamento heyeti ve 30 Ekim-6 Kasım 1964 tarihinde de Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Moskova'yı ziyaret etmişlerdir.²⁴⁵ Kruşçev, 12 Haziran 1963'te Senato Başkanı Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki Türk parlamento heyeti ile yaptığı görüşmede Türk-Sovyet ilişkilerinin iyileşeceğini ümit ettiğini, iki ülke arasındaki ticaret alış-verişinin yılda 28 milyon dolara ulaştığını ve bunun daha da artması gerektiğini söylemiştir.²⁴⁶ 5 Kasım 1964'te Türk-Rus kültür antlaşması imzalanmıştır. Kültür antlaşmasının imzalanmasından sonra Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Moskova radyosuna verdiği beyanatta büyük bir samimiyet havası içinde yapılan konuşmaların müsbet netice verdiğini, başta Devlet Başkanı Mikoyan olmak üzere Başbakan Kosigin, Dışişleri Bakanı Gromiko ve erkanıyla yapılan konuşmaların hepsinde Türkiye'ye çok sıcak hisler taşıdıklarını gördüğünü ve bundan dolayı memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanı Gromiko, Türk gazetecilere yaptığı açıklamada Türk Dışişleri Bakanı'nın gelişinin memnuniyet verici olduğunu, iki ülke arasında karşılıklı güvene dayanarak yapılacak işin bundan daha fazla olacağını belirtmiştir.²⁴⁷ 22 Mart 1965'te Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında imzalanan ticaret antlaşmasıyla iki ülke arasındaki ticaretin bir misli arttırılacağı belirtilmiştir.²⁴⁸ Ağustos 1965'te bir hafta süre ile Sovyetler Birliği'ni ziyaret ederek iktisadi ve ticari temaslarda

²⁴² Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I, 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2014, s. 674.

²⁴³ Gürol Baba ve Soner Karagül, "Türk Dış Politikasında...", s. 26.

²⁴⁴ Abdullah Kıran, *Ortadoğu'da Su: Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı*, Kitap Yay., İstanbul 2005, s. 220.

²⁴⁵ Ayhan Kamel, *Türk Dış Politikası...*, s. 174.

²⁴⁶ Cumhuriyet, 13 Haziran 1963.

²⁴⁷ Cumhuriyet, 6 Kasım 1964.

²⁴⁸ Cumhuriyet, 23 Mart 1965.

bulunan Başbakan Suat Hayri Ürgüplü, 19 Ağustos'ta iktisadi kurulda yaptığı açıklamalarda kalkınma planına dahil olan bazı tesislerin Sovyet Rusya'dan alınacağını, bunun ödemesinin milli mahsuller ile yapılacağını belirtmiştir.²⁴⁹ Sonuç olarak Jüpiter füzelerinin Türkiye'den sökülmesi ile sona eren Küba Füze Krizi, 1950'lerde izlenen ABD eksenli tek taraflı Türk Dış Politikasını çok yönlülüğe çevirmiştir.

5. Sonuç

Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi ile ilgili teknik müzakereler 17 Kasım 1959'da başlamış, teknik antlaşma 1 Haziran 1960'ta imzalanmış ve Jüpiterlerin ilk ekipmanları Türkiye'ye 11 Şubat 1961'de ulaşmıştır. Füzelerin operasyonel hale gelmesi Mart-Nisan 1962'yi bulmuş olmasına karşın Türkiye tarafından resmi olarak teslim alınma işlemi Küba Krizi'nin ortasında, 22 Ekim 1962'de gerçekleşmiştir. Jüpiter füzeleri, Türkiye tarafından teslim alınmasından yaklaşık 6 ay gibi kısa bir süre sonra 24 Nisan 1963 tarihinde tamamen sökülmüştür.

Türk yetkililerin Kennedy ve Kruşçev arasındaki gizli pazarlıktan haberi yoktur ve Sovyetler'in bundan sonra nasıl bir manevra yapacağı basında tartışılmıştır. Türk basınındaki argümanlar dış basındaki söylemlerden alınmıştır. Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin söküleceği yolundaki dış basında yer alan haberler Türk basınında geniş yer bulmuştur.

Türk askeri teşkilatı füzeleri sökme işlemine karşı olumsuzlardır. Çünkü füzeler kaybedildiğinde bunların sağladığı güçlü caydırıcılığın uçak modernizasyon programı ve konvansiyonel silahlarla telafi edilmesi istenmiştir. Sıkı pazarlık sonunda, Hare'e verilen nihai tarihten hemen önce füzeler sökülmüştür. Türk hükümeti F-104 G uçaklarının tesliminin hızlandırılması ve Akdeniz'de görev alacak Polaris denizaltılarının sağlayacağı nükleer caydırıcılık karşılığında Jüpiter füzelerinin sökülmesini kabul etmiştir. 1 Nisan 1963'ten itibaren Akdeniz'de Amerikan Polaris füzeleri ile donatılmış denizaltılar göreve başlamıştır.

8 Mayıs 1963 tarihli bir Türk gazetesinde ABD'nin Türkiye'ye üç F-104 filosu hibe etmeyi kabul ettiği ve "İlk filonun 14 uçağı bugünlerde teslim edilecek, geri kalan 4 uçak

²⁴⁹ Cumhuriyet, 20 Ağustos 1965.

da birkaç ay zarfında gelecektir. İkinci filo bu sene içinde temin edilecek, üçüncü filo da gelecek yıl tamamlanacaktır.” bilgisi verilmiştir.²⁵⁰

Sonuç olarak, Türkiye’deki Jüpiter füzelerinin sökülmesine kadar süren Küba Füze Krizi sürecinde Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı Sovyet tehdidi, Türk iç siyasetinde ve basınında tek taraflı ABD yanlısı politikaların risk ve tehdit oluşturduğu noktasında sorgulamaları beraberinde getirmiştir. Süreç sonrasında Türkiye, bir yandan başka araçlarla güvenliğini yeniden inşa etme yoluna giderken, diğer yandan çok taraflı dış politika stratejisi geliştirme çabasına girmiştir.

²⁵⁰ Milliyet, 8 Mayıs 1963.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Avrupa, bloklaşan dünyada iki hegemon gücün etkisi altına girmiştir. ABD ve Sovyetler Birliği arasında savaş sırasında süregelen müttefiklik, savaş sonunda Avrupa'dan başlayarak dünya geneline yayılan bir güç mücadelesine dönüşmüştür. Savaş sırasında Berlin'e kadar ilerleyen Kızıl Ordu, Nazi işgalinden kurtardığı ülkeleri kendi güdümündeki peykler haline getirmiştir. Sovyetler'in savaş yaralarını sarmaya çalışan Batı Avrupa ülkelerine karşı başlatmış olduğu komünizm propagandası, İran, Türkiye ve Yunanistan üzerinden güttüğü genişleme politikası ve 1946'daki Berlin Ablukası, Batı'nın Sovyetler Birliği ile kalıcı bir barış inşa etme hayalini sona erdirmiştir. ABD'nin 1947'de Truman Doktrini'ni ilan etmesi, bir bakıma bloklar arasındaki Soğuk Savaş'ı da başlatmıştır. Soğuk Savaş, dünyanın III. Dünya Savaşı'nı önlemek adına ödediği bedel olmuştur.²⁵¹ Truman Doktrini ile ABD, dünyanın neresinde olursa olsun komünizm ile mücadele edeceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine ABD, komünizmin dünya geneline yayılmasını engellemek amacıyla Sovyetler Birliği ve Çin'i bir dizi askeri paktla çevreleme yoluna gitmiştir. Bu çevreleme Batı Avrupa'da NATO ile başlayıp tüm dünyaya yayılmıştır. Kore Savaşı gibi Soğuk Savaş'ın sıcak çatışmalara dönüştüğü durumlar, ABD'nin savunuculuğunu yaptığı özgür dünyaya haklılığını göstererek uyguladığı politikalarda elini güçlendirmiştir.

Bu uluslararası konjonktürde Türkiye, paylaşılan ortak değerlerin yanı sıra ekonomik çıkarlar ve güvenlik kaygılarıyla Batı bloğunda yer almıştır. ABD'nin Sovyetleri çevreleme politikası ABD ve Türkiye ilişkilerini daha da güçlendirmiş, Türkiye tek taraflı dış politika izleme yoluna gitmiştir.

Bu bağlamda bu tez, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin dış politikasında tek taraflılıktan çok taraflılığa yönelmesinde Küba Füze Krizi'nin etkili olduğunu iddia etmektedir. Bu hipotez, Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi ve sökülmesi sürecinin Türkiye'ye yansımalarına odaklanılarak sınanmış, iç politika ve basındaki tartışmalar çerçevesinde elde edilen bulgularla doğrulanmıştır. Tez, sadece bir neden-sonuç ilişkisi kurmanın ötesine geçerek Soğuk Savaş dönemindeki iki blok arasındaki silahlanma

²⁵¹ Van Riper, A. Bowdoin, *Rockets and Missiles: The Life Story of a Technology*, (Westport, CT: Greenwood Press, 2004), s. 71.

yarışının Türkiye'ye etkilerini 'süreç odaklı' bir yaklaşımla aydınlatmaya çalışmıştır. Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi ve kaldırılması süreci üzerine yapılan araştırmada aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

Sovyetler'in Batı Avrupa'ya karşı konvansiyonel silah üstünlüğüne ek olarak atom ve hidrojen bomba denemelerini başarıyla gerçekleştirerek nükleer güç haline gelmesi, ABD'yi Avrupa'daki Sovyet askeri üstünlüğüne karşı NATO müttefiki ülkelere nükleer silah yerleştirme seçeneğine götürmüştür. 1954'te NATO Kitleli Karşılıklı Stratejisini kabul etmiş ve bu tarihten itibaren Avrupa'ya kısa menzilli füzeler yerleştirilmeye başlanmıştır. Esas vurucu unsur Sovyetler Birliği'nin derinliklerine taarruz yapabilecek Stratejik Hava Komutanlığı bünyesindeki nükleer bomba taşıma kapasitesine sahip uzun menzilli uçaklar olmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Sovyetler Birliği, Almanlar'ın roket teknolojisinden faydalanarak kendi sevk sistemlerini geliştirme konusunda önemli ölçüde ilerleme kaydetmişlerdir. ABD, 1954'ten itibaren kısa menzilli balistik füzeleri Avrupa'da konuşlandırmaya başlamıştır. Nükleer bombalarla donatılmış uzun menzilli stratejik bombardıman uçakları o zamana kadar her iki taraf için de caydırıcılığın temel unsurunu oluşturmuştur. Uzun menzilli balistik füzelerin geliştirilmesi, stratejik dengeleri değiştirecek bir etken olmuştur. Bombardıman uçaklarının radar marifeti ile tespit edilip savunma silahları ile imha edilebilmeleri mümkünken, balistik füzelerin ateşlendikten sonra atmosfer dışından çok uzak mesafelere oldukça kısa sürede ulaşmaları ve atmosfere tekrar girişleri esnasındaki yüksek hızları sebebiyle o zamanın teknolojisi ile tespit ve imha edilebilmeleri neredeyse imkansız olmuştur. ABD ve Sovyetler Birliği uzun menzilli balistik füzelerin geliştirilmesindeki önemin farkında varmışlar ve 1950'lerde Alman V-2 roketlerini geliştirmek için yoğun çaba sarf etmişlerdir. 1956'da kıtalararası balistik füzelerin yanı sıra Thor ve Jüpiter orta menzilli balistik füzeleri ABD tarafından geliştirilmeye başlanmıştır. Aynı tipten füzelerin geliştirilme çalışmaları Sovyetler tarafından da sürdürülmüştür. Ekim 1957'de Sovyetler Birliği'nin Sputnik uydusunu dünya yörüngesine göndermedeki başarısı, Sovyetler'in kıtalararası balistik füze teknolojisine ABD'den daha önce sahip olduğu anlamına da gelmiştir. II. Dünya Savaşı'nı kendi topraklarından çok uzaklarda sürdürmüş olan ABD, böylelikle Sovyet balistik füze tehdidi altına girmiş ve ABD Sovyet teknolojisindeki bu ilerlemeye cevap verememiştir. Sovyet kıtalararası balistik füzeleri ABD topraklarını tehdit ederken, Sovyetler'in Avrupa'ya

yönelik olası bir işgaline karşı ABD'nin nükleer silahlarını kullanıp kullanmayacağı endişesi, Avrupa'da Amerikan nükleer caydırıcılığına olan güvenin şüpheyile karşılanmasına neden olmuştur. Sputnik hadisesi, geliştirme çalışmalarına devam edilen orta menzilli balistik füzelerin NATO üyesi ülkelere yerleştirilmesi fikrini pekiştirmiştir.

Soğuk Savaş dönemi dünya politikalarında realizmin hakim olduğu ortamda ABD, bozulan güç dengesini tekrardan sağlayarak Sovyetler'i askeri ve politik yönden baskılamaya devam etmek maksadıyla Sovyetler ile arasındaki füze boşluğunu gidermek, NATO'nun ilk vuruş yeteneğini arttırmak ve Sovyetler'in Avrupa'ya çevrili orta menzilli balistik füzelerine cevap vererek stratejik güvenilirliğini devam ettirmek maksadıyla Paris'teki NATO zirvesinde üye ülkelere orta menzilli balistik füzelerin yerleştirilmesini teklif etmiştir. Kendi topraklarında nükleer füze yerleştirilmesini kabul eden devletler, Sovyetler'in karşı hedefi olma konusunda endişelenmişlerdir. Yapılan müzakereler sonucunda İngiltere'ye 60 Thor füzesi, İtalya'ya 30 ve Türkiye'ye 15 Jüpiter füzesi yerleştirilmiştir. Orta menzilli balistik füzeler bu ülkelere ABD tarafından askeri değerinden çok politik ve psikolojik öneminden dolayı verilmiştir. Thor ve Jüpiter füzeleri, kıtalararası balistik füzeler ve denizaltıdan fırlatılan balistik füzeler hazır oluncaya kadar kullanılacak ara dönem silahları olarak düşünülmüştür. Thor ve Jüpiter füzelerinin İngiltere, İtalya ve Türkiye'ye yerleştirilmesiyle Avrupa'daki müttefiklerin ABD tarafından yalnız bırakılma korkusu hafifletilmiş ve Sputnik sonrası beliren füze boşluğunun önüne geçilmeye çalışılmıştır. IRBM+NATO=ICBM denklemiyle ABD, füzelere ev sahipliği yapacak NATO ülkelerini atış platformu olarak görmüş ve kıtalararası balistik füzeler ve denizaltıdan fırlatılan balistik füzeler hazır hale gelinceye kadar kısa dönem caydırıcılık problemi bu şekilde çözülmüştür.

Türkiye, orta menzilli balistik füze teklifini büyük bir istekle kabul etmiştir. Türk yetkililer orta menzilli balistik füzelerin uluslararası prestij getireceğine, Sovyet balistik füzelerine karşılık vereceğine, Türkiye'nin artık daha fazla askeri hedef olmayıp güvenliğinin artacağına inanmışlardır. Jüpiter füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi ile ilgili teknik müzakereler 17 Kasım 1959'da başlamış olmasına rağmen füzelerin operasyonel hale gelmesi Mart-Nisan 1962'yi bulmuş, füzelerin Türkiye tarafından resmi olarak teslim alınma işlemi Küba Krizi'nin ortasında, 22 Ekim 1962'de gerçekleşmiştir. SACEUR komutası altındaki füzelerin sahibi Türkiye olmasına rağmen savaş başlıklarının kontrolü ABD'ye aittir. Füzelerin kullanım kararı Türkiye ve ABD hükümetlerinin

mutabakatıyla mümkün olabilecektir. Jüpiter füzeleri Türkiye'ye yerleştirilmeden demode olmaya başlamıştır. Çünkü bu süre zarfında Atlas kıtalararası balistik füzeleri ve denizaltıdan fırlatılan Polaris füzeleri operasyonel hale gelmişlerdir. Bu sebeple Nisan 1961'deki CENTO toplantısında ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk tarafından Jüpiter füzelerinin geri çekilmesi konusu açıldığında bu talep Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Selim Sarper tarafından olumsuz tepki görmüştür. Türkiye'ye göre Jüpiter füzeleri, kendisine yönelecek bir Sovyet saldırısına karşı nükleer silahların kullanımı kararlılığındaki ortaklığın sembolü olmuştur. Füzelerin Türkiye'de olması Sovyet saldırısını caydıracak ABD taahhüdü olarak görülmüştür.

Jüpiter füzeleri sıvı yakıtlı olmaları dolayısıyla reaksiyon süreleri yavaştır ve bu sebeple ilk vuruşta kullanılacak bir silahtır. Yapı itibari ile Jüpiterler korunaklı yerlerde muhafaza edilmeyip yüzeyde yalın bir biçimde sabit olarak konuşlandırılmıştır. Bu nedenle düşman saldırılarına ve sabotaja karşı korunmasız durumda olmuşlardır. Türkiye'deki Jüpiterlerin şoförler tarafından havalı silahlarla veya 22 kalibrelik tüfeklerle dahi vurulabilecekleri öne sürülmüştür.

Askeri birimlerin konuşlandırılma yöntemi beka kabiliyetini önemli ölçüde etkileyen anahtar bir tedbirdir ve caydırıcılığın efektif olması buna bağlıdır. Geleneksel silah konuşlandırma yöntemleri silahların hayatta kalabilirliğini arttırmak amacıyla hareketli (ray-hareketli veya kara hareketli füzeler), patlama etkisini geçirmeyen güçlendirilmiş yapılar (füze siloları), silahları gizleme (denizaltıdan fırlatılan balistik füzeler, bombardıman uçakları için hava ikazı) veya hıza dayalı saldırıdan kaçma (bombardıman uçaklarını yerde alarm durumunda idame ettirmek) yöntemlerini kapsamaktadır.²⁵²

Korunaklı yerlerde muhafaza edilmeyen sabit konuşlu balistik füzeler, düşman tarafından gerçekleştirilecek sürpriz bir ilk vuruş saldırısı karşısında misilleme için kullanılamayacak duruma geleceklerdir. Bu sorunun farkına varan ABD ve Sovyetler Birliği, 1960'ların başından itibaren sabit kıtalararası balistik füzelerini silo adı verilen toprağa gömülü dikey tüplerin içine yerleştirmeye başlamışlardır. 1962'de ilk uçuşunu gerçekleştiren Titan kıtalararası balistik füzesi silodan ilk kez 1963'te fırlatılmış ve Atlas

²⁵² Roy Pettis and James J. Wirtz, "Deployment", Eric A. Croddy and James J. Wirtz (ed.), *Weapons of Mass Destruction: Chemical and Biological Weapons*, Vol. I, (içinde), ABC-CLIO Inc., Santa Barbara California 2005, s. 104.

füzelerinin sonraki versiyonları da silo konuşlu olacak şekilde yeniden tasarlanmıştır.²⁵³ Orta menzilli balistik füzelerin sonraki versiyonları ise daha hafif ve mobil olarak tasarlanmışlardır. Jüpiter füzelerinin yapısı gereği yüzeyde sabit ve yalın bir biçimde konuşlandırılması füzenin bekası açısından zafiyet oluşturmuş ve saldırıyı caydırmaktan ziyade davetiye çıkarmıştır. Bu sebeple Jüpiterlerin sökülüp yerlerine Polaris füzeli denizaltıların göreve başlaması, daha etkin bir nükleer caydırıcılık sağlamıştır.

Orta menzilli balistik füzeler, kullanım yeri cephe hattı olan ilk nesil kısa menzilli taktik füzeler gibi değil, savaşı ön saflardan cephe gerisine taşıyarak bir ülkenin derinliklerini vurabilecek kapasitedeki silahlardır. Bu füzeler bölgesel bir çatışmayı daha büyük bir çapta savaşa dönüştürebilecek etkiye sahiptir. Bu sebepten dolayı bu tür silahlar askeri öneminin yanı sıra politik etkiye de sahiptir. Orta menzilli balistik füzelerin bir bölgeye yerleştirilmesi, politik ve askeri dengelerin yeniden kurulmasına yol açacak bir durumdur. ABD'nin Jüpiter füzelerini Türkiye'ye yerleştirmesi bölgedeki politik ve askeri dengelerin Sovyetler aleyhine değişmesine yol açmıştır. Türkiye'ye yerleştirilen her biri 1,45 megatonluk harp başlığına sahip 1500 mil menzilli 15 adet Jüpiter orta menzilli balistik füzesi, Sovyetler'in Avrupa'daki topraklarının önemli bir kısmını ve Orta Asya'daki topraklarının bir bölümünü vurma imkanına sahiptir. Türkiye ve İtalya'daki 3 Jüpiter bataryasından oluşan 45 füze, Sovyetler'in Avrupa'ya çevrili 129 IRBM-MRBM tipi balistik füze mevzilerinden 45'ini hedef almıştır.²⁵⁴ Türkiye, Sovyetler Birliği'ne komşu tek NATO üyesi ülkedir ve coğrafi konum avantajıyla Jüpiter füzelerinin yerleştirilmesi için uygun bir atış platformu olmuştur. Bu nedenle Türkiye'deki füzeler, olası savaş durumunda Sovyetler Birliği'nin öncelikli hedefi olmuştur. Füzelerin Çiğli'de konuşlu olması dolayısıyla İzmir, savaş durumunda nükleer yıkıma uğrayacak Türk şehirlerinin başında gelmiştir.

1961'de Castro'yu devirmek amacıyla Küba'ya yapılan ABD güdümlü Domuzlar Körfezi çıkarması başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ülkesinin ABD tarafından işgal edilmesini önlemek isteyen Castro Sovyetler'e yakınlaşmıştır. Sovyetler'in Avrupa'da konuşlu SS-4 ve SS-5 füzeleri Batı Avrupa ve Türkiye'deki hedeflere erişebilme imkanına sahipken, menzilleri dolayısıyla ABD'nin kendisini vurma imkanına sahip değildirler. 1962'de

²⁵³ A. Bowdoin Van Riper, *Rockets and Missiles: The Life Story of a Technology*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland 2007, s. 79.

²⁵⁴ Douglas Brinkley and Richard T. Griffiths, *John F. Kennedy and...*, s. 119.

Sovyetler'in elinde ABD'ye ulaştırabileceği yeterli sayıda kıtalararası balistik füze bulunmamaktadır. Bu sebeple Sovyetler, ABD stratejik üstünlüğünü dengelemek, Castro'yu olası ABD işgalinden korumak ve Türkiye'ye yerleştirilen Jüpiter füzelerinin intikamını almak amacıyla Küba'ya ABD'den habersiz bir şekilde Temmuz 1962'den itibaren aralarında SS-4 füzelerinin de yer aldığı çeşitli tipte nükleer silah yerleştirmiştir. Küba, Florida sahillerine sadece 90 deniz mili uzaktadır ve buraya yerleştirilen MRBM tipi SS-4 füzeleri ABD'nin önemli şehirlerini vurabilecek menzile sahiptir. Sovyetler, Küba'ya yerleştirdiği füzelerle ABD ile arasındaki stratejik dengeyi eşitleyemese de ABD'ye ulaştıracağı nükleer füze kapasitesini önemli ölçüde arttırmıştır. Böylelikle ABD'nin Sputnik sonrası Sovyet kıtalararası balistik füzeleri karşısında ortaya çıkan füze boşluğunun giderilmesi amacıyla NATO üyesi ülkelere IRBM tipi füze yerleştirmesiyle kurduğu IRBM+NATO=ICBM denklemi karşısında Sovyetler MRBM+KÜBA=ICBM denklemi ile cevap vermiştir.

Sovyetler'in Küba'ya yerleştirdiği füzeler, ABD tarafından 14 Ekim'de Küba üzerinde istihbarat uçuşu yapan U-2 uçaklarının çektiği fotoğraflar ile tespit edilmiştir. 16 Ekim'de bu fotoğrafları inceleyen ABD Başkanı Kennedy, Sovyetler'in bu hamlesine karşı alınacak önlemlerin tartışılması amacıyla 18 Ekim'de Ulusal Güvenlik Konseyi İcra Komitesi ile birlikte düzenli toplantılara başlamıştır. ExComm toplantıları olarak anılan bu toplantılarda yapılan istişarenin ana konusu Küba'ya yerleştirilen Sovyet füzelerin kurulu ve atışa hazır olup olmadıkları durumudur. Sonuçta ABD, Sovyetlerin Küba'da tam nükleer hazırlık durumunu elde etmeden önce Başkan Kennedy ve onun icra komitesi bir takım önlemlerin alınmasını kararlaştırmışlardır. ABD Genel Kurmay Başkanı General Maxwell Taylor derhal bir hava saldırısı yapılmasını tavsiye etmiştir. Diğerleri, Savunma Bakanı Robert McNamara ve Ulusal Güvenlik Maslahatı McGeorge Bundy'nin de aralarında buldukları kişiler savaşmaktan ziyade diplomasi seçeneğine başvurulmasını önermişlerdir. 22 Ekim'de Başkan Kennedy, Küba'daki Sovyet füzelerinin varlığını tüm dünyaya duyurmuş ve özellikle askeri kanat tarafından desteklenen Küba'nın işgal edilmesi planından ziyade ilk adım olarak adanın ablukaya alınacağını ilan etmiştir. Bunun sebebi de ABD'nin Küba'ya yönelik askeri hareketi sonrasında Sovyetler'in Berlin veya Türkiye'ye yönelik misillemede bulunacak olması ihtimalidir. Böyle bir senaryoda zincirleme olarak bloklar arası bir savaşın başlaması kaçınılmazdır. ExComm toplantılarında Küba ve Türkiye arasındaki benzerlik zımni olarak kabul görüyor olmasına rağmen resmi olarak kabul edilmemiştir. ABD yönetimine göre Jüpiter füzeleri NATO

Ülkelerini Sovyet nükleer tehdidi karşısında savunma amacıyla yerleştirilmiş olmasına rağmen Küba'daki Sovyet füzeleri tamamen saldırı amacı taşımaktadır. Ayrıca Türkiye bir NATO yesi ülkedir ve buraya yerleştirilen Jüpiter füzeleri NATO kararıyla ve füzelere ev sahipliği yapacak NATO yesi ülkelerle düzenlenen ikili antlaşmalar çerçevesinde Sovyetler'in protestolarına rağmen alenen gerçekteştirilmiştir. Sovyet füzeleri ise Küba'ya bir anda gizlice yerleştirilmiş ve füzelerin tespiti U-2 uçuşlarından elde edilen istihbarat ile yapılmıştır. Küba, Varşova Paktı yesi değildir ve ABD için hassas bir yerdedir. ExComm yelerine göre Berlin, Laos, İnan gibi hassas bölgeler nükleer füze üslerine dönmemelidir ve füzeler sadece NATO gibi açık askeri ittifaklar uyarınca yerleştirilmelidir.

Küba'nın ABD tarafından denizden ablukaya alınması 24 Ekim'de başlamıştır. ABD Deniz Kuvvetleri uyguladığı abluka ile 183 gemiyi Karayip Denizi ve Atlas Okyanusu hattında tutmuştur. Abluka Küba'ya askeri tehize taşıyan gemilerin girişini engellemiş olmasına rağmen adadaki Sovyet personeli füze üslerini tamamen operasyonel hale getirmek için çalışmalara devam etmişlerdir. Sovyetler'in 25 Ekim'de Türkiye'den Jüpiter füzelerinin kaldırılmasını, aksi halde savaş durumunda Türk Şehirlerinin Sovyet nükleer saldırısı karşısında öncelikli hedef olacağı yönündeki ltimatomu Türkiye tarafından reddedilmiştir. Jüpiter füzeleri Türkiye'ye Sovyet tehdidinin caydırılması maksadıyla verilmiştir. ABD, Sovyetler Birliği'ne Küba'daki füzelerin sökülmesi karşılığında Çiğli'deki füzelerin ileri bir zamanda kaldırılacağını dünya kamuoyundan saklayarak ve Türkiye'ye danışmadan gizlilik içerisinde taahhüt etmiştir. Dahası nükleer harp başlıkları hariç füzelerin kontrolü Türkiye'de olmasına rağmen, ABD'nin Küba'ya yönelik askeri bir harekatta bulunması sonucunda Sovyetler'in Türkiye'ye yönelik misillemesi söz konusu olduğunda -füzeler çalışır durumda olsalar dahi savaşın büyümemesi adına Çiğli'deki füzelerin ABD'li gözlemci personel tarafından fırlatılmamaları/fırlatılmayacak duruma getirilmelerinin sağlanması emri Başkan Kennedy tarafından verilmiştir. Bu süre zarfında içinde bulunduğu durumun farkında olmayan Türk hükümeti, bloklar arası sertleşen böyle bir ortamda Sovyetler ile diplomatik ilişkilerini zedelemekle kalmamış, nükleer yıkımın kapılarında olduğunu belirten Sovyet ltimatomunu da ciddiye almamıştır. Sonuç olarak ABD'nin Küba'yı işgal etmeyeceğini ve Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin uygun bir zamanda söküleceğini gizli olarak taahhüt etmesi karşılığında Kruşçev, Küba'daki Sovyet silahlarının kaldırılmasını kabul etmiş ve kriz sona ermiştir.

Küba Füze Krizi sürecinde Türkiye'deki Jüpiter füzeleri nedeniyle karşı karşıya kaldığı Sovyet tehdidi hem iç hem dış basında tartışılmıştır. Türkiye'de iç politika tartışmalarına bakıldığında Jüpiter füzeleri bir nükleer güvenlikten ziyade artık 'paratoner' ve 'risk' olarak görülmeye başlanmıştır. Türkiye'nin NATO'daki durumu sorgulanmaya başlanmıştır. Türk yetkililerince, bu süreç sonrasında bir garanti verilse dahi Türkiye'nin bunun samimiyetine ikna olmasının zor olduğu değerlendirilmiştir.

F-104 G uçaklarının tesliminin hızlandırılması karşılığında Türk hükümeti, demode Jüpiter füzelerinin sökülmesini prensipte kabul etmiştir. Jüpiter füzeleri, 1 Nisan 1963 itibariyle hizmetten çıkarılmış ve yerine Akdeniz'de Polaris füzeli denizaltılar göreve başlamıştır. Jüpiter füzeleri Türkiye'ye Küba Krizi'nin ortasında, 22 Ekim 1962'de resmi olarak teslim edilmiş olmasına rağmen, 6 ay gibi kısa bir süre sonra 24 Nisan 1963'te tamamen sökülüştür.

F-104 G modeli uçaklar NATO'nun yeni av-bombardıman uçak arayışındaki yarışta kazanmıştır. F-104 G'lerin Türkiye'ye verilmesi, NATO'nun kitlesel karşılıktan esnek karşılığa dönüşmekte olan stratejisinde Türkiye'nin konvansiyonel gücünün artırılması yönünde atılan önemli bir adımdır. Fakat F-104'lerin kanat dizaynı diğer jet uçaklarındaki gibi ok-kanat veya delta-kanat değil, yüksek sürat ve süpersonik uçuş için oldukça küçük, düz, ortaya yerleştirilmiş ikizkenar yamuk kanattır. Amerikan Lockheed firması ve lisansı altında değişik yabancı üretici firmalar tarafından üretilen toplam 2575 adet F-104 uçağından en az 800 tanesi, başka bir deyişle yüzde 31'i kaza sonucu kaybedilmiştir.²⁵⁵ 1960'ların ortalarında Batı Almanya'da gündeme çokça gelmiş bu uçakların takma adı Witwenmacher (The Widowmaker) yani "dul bırakan" olmuştur. Türk Hava Kuvvetleri'nde varolan 433 F-104'ten en az 110 adet uçak (%25'lik zaiyat oranı) kaza sonucu kaybedilmiştir.²⁵⁶ Kısacası, Jüpiter füzelerinin sökülmesi karşılığında Türkiye'nin güvenlik kaygılarını gidermeye yönelik sunulan araçların ne kadar etkili olduğu tartışmalıdır.

Sonuç olarak, ulusal güvenliğin ve çıkarların herşeyin üzerinde tutulduğu, realist politikaların hüküm sürdüğü Soğuk Savaş dönemi dünya politikalarında Türkiye'nin başta

²⁵⁵ Miguel Vasconcelos, *Civil Airworthiness Certification: Former Military High-Performance Aircraft*, United States Department of Transportation, Federal Aviation Administration, Washington, D.C. 2013, s. 2-4.

²⁵⁶ *Ibid*, s. 2-7.

ABD olmak üzere Batı bloğu için fedakarlık yaptığı ama karşılığında ne aldığı sorgulanmıştır. Türkiye'nin ABD eksenli dış politikası, Küba Füze Krizi ile değişmeye başlanmış, tek taraflı dış politika vizyonuna 'risk', 'tehdit', 'Türkiye'nin saldırıya açıklığı', 'askeri güvenliğin riskli duruma gelmesi' ifadeleriyle yaklaşılmaya başlamıştır. Bu bulgular ışığında, Türkiye'nin Küba Füze Krizi süreci ardından Soğuk Savaş döneminde çok taraflı dış politika stratejisi izlemeye yöneldiği hipotezi doğrulanmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Makaleler ve Yayımlanmış Bilimsel Bildiriler

- Armaoğlu, Fahir. *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997, s. 712.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Timaş Yay., İstanbul 2014.
- Axelrod, Alan; Jack A. Kingston (ed.) *Encyclopedia of World War II*, Facts on File, New York 2007.
- Bağcı, Hüseyin. *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014.
- Becklake, John. "The V-2 Rocket (c. 1945)", *Milestones of Science and Technology: Making the Modern World*, ed. Peter Morris, James C. Hart, Lesley Henderson, KWS Publishers, Chicago 2013.
- Borgiasz, William S. *Strategic Air Command: Evolution & Consolidation of Nuclear Forces 1945-1955*, Greenwood Press, Westport Connecticut 1996.
- Bormann, Natalie. *Missile Defence and the Politics of US Identity: A Poststructural Critique*, Manchester University Press, Manchester 2008.
- Bostanoğlu, Burcu. *Türkiye-A.B.D. İlişkilerinin Politikası*, İmge Kitabevi Yay., Ankara 2008.
- Brinkley Douglas; Richard T.Griffiths. *John F. Kennedy and Europe*, Louisiana State University Press, Baton Rouge 1999.
- Bundy, McGeorge. *Danger and Survival: Choices About the Bomb in the First Fifty Years*, Random House, New York 1988.
- Collins, Brian J. *NATO: A Guide to the Issues*, Praeger/ABC-CLIO, Santa Barbara California 2011.
- Çakmak, Diren. "Türkiye'de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği", *Gazi Akademik Bakış D.* , Cilt I, Sayı 2, 2008.

- De Maria, Michelangelo; *Lucia Orlando. Italy in Space: in Search of A Strategy 1957-1976*, Beauchesne, Paris 2008.
- Douglas, Frank R. *The United States, NATO, and a New Multilateral Relationship*, Greenwood Publishing Group, Westport Connecticut 2008.
- Erhan, Çağrı. “ABD ve NATO ile ilişkiler (1945-1960)”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, Cilt I, İletişim Yay., İstanbul 2014.
- Freedman, Lawrence. *Kennedy's Wars: Berlin, Cuba, Laos and Vietnam*, Oxford University Press, New York, 2000.
- Ganser, Daniele. *Reckless Gamble: The Sabotage of the United Nations in the Cuban Conflict and the Missile Crisis of 1962*, University Press of the South, New Orleans, 2000.
- Garthoff, Raymond L. *Reflections on the Cuban Missile Crisis*, Brookings Institution Press, Washington DC 1989.
- Gioe, David; Len Scott, Christopher Andrew. *An International History of the Cuban Missile Crisis: A 50-Year Retrospective*, Routledge, New York 2014.
- Goldman, Jan. *Words of Intelligence: An Intelligence Professional's Lexicon for Domestic and Foreign Threats*, Scarecrow Press, Plymouth 2011.
- Gönlübol, Mehmet, Haluk Ülman. “II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Cilt I: 1919-1973, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1977.
- Gruntman, Mike. *Blazing the Trail: The Early History of Spacecraft and Rocketry*, American Institute of Aeronautics and Astronautics, Reston Virginia 2004.
- Hale, William. *Turkish Foreign Policy Since 1774*, Taylor and Francis Group, London and New York 2012.
- Heefner, Gretchen. *The Missile Next Door: The Minuteman in the American Heartland*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2012.
- Hillstorm, Laurie Collier. *Defining Moments: The Cuban Missile Crisis*, Omnigraphics, Detroit 2015.

- Hunley, J.D. *Development of Propulsion Technology for U.S. Space-Launch Vehicles 1926-1991*, Texas A&M University Press, College Station Texas 2007.
- İlleez, Alpay. *Radar Kesit Alanı ve Uygulamaları*, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), 2007, Savunma Sanayii Müsteşarlığı, Ankara.
- Jafarov, Samir. *Dünden Bugüne Rusya-Nato İlişkileri*, Ezgi kitabevi, Bursa 2007.
- Jones, Brian Madison. *Abolishing the Taboo: Dwight D. Eisenhower and American Nuclear Doctrine 1945-1961*, Helion Company, Solihull England 2011.
- Kamel, Ayhan. *1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*, İnkılap Kitabevi Yay., İstanbul 2014.
- Karabulut, Bilal. "U-2 Casus Uçağı Krizi", *Türk Dış Politikasında 41 Kriz*, ed. Haydar Çakmak, Kripto Yay., Ankara 2013.
- Kıran, Abdullah. *Ortadoğu'da Su: Bir Çatışma ya da Uzlaşma Alanı*, Kitap Yay., İstanbul 2005.
- Laney, Monique. *German Rocketeers in the Heart of Dixie: Making Sense of the Nazi Past During the Civil rights Era*, Yale University Press, New Haven and London 2015.
- Launius, Roger D.; Dennis R. Jenkins. *To Reach the High Frontier: A History of U.S. Launch Vehicles*, The University Press of Kentucky, Lexington Kentucky, 2015.
- Lebow, Richard Ned; Janice Gross Stein, *We All Lost the Cold War*, Princeton University Press, Princeton 1995
- Liebmann, George W. *Diplomacy Between the Wars: Five Diplomats and the Shaping of the Modern World*, I.B. Tauris, London 2008.
- Maddock, Shane J. *Nuclear Apartheid*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2010.
- Mahnken, Thomas G. *Technology and the American Way of War Since 1945*, Columbia University Press, New York 2010.
- May, Ernest R.; Philip D. Zelikow. *Kennedy Tutanakları ve Türkiye Üzerine Gizli Pazarlıklar*, Çev: Mehmet Harmanacı, Sabah Kitapları, İstanbul 1999.
- Nash, Philip. *The Other Missiles of October: Eisenhower, Kennedy and The Jupiters, 1957-1963*, University of North Carolina Press, Chapel Hill North Carolina 1997.

- Neal, Homer A.; Tobin L. Smith and Jennifer B. McCormick. *Beyond Sputnik: U.S. Science Policy in the Twenty-First Century*, The University of Michigan Press, Ann Arbor Michigan 2008.
- Norris, Robert S.; Hans M. Kristensen, "The Cuban Missile Crisis: A Nuclear order of Battle, October and November 1962" *Bulletin Of The Atomic Scientist*, Vol. 68/6, November 2012, 86-88.
- Obe, Jim Wilson. *Launch Pad UK: Britain and the Cuban Missile Crisis*, Pen&Sword Aviation, South Yorkshire 2008.
- Oran, Baskın. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, Cilt I, İletişim Yay., İstanbul 2014.
- Pettis, Roy; James J. Wirtz, "Deployment", *Weapons of Mass Destruction: Chemical and Biological Weapons*, Eric A. Croddy and James J. Wirtz (ed.), Vol. I, ABC-CLIO Inc., Santa Barbara California 2005.
- Preston, Bob; Dana J. Johnson, Sean J.A. Edwards, Michael Miller, Calvin Shipbaugh. *Space Weapons: Earth Wars*, RAND Corporation, Santa Monica California, 2002.
- Riper, Van; A. Bowdoin. *Rockets and Missiles: The Life Story of a Technology*, Greenwood Press, Westport Connecticut 2004.
- Steff, Reuben. *Strategic Thinking, Deterrence and the US Ballistic Missile Defense Project: From Truman to Obama*, Ashgate Publishing, Farnham Surrey 2013.
- Stern, Sheldon M. *The Cuban Missile Crisis in American Memory: Myths, Versus, Reality*, Stanford University Press, Stanford California 2012.
- Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973: Yarı Silahlı, Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960-1961*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.
- Yavuz, Turan. *Satılık Müttefik: Gizli Belgeler Işığında 1962 Küba Füze Krizi ve Türkiye*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 1999.
- Wang, Zuoyue. *In Sputnik's Shadow: The President's Science Advisory Committee and Cold War America*, Rutgers University Press, New Brunswick New Jersey 2008.

Ward, Bob. *Dr.Space: The Life of Wernher von Braun*, Naval Institute Press, Maryland 2009.

Westad, Odd Arne. *Reviewing the Cold War: Approaches, Interpretations, Theory*, Frank Cass Publishers, London 2000.

Vasconcelos, Miguel. *Civil Airworthiness Certification: Former Military High-Performance Aircraft*, United States Department of Transportation, Federal Aviation Administration, Washington D.C. 2013.

Arşiv Belgeleri

Foreign Relations of the United States

Sürelî Yayınlar

Bulletin of the Atomic Scientist

Cumhuriyet Gazetesi

Gazi Akademik Bakış D.

La Stampa

Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler D.

Milliyet Gazetesi

TBMM Tutanak Dergisi

WEB Siteleri

https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol8no4/html/v08i4a05p_0001.htm (05.03.2016)

https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol8no4/html/v08i4a05p_0001.htm (05.03.2016)

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v03/d32#fn-source> (29.11.2015)

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d48> (14.02.2016)

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d52> (14.02.2016)

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d61> (14.02.2016)

<http://nsarchive.gwu.edu/nukevault/ebb304/film02.htm> (05.03.2016)

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d56> (01.03.2016)

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v11/d91> (14.04.2016)

[http://www.northcom.mil/Portals/28/Documents/Supporting%20documents/\(U\)%201962%20NORAD%20CONAD%20History%20Jul-Dec.pdf](http://www.northcom.mil/Portals/28/Documents/Supporting%20documents/(U)%201962%20NORAD%20CONAD%20History%20Jul-Dec.pdf) (14.02.2016)

<https://www.britannica.com/technology/ballistic-missile> (31.05.2017)

<https://www.britannica.com/technology/cruise-missile> (31.05.2017)

EKLER

Ek-1. NATO Ülkelerine Yerleştirilen Orta Menzilli Balistik Füzele, 1959-1963.

Ek-2. Türkiye'deki Jüpiter Füzesi, 1963.

